

USAID
DIN PARTEA POPORULUI
AMERICAN

STUDIU

EVALUAREA CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL ȘI A POLITICILOR DIN SECTORUL JUSTIȚIEI PRIN PRISMA STANDARDELOR INTERNAȚIONALE PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ȘI A CADRULUI INTERNAȚIONAL DE EXCELENȚĂ JUDECĂTOREASCĂ

Acest studiu a fost realizat grație suportului generos al poporului american prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Conținutul acestui studiu este responsabilitatea Centrului pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și nu reflectă neapărat opinia USAID sau a Guvernului Statelor Unite ale Americii.

CHIȘINĂU, 2022

Studiul „Evaluarea cadrului normativ și a politicilor din sectorul justiției prin prisma standardelor internaționale privind drepturile persoanelor cu dizabilități și a Cadrului Internațional de Excelență Judecătorească” a fost realizat de către Asociația Obștească Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în cadrul proiectului „Suport în dezvoltarea și implementarea politicilor privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități”.

Autori:

[Elena STAJILA](#), jurista și directoarea de program a Asociației Obștești Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și [Gheorghe BOSÎL](#), jurist în cadrul Asociației Obștești Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități.

Acest studiu a fost realizat grație suportului generos al poporului american prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Conținutul acestui studiu este responsabilitatea Centrului pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și nu reflectă neapărat opinia USAID sau a Guvernului Statelor Unite ale Americii.

CUPRINS

ACRONIME	1
SUMAR EXECUTIV	2
EXECUTIVE SUMMARY	5
INTRODUCERE	8
CAPITOLUL I.	10
STANDARDELE INTERNAȚIONALE PRIVIND ACCESUL LA JUSTIȚIE AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI.....	10
1.1. STANDARDELE INSTITUITE DE CONVENȚIA ONU PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI.....	10
1.2. STANDARDELE INSTITUITE DE CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI..	20
1.3. STANDARDELE INSTITUITE DE CADRUL INTERNAȚIONAL DE EXCELENȚĂ JUDECĂTOREASCĂ.....	27
CAPITOLUL II.....	31
ANALIZA CADRULUI NORMATIV ȘI A POLITICILOR NAȚIONALE ÎN DOMENIUL JUSTIȚIEI PRIN PRISMA STANDARDELOR INTERNAȚIONALE PRIVIND ACCESUL LA JUSTIȚIE AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI	31
2.1. ACCESUL LA JUSTIȚIE AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI	31
2.1.1. CAPACITATEA JURIDICĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI	31
2.1.2. ACCESIBILITATEA FIZICĂ ȘI INFORMAȚIONALĂ A INSTITUȚIILOR DIN SECTORUL JUSTIȚIEI	40
2.1.3. ACCESIBILITATEA COSTURILOR DE ÎNFĂPTUIRE A JUSTIȚIEI.....	59
2.2. ANALIZA CADRULUI NORMATIV ȘI A POLITICILOR NAȚIONALE PRIVIND PARTICIPAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA PROCEDURILE PRE-JUDICIARE ȘI JUDICIARE.....	71
2.2.1. INTERDICȚIILE LEGATE DE PARTICIPAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA PROCEDURI PRE-JUDICIARE ȘI JUDICIARE	71

2.2.2. DREPTUL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA AJUSTĂRI PROCEDURALE CORESPUNZĂTOARE.....	77
2.2.3. ACCESUL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA SERVICIILE DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ	82
2.3. ANALIZA CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL PRIVIND FORMAREA PROFESIONIȘTILOR DIN SECTORUL JUSTIȚIEI PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI	86
2.3.1. FORMAREA SPECIALIȘTILOR DIN CADRUL ORGANELOR DE POLIȚIE.....	87
2.3.2. FORMAREA PROFESIONIȘTILOR DIN CADRUL PROCURATURII ȘI A INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI.....	88
2.3.3. FORMAREA SPECIALIȘTILOR DIN CADRUL SISTEMULUI DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT	90
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	95
CONCLUZII	95
RECOMANDĂRI	103
BIBLIOGRAFIE	108

ACRONIME

- ANP** - Administrația Națională a Penitenciarelor
- A.O. CDPD** - Asociația Obștească „Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități”
- BNS**
- CC** - Biroul Național de Statistică
- CDPD** - Codul Contravențional
- CEDO** - Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități
- CIEJ** - Convenția Europeană a Drepturilor Omului
- CNAJGS** - Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească
- CNRM** - Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat
- CPC** - Camera Notarială din Republica Moldova
- CPP** - Codul de Procedură Civilă
- Codul de Procedură Penală
- CtEDO** - Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- Comitetul CRPD** - Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități
- INJ** - Institutul Național al Justiției
- MAI** - Ministerul Afacerilor Interne
- ONU** - Organizația Națiunilor Unite
- OSC** - Organizația Societății Civile
- UARM** - Uniunea Avocaților din Republica Moldova
- UN CRPD** - Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități
- UNEJ** - Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești

SUMAR EXECUTIV

Odată cu ratificarea Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, cadrul normativ național al Republicii Moldova a suferit schimbări semnificative în vederea alinierii la standardele internaționale în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități.

În ceea ce privește accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități, pe lângă cadrul normativ, care reglementează conținutul și modul de exercitare a drepturilor persoanelor cu dizabilități, Republica Moldova a elaborat și a pus în aplicare unele politici, prin care a determinat măsurile de intervenție în acest domeniu.

În prezent, acțiunile de intervenție în vederea punerii în aplicare a standardelor internaționale privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități sunt parte a Obiectivului nr. 7 (acțiunile 7.1 – 7.6) din Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017 (în continuare: Planul de acțiuni al Guvernului).

Tangențial, realizarea unor acțiuni referitoare la accesibilitatea informațională a instanțelor judecătorești, are loc și în baza Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobate prin Legea nr. 211 din 06.12.2021.

Scopul prezentului studiu este de a scoate în evidență lacunele existente în cadrul normativ și politicile Republicii Moldova pentru asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la serviciile de justiție, prin prisma standardelor internaționale privind drepturile persoanelor cu dizabilități și a Cadrului Internațional de Excelență Judecătorească, precum și de a formula propuneri de îmbunătățire a cadrului legal și a practicilor existente.

Metodologia aplicată în realizarea studiului¹ a inclus analiza cadrului normativ național, a politicilor și a standardelor internaționale privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități, realizarea focus grupurilor, interviurilor, chestionarea reprezentanților OSC-urilor, autorităților publice centrale și locale, precum și analiza practicii Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității pe cauzele privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități.

---

¹ Studiul a fost realizat în perioada 1 august 2022 – 31 octombrie 2022.

În cadrul studiului s-a constatat că abordarea finanțării, aplicată pentru implementarea Planului de acțiuni al Guvernului, având preponderent formularea „în limita mijloacelor financiare alocate”, s-a dovedit a fi ineficientă, în special în ceea ce privește realizarea Obiectivului nr. 7 „Asigurarea suportului persoanelor cu dizabilități în exercitarea capacității juridice și garantarea accesului la justiție”, afectând negativ previzibilitatea și sustenabilitatea finanțării. Totodată, s-a concluzionat că implementarea acțiunilor planificate pentru obiectivul respectiv au înregistrat o performanță scăzută, acțiunile 7.1², 7.3³ și 7.4⁴ nefiind implementate, iar acțiunile 7.5⁵ – 7.6⁶ fiind implementate doar parțial.

În ceea ce privește implementarea acțiunilor 7.1, 7.3 și 7.4 s-a reținut că până în prezent nu au fost elaborate actele normative subordonate legii, care ar reglementa cadrul de realizare a măsurilor de ocrotire. Totodată s-a reținut, că implementarea eficientă a măsurilor de ocrotire este îngreunată de prevederile art. 72 alin. (1) din Codul Civil, conform cărora persoanele însărcinate cu ocrotirea, altele decât ocrotitorul autorizat, nu beneficiază de remunerare pentru obligațiile exercitate în legătură cu îndeplinirea măsurilor de ocrotire.

Studiul a evidențiat interdicțiile stabilite în legislația procesuală privind participarea persoanelor cu dizabilități în procedurile pre-judiciare și judiciare, precum și prevederile care instituie așa numitele *costuri prohibitive* pentru participarea efectivă a persoanelor cu dizabilități la procesul de înlăptuire a justiției. Totodată, s-a constatat că politicile naționale în domeniul accesului la justiție nu prevăd careva acțiuni sau măsuri pentru eliminarea acestor bariere.

În ceea ce privește implementarea acțiunilor 7.5 și 7.6 din Planul de Acțiuni al Guvernului, prevăzute pentru instituțiile din sectorul justiției, s-a reținut lipsa programelor/planurilor/strategiilor instituționale privind asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități,

---

² Acțiunea 7.1 prevede elaborarea cadrului normativ conex în scopul asigurării aplicabilității Legii nr. 66 din 13 aprilie 2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, prin care au fost introduse modificări în legislație privind capacitatea de exercițiu a persoanei fizice, inclusiv privind măsurile de ocrotire judiciară/suport.

³ Acțiunea 7.3 stabilește elaborarea, aprobarea și aplicarea de către instituțiile de profil psihiatric a unor instrumente de evaluare a capacității de exercițiu în diferite domenii ale vieții, precum și a măsurilor de ocrotire/suport.

⁴ Acțiunea 7.4 prevede formarea profesională inițială și continuă a specialiștilor responsabili de aplicarea prevederilor legislației privind capacitatea de exercițiu a persoanelor cu dizabilități, precum și a măsurilor de ocrotire/suport.

⁵ Acțiunea 7.5 prevede asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități prin elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a unor programe instituționale în cadrul instituțiilor de drept (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale).

⁶ Acțiunea 7.6 prevede formarea profesională inițială și continuă a specialiștilor din cadrul instituțiilor de drept (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale) privind respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor cu dizabilități.

cât și a programelor/planurilor/strategiilor instituționale privind instruirea profesioniștilor privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Pentru a aduce cadrul normativ național în concordanță cu standardele internaționale privind accesul efectiv la justiție a persoanelor cu dizabilități, în cadrul Studiului au fost propuse îmbunătățiri în șapte domenii majore:

- capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități;
- capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale a persoanelor cu dizabilități;
- accesibilitatea fizică și informațională a instituțiilor din sectorul justiției;
- accesibilitatea costurilor aferente îndeplinirii justiției;
- dreptul persoanelor cu dizabilități la ajustări procedurale corespunzătoare;
- accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile de asistență juridică;
- formarea profesioniștilor din sectorul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Propunerile de îmbunătățire a cadrului normativ și a politicilor naționale în domeniul justiției, formulate în cadrul prezentului studiu, au fost consultate cu standardele și modelele de bune practici aplicate la nivel internațional, precum și cu experții naționali în domeniile de referință.

EXECUTIVE SUMMARY

After the ratification of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, the national legal framework of the Republic of Moldova has undergone significant changes aimed at the implementation of the international standards in the field of the rights of persons with disabilities.

Regarding the access to justice of the persons with disabilities, in addition to the normative framework which regulates the content and the way of realization of the rights of persons with disabilities, the Republic of Moldova has developed and implemented some policies, through which it has defined intervention measures in this field.

Currently, the intervention actions for the implementation of the international standards regarding the access to justice of the persons with disabilities, are part of Objective No. 7 (actions 7.1 – 7.6) of the Government's Action Plan regarding the implementation of the National Program of Social Inclusion of the Persons with Disabilities for the years 2017-2022, approved by the Government Decision No. 723 dated 08.09.2017 (hereinafter: Government's Action Plan).

Tangentially, the realization of some actions related to the informational accessibility of the courts also takes place on the basis of the Strategy for Ensuring the Independence and Integrity of the Justice Sector for 2022-2025 and on the basis of the Action Plan for its implementation, approved by the Law No. 211 dated 06.12.2021.

The purpose of this study is to highlight the existing gaps in the normative framework and the policies of the Republic of Moldova for ensuring the access of people with disabilities to justice services through the prism of the international standards on the rights of persons with disabilities and the International Framework for Court Excellence, as well as to formulate proposals for improving the legal framework and the existing practices.

The methodology applied in the study⁷ included the analysis of the national normative framework, policies and international standards regarding access to justice for persons with disabilities, conducting focus groups, interviews, questionnaires of the representatives of CSOs, central and local public authorities, and also the analysis of the practice of the Council

---

⁷ The study has been accomplished in the period of August 1, 2022 – October 31, 2022.

for Preventing and Eliminating Discrimination and Ensuring Equality in cases regarding the access to justice of the persons with disabilities.

The study found that the funding approach applied for the implementation of the Government's Action Plan (mainly using the wording "within the limits of the allocated financial means"), proved to be ineffective, especially in terms of achieving Objective no. 7 "Ensuring the support for persons with disabilities in exercising the legal capacity and guaranteeing the access to justice", which negatively affects the predictability and sustainability of financing. At the same time, it was concluded that the implementation of the actions planned for this objective had low performance: actions 7.1⁸, 7.3⁹ and 7.4¹⁰ not being implemented, and actions 7.5¹¹ - 7.6¹² being only partially implemented.

Regarding the implementation of actions 7.1, 7.3 and 7.4, it was noted that until now, the normative acts subordinated to the law which would regulate the framework of the realization of protective measures have not been developed. At the same time, it was noted that the effective implementation of protective measures faced difficulties due to the provisions of Art. 72 par. (1) of the Civil Code, according to which the persons in charge with the protection, others than the authorized protector, are not paid for the duties exercised due to the fulfillment of protection measures.

The study highlighted the existing prohibitions in the procedural legislation regarding the participation of the persons with disabilities in pre-judicial and judicial procedures, as well as the provisions that establish the so-called *prohibitive costs* for the effective participation of persons with disabilities in the process of justice realization. At the same time, it has been noticed that the national policies in the domain of the access to justice do not foresee any actions or measures to eliminate these barriers.

Concerning the implementation of actions 7.5 and 7.6 of the Government's Action Plan, provided for institutions of the justice sector, there has been noted a lack of

---

⁸ Action 7.1 provides for the elaboration of the related normative framework in order to ensure the applicability of the Law no. 66 of April 13, 2017 regarding the amendment and supplementing of certain legislative acts, through which changes were introduced in the legislation regarding the legal capacity of the natural person, including regarding legal protection/support measures.

⁹ Action 7.3 establishes the development, approval and application by psychiatric institutions of tools to assess legal capacity in different areas of life, as well as protection/support measures.

¹⁰ Action 7.4 provides for the initial and ongoing professional training of the specialists responsible for applying the provisions of the legislation regarding the exercise capacity of people with disabilities, as well as the protection/support measures.

¹¹ Action 7.5 provides for ensuring accessibility to infrastructure, information and communication for people with different types of disabilities by developing, approving and implementing institutional programs within legal institutions (prosecutor's office, the court system, state-guaranteed legal aid, lawyers, bailiffs, penitentiaries, police, notary offices).

¹² Action 7.6 provides for the initial and continuous professional training of specialists within legal institutions (prosecution, the judicial system, legal aid guaranteed by the state, lawyers, bailiffs, penitentiaries, police, notary offices) regarding the respect for the fundamental rights and freedoms of people with disabilities.

programs/plans/institutional strategies regarding the ensuring of accessibility to infrastructure, information and communication for people with different types of disabilities, as well as of institutional programs/plans/strategies regarding the training of professionals related to the rights of persons with disabilities.

In order to adjust the national normative framework to the international standards regarding the effective access to justice for persons with disabilities, the Study proposed improvements in the following seven major domains:

- the legal capacity of persons with disabilities;
- the ability to exercise the procedural rights of persons with disabilities;
- physical and informational accessibility of the institutions in the justice sector;
- the affordability of the costs related to the access to justice;
- the right of the persons with disabilities to the appropriate procedural adjustments;
- the access of persons with disabilities to legal assistance services;
- the training of the professionals in the justice sector on the rights of people with disabilities.

The proposals for improving the normative framework and national policies in the field of justice, formulated within the study, have been consulted with the standards and models of good practices applied at the international level, as well as with national experts in the related fields.

INTRODUCERE

Prin Legea nr. 166 din 09.07.2010 Republica Moldova a ratificat Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, asumându-și astfel obligația de a ajusta legislația națională și practicile existente la prevederile Convenției.

Pentru a pune în aplicare Convenția, la data de 08.09.2017 Guvernul Republicii Moldova a adoptat Programul Național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia, în care a prevăzut unele măsuri de îmbunătățire a accesului persoanelor cu dizabilități la justiție.

În pofida ratificării de către Republica Moldova a Convenției ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități pe data de 09.07.2010 și planificării de către Guvern a unor acțiuni specifice pentru facilitarea accesului la justiție al persoanelor cu dizabilități, lacunele cadrului normativ contribuie la formarea unor practici discriminatorii în raport cu persoanele cu dizabilități în cadrul sectorului justiției. Această constatare reiese din analiza deciziilor Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității.

Astfel, se atestă necesitatea efectuării unei cercetări cuprinzătoare a cadrului normativ și a politicilor naționale în domeniul justiției, prin prisma standardelor internaționale privind drepturile persoanelor cu dizabilități și a Cadrului Internațional de Excelență Judecătorească, în vederea identificării lacunelor existente în asigurarea accesului efectiv al persoanelor cu dizabilități la justiție.

Studiul reflectă diversitatea de abordări aplicate în cadrul a două sisteme internaționale de protecție a drepturilor omului: sistemul ONU și sistemul Consiliului Europei, oferind cititorilor o imagine de ansamblu privind măsurile care urmează a fi întreprinse de autoritățile publice din sectorul justiției, în vederea asigurării accesului efectiv al persoanelor cu dizabilități la justiție. Totodată, studiul abordează standardele promovate de Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească, în vederea asigurării accesului efectiv al persoanelor cu dizabilități la serviciile din sectorul justiției.

Metodologia aplicată în realizarea studiului¹³ a inclus analiza cadrului normativ național, a politicilor relevante și a standardelor internaționale privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități, chestionarea autorităților publice, realizarea focus grupurilor și a interviurilor cu reprezentanții OSC-urilor, experții naționali și autoritățile publice centrale și locale, precum și

---

¹³ Studiul a fost realizat în perioada 1 august 2022 – 31 octombrie 2022.

analiza practicii Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității pe cauzele privind accesul la justiție.

Cercetarea a contribuit la identificarea lacunelor existente în cadrul normativ și politicile Republicii Moldova în domeniul asigurării accesului persoanelor cu dizabilități la serviciile de justiție, care au fost identificate prin raportare la standardele internaționale privind drepturile persoanelor cu dizabilități și Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească.

Concluziile și recomandările elaborate în cadrul studiului pot fi utilizate în calitate de puncte de reper pentru identificarea soluțiilor de îmbunătățire a accesului persoanelor cu dizabilități la justiție, prin modificarea și completarea cadrului normativ existent și adoptarea de politici publice prietenoase pentru persoanele cu dizabilități privind accesul la justiție.

CAPITOLUL I.

STANDARDELE INTERNAȚIONALE PRIVIND ACCESUL LA JUSTIȚIE AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

1.1. STANDARDELE INSTITUITE DE CONVENȚIA ONU PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (în continuare: Convenție, CDPD) este primul document internațional privind drepturile omului care consacră în mod explicit dreptul de acces la justiție al persoanelor cu dizabilități. Aceasta reglementează standarde privind eliminarea obstacolelor și barierelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în ceea ce privește accesul la justiție și introduce inovații în raport cu standardele anterioare, elaborate în conformitate cu prevederile internaționale de protecție a drepturilor omului.

Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a fost ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 166 din 09.07.2010, devenind astfel obligatorie pentru implementare la nivel național.

CONVENȚIA ONU PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Articolul 13. Accesul la justiție

1. Statele Părți vor asigura acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare.
2. Pentru a sprijini accesul efectiv la actul de justiție al persoanelor cu dizabilități, Statele Părți vor promova formarea corespunzătoare a celor care lucrează în domeniul administrării justiției, inclusiv a personalului din poliție și penitenciare.

Art. 13 din Convenție clarifică ce înseamnă accesul la justiție pentru persoanele cu dizabilități și instituie pentru statele părți obligația de a asigura participarea egală și efectivă a

persoanelor cu dizabilități la toate etapele și în oricare calitate în procesul de înlăptuire a justiției. Astfel, Convenția extinde acest drept dincolo de conceptele de proces echitabil și căi de atac eficiente, care au fost principalele caracteristici prezentate de tratatele privind drepturile omului și de organisme lor de monitorizare.

Accesul la justiție este asigurat de Convenție nu doar în sensul strict de acces la o instanță de judecată. Implementarea acestui concept necesită o abordare integrată care se referă și la activitatea organelor extrajudiciare, precum și serviciile de asistență juridică oferite persoanelor cu dizabilități.

În acest context, Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a subliniat că:

*„(...) persoanele cu dizabilități au dreptul la toate drepturile și garanțiile procedurale, **la toate etapele de înlăptuire a justiției**, în toate procedurile legale, inclusiv la etapa preliminară și posterioară procesului de judecată. Aceste garanții se referă la dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție, dreptul la apărare și dreptul de a fi audiat personal, precum și toate celelalte drepturi procedurale acordate altor persoane”.*

Un rol deosebit pentru înțelegerea conținutului normativ al art. 13 din CDPD îl au **Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție** (2020)¹⁴, dezvoltate în cadrul activității comune a Raportorului Special al ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și a Trimisului special al Secretarului General al ONU.

Principiile privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități se bazează pe standardele și jurisprudența relevantă ale organelor ONU privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități și includ următoarele:

Principiul 1: Toate persoanele cu dizabilități au capacitate juridică, astfel nimanui nu i se poate refuza accesul la justiție pe criteriu de dizabilitate.

Principiul 2: Infrastructura și serviciile trebuie să fie accesibile tuturor pentru a asigura accesul egal la justiție pentru persoanele cu dizabilități, fără discriminare.

Principiul 3: Persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități, au dreptul la ajustări procedurale corespunzătoare.

Principiul 4: Persoanele cu dizabilități au dreptul la acces în timp util și gratuit la notificări și informații legale, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Principiul 5: Persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, au dreptul la toate garanțiile de fond și procedurale recunoscute în dreptul internațional, iar

---

¹⁴ https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

statele au obligația de a oferi ajustările necesare pentru a asigura respectarea procesului echitabil.

Principiul 6: Persoanele cu dizabilități au dreptul la asistență juridică gratuită sau la un preț accesibil pentru acestea.

Principiul 7: Persoanele cu dizabilități au dreptul de a participa la administrarea justiției în condiții de egalitate cu ceilalți.

Principiul 8: Persoanele cu dizabilități au dreptul de a raporta plângeri și de a iniția proceduri judiciare privind încălcările drepturilor omului și infracțiuni, de a obține investigarea plângerilor și de a li se oferi căi de atac eficiente.

Principiul 9: Mecanismele de monitorizare eficiente și robuste joacă un rol esențial în sprijinirea accesului la justiție al persoanelor cu dizabilități.

Principiul 10: Toți cei care lucrează în sistemul de justiție trebuie să beneficieze de programe de conștientizare și de formare continuă, care să abordeze drepturile persoanelor cu dizabilități, în special în contextul accesului la justiție.

În sensul **art. 13** din CDPD, accesul egal și efectiv al persoanelor cu dizabilități la justiție implică pentru statele părți următoarele obligații:

- *recunoașterea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități;*
- *asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor din sectorul justiției;*
- *asigurarea ajustărilor de ordin procedural și celor adecvate vârstei pentru participanții cu dizabilități;*
- *recunoașterea calității de participanți direcți și indirecti pentru persoanele cu dizabilități în toate procedurile de înfăptuire a justiției;*
- *acordarea persoanelor cu dizabilități a asistenței juridice gratuite sau la un preț accesibil;*
- *instruirea specialiștilor din domeniul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.*

Recunoașterea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități este o condiție esențială pentru a garanta persoanelor cu dizabilități accesul egal și efectiv la justiție. Privarea de capacitate juridică și aplicarea modelelor substitutive de luare a deciziilor împiedică și exclud persoanele cu dizabilități de la participarea la proceduri judiciare și pot avea rezultatul reprezentării acestora de către un terț, cum ar fi un tutore. Exercițarea capacității juridice este intrinsec legată de dreptul de acces la justiție, deoarece adesea al doilea nu poate fi exercitat fără primul.¹⁵ În același timp, fără acces la justiție, persoanele cu dizabilități nu pot contesta

---

¹⁵ Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comentariul general nr. 1 (2014), pct. 38.
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

privarea de capacitatea lor juridică sau negarea sau restrângerea drepturilor lor care rezultă dintr-o asemenea privare.¹⁶

Privarea de capacitate juridică, fie că este realizată în mod oficial, fie că este rezultatul unei situații *de facto*, duce la excluderea din procesele judiciare a persoanelor cu dizabilități și are efecte generalizate asupra dreptului persoanelor cu dizabilități la un proces echitabil. De exemplu, inculpații cu deficiențe psihosociale și intelectuale sunt adesea privați de dreptul lor de a fi audiați în persoană, de a continua procedurile contradictorii, de a depune mărturie sau de a cere recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, a judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului și a grefierului. Astfel de limitări afectează principiile egalității armelor și nediscriminării, împiedicând accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți.

Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a recomandat în mod constant statelor părți să se abțină de la astfel de practici, să interzică și să abroge dispozițiile din legislația națională care afectează garanțiile privind egalitatea armelor și nediscriminarea persoanelor cu dizabilități.¹⁷

Persoanele cu dizabilități pot fi, de asemenea, supuse unor expertizări pentru a evalua **capacitatea acestora de a participa de sine stătător la un proces de judecată penală**,¹⁸ care poate duce la detenție și tratament împotriva voinței lor, pe perioade mai lungi decât pedepsele impuse după condamnare.

Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a respins cu fermitate conceptul de incapacitate pentru a participa la proces¹⁹ și a recunoscut natura sa discriminatorie,²⁰ cerând excluderea acestuia din sistemul de justiție penală.²¹ Această poziție este susținută și

---

¹⁶ CtEDO, Stanev v. Bulgaria (Cererea Nr. 36760/06), Marea Cameră, Hotărârea din 17 ianuarie 2012.

¹⁷ Raportul Oficiului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (A/HRC/37/25) din 27.12.2017, pct. 34). <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F37%2F25&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

¹⁸ În Republica Moldova, conform art. 97 pct. 3) și 4) din Codul de Procedură Penală, incapacitatea persoanei în procesul penal se determină prin raportul de expertiză psihiatrică. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro

¹⁹ De menționat, că art. 75 alin.(2) pct. 1) din Codul de Procedură Penală, care reglementează incapacitatea persoanelor cu dizabilități în procesul penal, contravine garanțiilor instituite de art. 12 din CDPD. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro

²⁰ Orientări privind art. 14 din Convenția cu privire la Drepturile Persoanelor cu Dizabilități: dreptul la libertate și securitate al persoanelor cu dizabilități, adoptate de Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în cea de-a paisprezecea sesiune, desfășurată în septembrie 2015”, pct. 16. Orientările privind dreptul la libertate și securitate al persoanelor cu dizabilități sunt cuprinse în Anexa la Raportul Biannual al Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (A/72/55). <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F72%2F55&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

²¹ A se vedea: Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități asupra Raportului inițial al Republicii Korea (CRPD/C/KOR/CO/1), pct. 27.

de Grupul de lucru pentru detenția arbitrară,²² care a cerut judecarea fără întârziere a persoanelor cu dizabilități psihosociale, cu acordarea sprijinului și acomodărilor necesare, în loc de declararea acestor persoane incapabile.²³

Persoanele cu dizabilități sunt, de asemenea, lipsite de capacitate juridică în cadrul proceselor de judecată unde se aplică regimul „responsabilității juridice” („non-liability”) sau „apărarea în temeiul tulburărilor mentale” („insanity defense”), care scutește de răspunderea penală inculpatul considerat „iresponsabil” pentru acțiunile sale din cauza unei boli psihice episodice sau persistente la momentul săvârșirii faptei penale.²⁴ Aceste persoane sunt ulterior excluse din procedura judiciară și supuse măsurilor de securitate care implică privarea de libertate și tratamentul medical forțat, adesea pe o perioadă nedeterminată,²⁵ fiind private astfel de garanțiile procedurale ale inculpaților și de dreptul la un proces echitabil. Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități **a recomandat revizuirea procedurilor penale, pentru a elimina conceptul de lipsă de responsabilitate, precum și orice versiune a apărării întemeiată pe tulburări mentale a persoanelor cu dizabilități.** În plus, el a solicitat eliminarea măsurilor de securitate care implică tratament medical sau psihiatric obligatoriu în instituții și și-a exprimat îngrijorarea cu privire la lipsa garanțiilor în sistemul de justiție penală și privarea de libertate pe o durată nedeterminată, recomandând abolirea acestora.²⁶

Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a evidențiat pe de o parte conexiunea dintre dreptul de acces la justiție și recunoașterea egală în fața legii și, pe de altă parte, sprijinul necesar pentru luarea deciziilor, așa cum este exprimat în art. 12 alin.(3) din Convenție, ca mijloc de exercitare a dreptului de acces la justiție.²⁷ Oferirea sprijinului necesar în procesul de luare al deciziilor poate facilita instruirea avocatului persoanei cu dizabilități,

---

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FKOR%2FCO%2F1&Lang=en

²² Grupul de lucru pentru detenția arbitrară este un organism mandatat de ONU, înființat în 1991 de fosta Comisie pentru Drepturile Omului, fiind împuternicit cu dreptul de a investiga cazuri de arestări și/sau rețineri arbitrare. Activitatea Grupului de lucru pentru detenția arbitrară constituie una din procedurile speciale ale Comitetului ONU pentru Drepturile Omului.

²³ A se vedea principiile și liniile directoare de bază privind căile de atac și procedurile privind dreptul oricărei persoane private de libertate de a introduce o acțiune în fața unei instanțe (A/HRC/30/37, anexă), orientarea 20, pct. 107, lit. b).

<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F30%2F37&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

²⁴ A se vedea: art. 97 pct. 3) din Codul de Procedură Penală și art. 23 din Codul Penal.

²⁵ A se vedea: art. 23 și art. 101 din Codul Penal.

²⁶ Raportul Oficiului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (A/HRC/37/25) din 27.12.2017, pct. 36.

<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F37%2F25&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

²⁷ Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comentariul general nr. 1, pct. 38.

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

dirijarea apărării și auto-reprezentarea persoanelor cu dizabilități în procesul înfăptuirii justiției.

Asigurarea accesibilității fizice și informaționale a sistemului de justiție implică obligația de a identifica și elimina barierele în accesarea justiției pentru persoane cu diferite tipuri de dizabilitate, inclusiv barierele arhitecturale (eliminarea obstacolelor pe căile de circulație, instalarea rampelor de acces, a pavajului tactil, marcarea cu ajutorul culorilor contrastante, afișarea indicatoarelor și pictogramelor informative), furnizarea de materiale în formate alternative de comunicare (limbajul Braille, limbajul semnelor, limbajul simplu și ușor de înțeles), accesibilitatea site-urilor web, ale instituțiilor de drept, utilizarea tehnologiilor asistive. Totodată, în interesul transparenței, statele părți ar trebui să se asigure că toate informațiile relevante privind accesul la justiție sunt accesibile și disponibile persoanelor cu dizabilități și că toate cererile, cauzele și hotărârile judecătorești relevante sunt înregistrate și făcute publice în mod corespunzător.²⁸

Statele părți sunt obligate să ofere **ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei** pentru a promova rolul persoanelor cu dizabilități ca participanți direcți și indirecti în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare.

Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a oferit o serie de exemple despre cum ar putea arăta în practică ajustările procedurale pentru persoanele cu dizabilități, printre care: oferirea serviciilor de interpretare calificată în limbajul semnelor (limbajul mimico-gestual), furnizarea informațiilor juridice și a celor privind procesul judiciar în formate accesibile (limbajul Braille, tipărirea informației cu caractere mari, prezentarea informației într-un limbaj simplu și ușor de înțeles). Acomodările procedurale ar trebui să cuprindă, de asemenea, flexibilitatea procedurală pentru a se adapta cerințelor specifice de participare, de exemplu, prelungirea sau ajustarea termenelor procedurale și ajustarea formalităților procedurale.²⁹

În procesul elaborării textului CDPD, s-a discutat dacă limbajul care urmează să fie adoptat ar trebui să se refere la „acomodare procedurală” sau „acomodare rezonabilă”, fiind luată o decizie de a renunța la termenul „rezonabil” în conținutul art. 13 al CDPD. Decizia deliberată

---

²⁸Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comentariul general nr. 6, pct. 54. <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FGC%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

²⁹Raportul Oficiului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (A/HRC/37/25) din 27.12.2017, pct. 24. <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F37%2F25&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

de a renunța la termenul „rezonabil”³⁰ a subliniat că, spre deosebire de „acomodarea rezonabilă”, „ajustarea procedurală” nu este supusă unui test de proporționalitate,³¹ iar neasigurarea ajustărilor procedurale atunci când sunt solicitate de o anumită persoană cu dizabilitate, constituie o formă de discriminare pe criteriul de dizabilitate în exercitarea dreptului de acces la justiție.

Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a subliniat că în contextul asigurării accesului la justiție, acomodarea rezonabilă nu trebuie confundată cu „ajustarea procedurală”. Spre deosebire de acomodarea rezonabilă, ajustarea procedurală nu se limitează la conceptul de disproporție.³²

Până în prezent, Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități nu a definit modalitatea de realizare în practică a ajustărilor procedurale. Cu toate acestea, Comitetul a indicat în mod constant că ajustările procedurale ar trebui realizate în baza „alegerii și preferințelor liber exprimate” de către persoana în cauză. Prin urmare, judecătorul sau entitatea responsabilă, ar trebui să acorde o atenție primordială cererii persoanei cu dizabilități, fiindcă el sau ea știe cel mai bine care sunt nevoile sale de ajustare.

Determinarea necesității de ajustare procedurală nu trebuie să se bazeze pe informații medicale și nu poate face obiectul vreunei evaluări a dizabilității, cum ar fi cea asociată cu furnizarea unui certificat de dizabilitate. Dacă cerințele persoanei în cauză se modifică în timp, ajustările procedurale ar trebui modificate sau înlocuite, după caz.³³

Ajustările procedurale trebuie să fie adecvate vârstei. Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a recunoscut acest drept copiilor cu dizabilități.³⁴ În plus, Comitetul

---

³⁰Comitetul Ad Hoc, a șaptea sesiune, rezumate zilnice, 18 ianuarie 2006. La acea sesiune, Israelul a susținut că acomodările de la art. 13 se refereau la „proces” și nu la „acomodare rezonabilă”; Chile a solicitat includerea sintagmei „Procedurile judiciare ar trebui ajustate după cum este necesar”; iar Canada a sugerat „Acomodarea rezonabilă”. La cea de-a opta sesiune, din 13 septembrie 2006, grupul de redactare a adoptat sintagma „Ajustări procedurale și adecvate vârstei”.

³¹Raportul Oficiului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile omului „Egalitate și nediscriminare în temeiul articolului 5 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități” (A/HRC/34/26) din 9 decembrie 2016, pct. 35. <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F34%2F26&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

³²Ibidem, pct. 25, lit. d).

³³Raportul Oficiului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului „Dreptul de acces la justiție în temeiul articolului 13 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități” (A/HRC/37/25) din 27 decembrie 2017, pct. 26. Sursa: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F37%2F25&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

³⁴A se vedea: CRPD/C/CAN/CO/1, pct. 29) lit. b)

[<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FCAN%2FCO%2F1&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>];

CRPD/C/DEU/CO/1, pct. 28) lit. b)

pentru Drepturile Copilului a subliniat că dreptul de acces la justiție pentru copii, inclusiv pentru copiii cu dizabilități, poate impune o diversitate de acomodări.³⁵ De exemplu, acomodările procedurale adecvate vârstei pot necesita proceduri și practici modificate în sala de judecată, setări specifice și asistență adecvată vârstei.

Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități **a recomandat în mod constant statelor părți să își revizuiască legislația, inclusiv administrativă, civilă și penală, pentru a include în mod explicit, obligația de a asigura ajustări procedurale în toate procedurile judiciare.** Legile și reglementările naționale ar trebui, de asemenea, să definească entitatea responsabilă de realizarea în practică a ajustărilor procedurale și ar trebui să includă detalii despre locul și modul în care persoanele cu dizabilități le pot solicita și accesa. Acomodările procedurale trebuie să fie întotdeauna disponibile și oferite gratuit. Cererile privind solicitarea de ajustări procedurale ar trebui să fie documentate de entitatea responsabilă. În acest sens, sistematizarea bunelor practici permite identificarea acelor acomodări, care servesc cel mai bine scopului de a asigura o participare eficientă a persoanelor cu dizabilități în procesul îndeplinirii justiției și contribuie, de asemenea, la construirea unei resurse în memoria instituțională a entității responsabile, contribuind astfel la obiectivul de a face sistemele jurisdicționale mai incluzive și mai accesibile.³⁶

Procesul de solicitare și furnizare de ajustări procedurale ar trebui să se desfășoare în mod confidențial, în conformitate cu art. 22 din CDPD, iar această cerință trebuie să fie precizată în mod clar în legile și reglementările naționale. Persoanele cu dizabilități nu ar trebui să fie forțate să dezvăluie în mod deschis informații personale, de sănătate sau de reabilitare, împotriva voinței lor și fără consimțământul lor liber și informat pentru a beneficia de ajustările procedurale solicitate.³⁷

Dreptul de a avea accesul egal și efectiv la justiție implică pentru statele părți obligația de a **recunoaște persoanelor cu dizabilități calitatea de participanți direcți și indirecti în toate procedurile de îndeplinire a justiției.** Astfel, art. 13 din CDPD recunoaște persoanelor cu

---

[https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/DEU/CO/1] ; CRPD/C/MEX/CO/1, pct. 26) lit. c)

[<https://undocs.org/en/CRPD/C/MEX/CO/1>].

³⁵A se vedea Comentariul general nr. 10 (2007) privind drepturile copilului în justiția juvenilă, pct. 6) și Comentariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi audiat, pct. 9).

<https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/crc.c.gc.10.pdf>

³⁶Raportul Oficiului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului „Dreptul de acces la justiție în temeiul articolului 13 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități” (A/HRC/37/25) din 27 decembrie 2017, pct. 28.

<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F37%2F25&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

³⁷Ibidem, pct. 29.

dizabilități dreptul de a participa în mod egal cu ceilalți la administrarea justiției în ansamblu, inclusiv în calitate de reclamant, pârâți, victime, inculpați, martori, judecători, avocați. În acest context, Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități **a recomandat statelor părți să adopte reglementări specifice privind prezentarea mărturiilor și probelor, astfel încât stereotipurile despre abilitățile persoanelor cu dizabilități să nu împiedice aceste persoane să își revendice drepturile încălcate și să își repare prejudiciul astfel cauzat.**³⁸ Consultarea strânsă cu persoanele cu dizabilități, prin organizațiile lor reprezentative, joacă un rol cheie în toate procesele de adoptare și/sau modificare a legilor, reglementărilor, politicilor și programelor referitoare la participarea acestor persoane în sistemul de justiție.³⁹

Potrivit CDPD, pentru a garanta dreptul la un proces echitabil, statele se angajează să acorde **asistență juridică gratuită sau la un preț accesibil** copiilor cu dizabilități în toate problemele și tuturor celorlalte persoane cu dizabilități, în toate procedurile și litigiile legate de încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau cele care pot afecta negativ aceste drepturi și libertăți, în special: dreptul la viață, libertatea și securitatea persoanei, proprietate, locuință decentă, autonomia de decizie și integritatea familiei. Asistența juridică trebuie să fie competentă și acordată în timp util, astfel încât persoanele cu dizabilități să poată participa la procedurile judiciare în condiții de egalitate.⁴⁰

Pentru a promova respectarea corespunzătoare a dreptului persoanelor cu dizabilități la accesul la justiție, este necesară **instruirea specialiștilor care activează în domeniul justiției.**

O pregătire adecvată ar trebui să țină cont de următoarele aspecte:

- a) persoanele cu dizabilități nu pot fi identificate doar pe baza dizabilității și pot fi supuse discriminării multiple (intersectoriale); instruirea privind natura intersectorială a discriminării ar trebui să fie îndreptată către forme specifice de discriminare;
- b) pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități au acces efectiv la toate aspectele de funcționare a sistemului judecătoresc, în condiții de egalitate cu ceilalți, este necesar să ținem cont de diversitatea comunității persoanelor cu dizabilități și nevoile lor individuale;

---

³⁸Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comentariul general nr. 6, pct. 31 lit. e). <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FGC%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

³⁹Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comentariul general nr. 7, pct. 81. <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FGC%2F7&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

⁴⁰Principiile internaționale și dispoziții diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020), pct. 6.2. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-disability/international-principles-and-guidelines-access-justice-persons-disabilities>

- c) importanța unor factori precum autonomia persoanelor cu dizabilități și capacitatea juridică a fiecăreia dintre aceștia;
- d) rolul central al comunicării efective și eficiente în cadrul sectorului justiției pentru incluziunea cu succes a persoanelor cu dizabilități;
- e) sunt necesare măsuri pentru a asigura o pregătire eficientă a personalului din sectorul justiției, inclusiv a avocaților, procurorilor, judecătorilor, personalului sistemului penitenciar, funcționarilor din poliție, interpreților în limbajul semnelor (limbajul mimico-gestual), cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități.⁴¹

Ofițerii de poliție, asistenții sociali și alți profesioniști ar trebui să fie instruiți cu privire la faptul că persoanele cu dizabilități au capacitate deplină de exercițiu conform legii și să acorde aceeași însemnătate plângerilor și declarațiilor persoanelor cu dizabilități ca și celor depuse de persoanele fără dizabilități. Acest lucru necesită **activități de formare și conștientizare pentru profesioniștii care contactează cu persoanele cu dizabilități în procesul de înfăptuire a justiției**. De asemenea, specialiștii din cadrul sectorului justiției ar trebui să fie instruiți și informați cu privire la responsabilitățile lor în ceea ce privește respectarea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități, inclusiv a capacității de folosință și de exercițiu.⁴²

În anul 2017, Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a audiat Raportul inițial al Republicii Moldova privind implementarea obligațiilor asumate în conformitate cu CDPD.

În Observațiile sale finale, referitoare la Raportul inițial al Republicii Moldova (2017), Comitetul s-a expus inclusiv și asupra implementării obligațiilor asumate în temeiul art. 13 din CDPD.

În special, Comitetul și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu:⁴³

- lipsa de informații cu privire la măsurile și protocoalele specifice pentru a oferi ajustări procedurale, gen și vârstă în cadrul procedurilor judiciare pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv oferirea interpretării în limbajul mimico-gestual (limbajul semnelor) pentru persoanele cu deficiențe de auz și formate accesibile pentru comunicare pentru persoanele cu dizabilități psihosociale și/sau intelectuale;

---

⁴¹Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comentariul general nr. 6, pct. 55. <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FGC%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

⁴²Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Comentariul general nr. 1, pct. 39. <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FGC%2F1&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

⁴³Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Observațiile finale referitoare la Raportul inițial al Republicii Moldova privind implementarea CDPD (CRPD/C/MDA/CO/1) din 18 mai 2017, pct. 26. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/139/32/PDF/G1713932.pdf?OpenElement>

- menținerea prejudecăților negative față de persoanele cu dizabilități, în special cele cu dizabilități psihosociale și/sau intelectuale;
- accesul redus la asistență juridică gratuită pentru persoanele cu dizabilități, în special, pentru cei care încă mai trăiesc în instituții;
- accesul redus la justiție pentru femeile cu dizabilități în cadrul procedurilor penale legate de violența pe motive de gen.

Astfel, Comitetul a recomandat Republicii Moldova:⁴⁴

- să asigure oferirea ajustărilor procedurale, adecvate genului și vârstei justițiabilului cu dizabilități, bazate pe libera alegere și preferințele acestuia;
- să fortifice programele de formare și de consolidare a cunoștințelor privind drepturile garantate de CDPD, astfel încât personalul implicat în aplicarea legii și persoanele cu dizabilități să își crească gradul de conștientizare juridică;
- să asigure accesul la asistență juridică gratuită, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități care încă trăiesc în instituții rezidențiale;
- să se ghideze de prevederile art. 13 din CDPD, la implementarea politicilor naționale în domeniul justiției.

1.2. STANDARDELE INSTITUITE DE CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități este protejat, de asemenea, de art. 6 („Dreptul la un proces echitabil”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare: CEDO).

CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Articolul 6. Dreptul la un proces echitabil

1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate

---

⁴⁴Ibidem, pct. 27.

democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

2. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită.
3. Orice acuzat are, mai ales, dreptul:
  - a. să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa;
  - b. să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;
  - c. să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;
  - d. să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;
  - e. să fie asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.

Deși Convenția nu este un instrument special de protecție a drepturilor persoanelor cu dizabilități, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare - CtEDO) a format o jurisprudență diversă în domeniul protecției drepturilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv în ceea ce privește dreptul la un proces echitabil.

Abordarea CtEDO față de reclamant se caracterizează prin cercetarea cuprinzătoare a întregului context al cauzei. Curtea nu se abține de la evaluarea personalității reclamantului și este aproape întotdeauna atentă la caracteristicile acestuia în circumstanțe specifice și în lumina încălcărilor comise de către un Stat Parte. Astfel, CtEDO reușește să abordeze drepturile protejate de CEDO în lumina situației speciale a reclamantilor cu dizabilități și ținând cont de nevoile acestora.

Analiza jurisprudenței CtEDO ne permite să evidențiem anumite categorii de cauze, în care CtEDO consideră dizabilitatea reclamantului fiind un factor ce agravează situația acestuia care la rândul său impune statului îndatoriri suplimentare pentru prevenirea sau eliminarea încălcărilor CEDO.

Având în vedere abordarea comprehensivă a dizabilității, aplicată în procesul examinării plângerilor reclamantilor cu dizabilități, CtEDO îi lipsesc normele cu caracter special în cadrul

CEDO, care ar determina conținutul drepturilor garantate de CEDO din perspectiva persoanelor cu dizabilități.

Totuși, acolo unde îi lipsesc reglementările speciale de conținut privind drepturile persoanelor cu dizabilități, CtEDO compensează acest lucru prin referire la alte instrumente internaționale, inclusiv la cele din afara sistemului regional de protecție a drepturilor omului, elaborat de Consiliul Europei și face referire la tratatele și recomandările din cadrul sistemului ONU.

În unele cazuri, principiile privind asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, precum sunt exprimate de CDPD, au avut o influență profundă asupra raționamentelor CtEDO, în special în ceea ce privește interpretarea conținutului drepturilor recunoscute de Convenție prin prisma dizabilității. Spre exemplu, în cauza *Stanev împotriva Bulgariei*⁴⁵, examinând pretinsa încălcare a art. 6 § 1 din CEDO, Curtea face referire la Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și la Recomandarea nr. R (99) 4 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 23 februarie 1999, referitoare la principiile privind protecția juridică a persoanelor adulte declarate incapabile.

Cu toate acestea, CtEDO nu îi acordă Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CDPD) forța decisivă în mod sistematic. Astfel, există și cauze în care CtEDO a avut o abordare nuanțată față de cea prevăzută de CDPD.

În jurisprudența sa relevantă privind aplicarea art. 6 din CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat importanța unui comportament pro activ al statului, în vederea egalării pozițiilor procesuale, evident nefavorabile a persoanelor cu dizabilități. CtEDO nu a oferit recomandări exhaustive pentru toate situațiile, ci doar a îndrumat statele să caute, în mod independent, măsuri care ar elimina barierele fizice sau organizaționale, în asigurarea garanțiilor unui proces echitabil pentru persoanele cu dizabilități, ținând cont de circumstanțele specifice ale cauzei.

JURISPRUDENȚA RELEVANTĂ A CtEDO PRIVIND DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

*În cauza Sergey Timofeyev împotriva Rusiei*⁴⁶ reclamantului care se afla într-un scaun cu roțile la momentul examinării apelului în dosarul său penal, i s-a refuzat amânarea ședinței pe motiv de boală. CtEDO a constatat o încălcare a cerințelor unui proces echitabil și a concluzionat că, în interesul justiției, instanța de apel ar fi trebuit să ia măsuri pentru a asigura prezența reclamantului în instanță.

---

⁴⁵Hotărârea Marii Camere (CtEDO) din 17 ianuarie 2012.

⁴⁶Hotărârea CtEDO din 2 septembrie 2010, cererea nr. 12111/04.

În cauza Farcaș împotriva României⁴⁷ CtEDO s-a pronunțat asupra admisibilității unei plângeri, bazate pe inaccesibilitatea fizică a instanțelor judecătorești naționale. Cauza se referea la pretinsa imposibilitate a reclamantului, care, de la vârsta de zece ani suferea de dizabilitate motorie severă, de a avea acces în anumite clădiri, în special cele ale instanțelor, care au competență în privința litigiilor legate de drepturile sale cu caracter civil. Reclamantul a pretins în special că nu a putut să conteste rezilierea contractului său în fața instanțelor interne, deoarece, având în vedere că intrarea în clădirea instanței locale nu era adaptată special, acesta nu a putut să intre în instanță sau să solicite asistența unui avocat. Curtea a declarat cererea inadmisibilă, ca fiind vădit nefondată, constatând că nici dreptul de acces la o instanță, nici dreptul de a introduce o cerere individuală nu au fost împiedicate de obstacole insurmontabile, care să nu îi permită reclamantului să introducă o acțiune, să depună o cerere sau să comunice cu instanța. În special, CtEDO a menționat că reclamantul ar fi putut să introducă o acțiune în fața instanțelor sau a autorităților administrative prin poștă, printr-un intermediar, dacă ar fi necesar. Oficiul poștal local era accesibil și, în orice caz, accesul la acesta nu era indispensabil pentru a expedia scrisori. Totodată, Curtea a apreciat că nu era necesară asistența juridică a unui avocat pentru a introduce acțiunea în cauză, iar reclamantul ar fi putut oricând să contacteze avocatul prin poștă sau fax, sau ar fi putut solicita instanței asistență juridică gratuită. În plus, nu s-a observat niciun tratament discriminatoriu aparent împotriva reclamantului.

În cauza Timergaliyev împotriva Rusiei⁴⁸ CtEDO a subliniat că interesele justiției în contextul dizabilității auditive a reclamantului impuneau statului obligația de a-i acorda acestuia asistența gratuită a unui avocat în instanța de recurs. Întrucât statul nu a întreprins măsurile necesare pentru a compensa poziția dezavantajată a reclamantului, CtEDO a considerat că a existat o încălcare a art. 6 § 1 împreună cu art. 6 § 3, lit. c) din CEDO.

În cauza Shtukaturov împotriva Rusiei⁴⁹ CtEDO a constatat încălcarea art. 6 din CEDO în ceea ce privește procedura care l-a privat pe reclamant de capacitatea sa juridică. În speță, reclamantul a fost declarat incapabil, în baza unei cereri formulate de mama acestuia, care a fost numită în cele din urmă în calitate de tutore. Ulterior, mama reclamantului l-a internat într-un spital de psihiatrie. Reclamantul a susținut în special că a fost privat de capacitatea sa juridică fără înștiințarea acestuia. Curtea a reiterat că în cazurile care implică internarea obligatorie, un alienat ar trebui ascultat fie în persoană, fie, după caz, printr-o formă de reprezentare. Aceasta a subliniat în special că reclamantului, care părea să fie o persoană relativ autonomă, în ciuda bolii sale, nu i s-a oferit posibilitatea să participe la procedura

---

⁴⁷Decizia CtEDO [privind inadmisibilitatea] din 14 septembrie 2010.

⁴⁸Hotărârea CtEDO din 14 octombrie 2008, cererea nr. 40631/02.

⁴⁹Hotărârea CtEDO din 27 martie 2008, cererea nr. 44009/05.

privind capacitatea lui juridică. Având în vedere consecințele acestei proceduri asupra autonomiei personale a reclamantului și libertății acestuia, participarea lui era indispensabilă, nu numai pentru a-i oferi ocazia să își prezinte cauza, dar și pentru a-i permite instanței să își formeze o părere despre capacitatea lui mintală. Prin urmare, decizia instanței naționale privind declararea incapacității reclamantului, bazată doar pe înscrisuri, a fost nerezonabilă și a încălcat principiul contradictorialității, consacrat de art. 6 § 1 din Convenție.

În cauza Stanev împotriva Bulgariei⁵⁰ Marea Cameră CtEDO a hotărât că a fost încălcat art. 6 § 1 din CEDO, în măsura în care reclamantului i s-a refuzat accesul la o instanță pentru a solicita restabilirea capacității sale juridice. În speță, reclamantul a fost plasat sub tutelă parțială împotriva voinței sale și internat într-un centru de asistență socială pentru persoane cu tulburări mintale. Reclamantul s-a plâns în special că nu a putut să se adreseze unei instanțe pentru a solicita scoaterea sa de sub tutela parțială. În motivarea hotărârii sale, CtEDO a menționat: „deși dreptul de acces la instanțe nu este absolut și pot fi justificate unele restricții aplicate drepturilor procedurale ale unei persoane, chiar și în cazul în care persoana în cauză a fost privată doar parțial de capacitatea sa juridică, dreptul de a solicita unei instanțe să examineze o declarație privind incapacitatea sa este unul din cele mai importante drepturi ale persoanei în cauză.” În plus, Curtea a observat că, în prezent, există la nivel european o tendință de a acorda persoanelor aflate în incapacitate juridică acces direct la instanțe, pentru a solicita restabilirea capacității lor. De asemenea, instrumentele internaționale pentru protejarea persoanelor cu probleme psihice, acordă o importanță tot mai mare periterii acestora să beneficieze de o autonomie juridică cât mai extinsă posibil. Astfel, Curtea a statuat că art. 6 § 1 din CEDO ar trebui să fie interpretat ca garantând, în principiu, oricărei persoane care a fost declarată parțial în incapacitate, precum reclamantul, accesul direct la o instanță, pentru a solicita restabilirea capacității sale juridice.

În cauza R.P. și alții împotriva Regatului Unit⁵¹ CtEDO a examinat pretensele ingerințe în realizarea accesului efectiv la justiție de către o persoană cu dizabilitate mentală. În speță, prima reclamantă era mama unui copil născut prematur, care suferea de o serie de boli grave, care necesitau îngrijire permanentă. Autoritatea locală a inițiat o acțiune privind îngrijirea copilului, având în vedere îndoielile referitoare la capacitatea primei reclamante, care avea dificultăți de învățare, de a acorda o astfel de îngrijire. Prima reclamantă a însărcinat niște avocați să o reprezinte în această acțiune, dar, existând motive serioase de îngrijorare privind incapacitatea acesteia de a înțelege recomandările oferite de aceștia, s-a solicitat efectuarea unei evaluări de către un consultant de psihologie clinică, pentru a stabili

---

⁵⁰Hotărârea Marii Camere din 17 ianuarie 2012, cererea nr. 36760/06.

⁵¹Hotărârea CtEDO din 9 octombrie 2012, cererea nr. nr. 38245/08.

dacă aceasta avea sau nu capacitatea de a da instrucțiuni. Psihologul a concluzionat că acesteia i-ar fi foarte greu să înțeleagă recomandările oferite de avocați și nu ar fi capabilă să ia decizii informate, pe baza acestor recomandări. Atunci, instanța a numit un reprezentant oficial (*official solicitor*) pentru a acționa în calitate de tutore *ad litem* al primei reclamante și pentru a le da avocaților instrucțiuni în numele acesteia. Prima reclamantă s-a plâns că numirea unui reprezentant oficial i-a încălcat dreptul de acces la o instanță. CtEDO a reiterat faptul că, având în vedere importanța procedurii în cauză pentru prima reclamantă – care risca să piardă atât dreptul la încredințarea copilului, cât și dreptul de acces la singurul ei copil – și ținând seama de cerința din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități ca statele părți să ofere înlesnirile necesare pentru a facilita rolul efectiv al persoanelor cu dizabilități în cadrul unui proces de judecată, era nu doar adecvat, ci și necesar, să fie adoptate măsuri care să garanteze reprezentarea interesului superior al acesteia. Observând că, în speță, desemnarea unui reprezentant oficial pentru reprezentarea reclamantei a fost proporțională cu scopul legitim urmărit și, în special, că aceasta fusese luată în serios, și că a fost inițiată o procedură care i-ar fi oferit reclamantei un mijloc adecvat și eficient prin care să conteste oricând această desemnare, Curtea a constatat că nu a fost încălcată însăși esența dreptului primei reclamante de acces la o instanță. Prin urmare, aceasta a hotărât că nu a fost încălcat art. 6 § 1 din CEDO.

În cauza Nikolyan împotriva Armeniei⁵² CtEDO a constatat încălcarea art. 6 § 1 din CEDO în măsura în care reclamantului i s-a refuzat accesul la o instanță, atât pentru a solicita restabilirea capacității sale juridice, cât și pentru a înainta alte acțiuni pentru apărarea drepturilor sale. În speță, reclamantul s-a plâns că a formulat în fața instanțelor o cerere de divorț și evacuare împotriva soției sale, susținând că relația conflictuală dintre aceștia făcea coabitarea lor insuportabilă. Însă instanțele naționale nu au examinat niciodată cererea, întrucât acesta fusese declarat în incapacitate juridică, în urma unei proceduri inițiate de soția și fiul acestuia, care locuia în același apartament, împreună cu familia lui. Reclamantul a susținut că, întrucât fusese declarat incapabil, nu avea calitate procesuală în fața instanțelor naționale pentru a putea continua procedura de divorț și evacuare sau pentru a solicita un control judecătoresc al lipsei capacității sale juridice. Curtea a constatat că imposibilitatea reclamantului de a avea acces la o instanță, în cadrul procedurii de divorț și de evacuare, și de a solicita restabilirea capacității sale juridice a încălcat art. 6 § 1 din CEDO. Curtea a observat în special că reclamantul nu putea nici să continue procedura de divorț și evacuare împotriva soției sale, nici să solicite restabilirea capacității sale juridice în instanță, întrucât dreptul armean impunea o interdicție absolută asupra accesului direct la instanțe al persoanelor declarate în incapacitate. Această situație a fost agravată de faptul că

---

⁵²Hotărârea CtEDO din 3 octombrie 2019, cererea nr. 74438/14.

autoritățile l-au desemnat pe fiul reclamantului în calitate de tutore legal al acestuia, în ciuda relației lor conflictuale.

*În cauza Romanov împotriva Rusiei*⁵³ Curtea a constatat o încălcare a dreptului la un proces echitabil, prin faptul că reclamantului, în privința căruia s-a pus problema aplicării măsurilor medicale de constrângere sub formă de tratament într-un spital de psihiatrie, nu i s-a oferit posibilitatea participării personale la ședințele de judecată. Examinând refuzul instanței naționale de a permite reclamantului să participe la proces, în lumina garanțiilor art. 6 din CEDO, Curtea nu a fost de acord cu argumentele instanței naționale precum că mărturia unei persoane pe care experții au considerat-o incapabilă ar fi o probă inadmisibilă. CtEDO a reținut că aprecierea incapacității persoanei puse sub îndoială în raport cu fapta săvârșită ține exclusiv de competența instanței. În sensul celor menționate, acest fapt urmează să-l stabilească instanța în baza tuturor probelor disponibile în cauză și nu doar în baza opiniei expertului. CtEDO a arătat că statul este obligat să asigure prezența la audieri a învinutului, care se află într-un centru de arestare preventivă. În plus, dacă procesul presupune o evaluare a personalității învinutului și a stării sale psihice la momentul săvârșirii infracțiunii, iar rezultatul evaluării poate afecta negativ interesele învinutului, atunci este important pentru un proces echitabil ca acesta să poată participa personal la ședință, împreună cu apărătorul său.

*În cauza Proshkin împotriva Rusiei*⁵⁴ CtEDO a constatat încălcarea art. 6 § 1 și § 3 din CEDO, întrucât autoritățile nu au asigurat prezența reclamantului, declarat incapabil în prima instanță și în instanța de recurs, din cauză că dreptul național nu prevedea posibilitatea participării la proces a persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu. În această Hotărâre, CtEDO și-a reiterat poziția potrivit căreia simplul fapt că o persoană suferă de o afecțiune psihică, precum și, este declarată incapabilă, nu poate conduce automat la restrângerea drepturilor sale fundamentale. În acest context, autoritățile trebuie să dea dovadă de diligența necesară în asigurarea dreptului învinutului, care suferă de o afecțiune psihică, de a participa la proces pentru a nu-l dezavantaja în raport cu alți învinuiți care se bucură de acest drept.

*În cauza Mocie împotriva Franței*⁵⁵ CtEDO a constatat încălcarea art. 6 § 1 din CEDO, din cauza duratei excesive a procedurilor judiciare. În speță, reclamantul s-a plâns de încălcarea termenului rezonabil al celor două proceduri judiciare, având ca obiect majorarea pensiei

---

⁵³Hotărârea CtEDO din 20 octombrie 2005, cererea nr. 63993/00.

⁵⁴Hotărârea CtEDO din 7 februarie 2012, cererea nr. 22869/03.

⁵⁵Hotărârea CtEDO din 8 aprilie 2003, cererea nr. 46096/99, § 22.

sale militare de dizabilitate. Primul set de proceduri, care a început în 1988, era încă pendinte atunci când CtEDO a pronunțat hotărârea sa, aproape 15 ani mai târziu; un al doilea set de proceduri a durat aproape opt ani. În special, Curtea a menționat, că în condițiile în care baza resurselor reclamantului era constituită din pensia de dizabilitate, litigiile privind majorarea pensiei, având în vedere deteriorarea stării de sănătate a acestuia, constituiau pentru reclamant o miză specială, ceea ce justifica o atenție deosebită din partea autorităților naționale.

În cauza *Georgeta Stoicescu împotriva României*⁵⁶ CtEDO a constatat încălcarea art. 6 § 1 din CEDO, din cauza costurilor prohibitive a procedurilor judiciare. În speță, un cuplu de bătrâni cu dizabilități s-a plâns că examinarea acțiunii lor de reparare a prejudiciului cauzat sănătății a fost condiționat de plata taxelor de judecată, valoarea cărora a fost considerabilă în raport cu venitul lor efectiv, fiind afectată astfel substanța dreptului la un proces echitabil. CtEDO a considerat că „sunt excesive și, prin urmare, ating însăși esența dreptului de acces la instanță, taxele judiciare mari care nu erau justificate de situația financiară a reclamantei, ci calculate pe baza unui procentaj stabilit prin lege la suma aflată în joc în acțiune.”

1.3. STANDARDELE INSTITUITE DE CADRUL INTERNAȚIONAL DE EXCELENȚĂ JUDECĂTOREASCĂ

Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească (în continuare: *CIEJ*) este un sistem de management al calității, conceput pentru a ajuta instanțele judecătorești să își îmbunătățească performanța.

CIEJ a fost dezvoltat de un consorțiu internațional, format din grupuri și organizații din Europa, Asia, Australia și Statele Unite ale Americii, cu scopul de a oferi instrumente necesare prin care instanțele din întreaga lume să poată evalua și îmbunătăți în mod voluntar calitatea justiției și a administrării instanțelor respective.⁵⁷

CIEJ promovează un nivel sporit de performanță și calitate al serviciilor judiciare în cadrul instanțelor judecătorești care trebuie să realizeze eforturi în următoarele șapte domenii de excelență:

---

⁵⁶Hotărârea din 26.07.2011, cererea nr. 9718/03, §§ 69-70.

⁵⁷<https://www.courtexcellence.com/>

1. Leadership în instanță
2. Managementul strategic al instanței
3. Forța de muncă a instanței
4. Infrastructura instanțelor, proceduri și procese
5. Satisfacția utilizatorilor
6. Servicii judiciare accesibile
7. Încrederea și siguranța publicului

Pilotarea CIEJ în Republica Moldova a fost aprobată, pentru prima dată, prin Hotărârea CSM nr. 963/31 din 02.12.2014, inițial în cadrul a 3 instanțe (Curtea de Apel Bălți, Judecătoriile Criuleni și Donușeni), fiind ulterior extinsă prin Hotărârea CSM nr. 16/1 din 16.01.2018 asupra tuturor curților de apel din Moldova, iar ulterior – asupra Judecătoriilor Bălți, Ungheni⁵⁸ și Edineț⁵⁹.

CIEJ aduce o contribuție importantă la determinarea domeniilor de intervenție în cadrul instanțelor judecătorești privind creșterea performanței și calității serviciilor judiciare, inclusiv pentru justițiabilii cu dizabilități.

Una dintre valorile CIEJ este **accesibilitatea**, exprimată prin realizarea deplină a dreptului de a participa la un proces judiciar, atât prin asigurarea unor costuri aferente accesibile participării la procedurile judiciare, cât și prin asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instanței judecătorești.⁶⁰

Această valoare stă la baza domeniului de excelență nr. 6 al CIEJ „Servicii judiciare accesibile”, care prevede necesitatea de a întreprinde pași concreți de către instanțele de judecată în două domenii:

- *accesibilitatea serviciilor judiciare din punct de vedere al costurilor;*
- *accesibilitatea fizică și informațională a instanței.*

Conform CIEJ, **asigurarea accesibilității serviciilor judiciare din punctul de vedere al costurilor** se realizează ținând cont de următorii indicatori de performanță:

- instanța revizuieste regulat politicile interne privind taxele judiciare, pentru a se asigura că serviciile judecătorești sunt accesibile;

---

⁵⁸La ședința Plenul Consiliului Superior al Magistraturii din 25 mai 2021, prin Hotărârea nr. 153/15 au fost desemnate judecătoriile Ungheni și Bălți în calitate de judecătoria-model pilot în cadrul Proiectului USAID "Instanțe Judecătorești Model".

⁵⁹La ședința Plenul Consiliului Superior al Magistraturii din 14 iunie 2022, prin Hotărârea nr. 146/11, Judecătoria Edineț a fost desemnată în calitate de judecătoria-model pilot în cadrul Proiectului USAID "Instanțe Judecătorești Model".

⁶⁰International Framework for Court Excellence [Cadru Internațional de Excelență Judecătorească], 2020, p. 7.
https://www.courtexcellence.com/__data/assets/pdf_file/0015/53124/The-International-Framework-3E-2020-V2.pdf

- instanța lucrează cu beneficiarii pentru a oferi servicii judiciare la prețuri accesibile;
- instanța eficientizează procesele, în vederea minimizării costurilor pentru justițiabili;
- instanța are o politică clară privind perceperea taxelor.

Conform CIEJ, este important ca cheltuielile de judecată să fie accesibile tuturor celor care trebuie să solicite despăgubiri în instanțe, astfel încât utilizatorii instanței să nu fie descurajați să inițieze examinarea unor asemenea cauze în instanța de judecată.

La momentul actual, indicatorii de performanță stabiliți de CIEJ privind asigurarea accesibilității serviciilor judiciare din punctul de vedere al costurilor nu sunt aplicabili pentru Republica Moldova. Or, conform cadrului normativ în vigoare, instanțele judecătorești aplică prevederile legale privind taxele judiciare și nu adoptă, respectiv nu revizuiesc politicile instituționale privind perceperea taxelor.

Cu toate acestea, standardele CIEJ privind asigurarea accesibilității serviciilor judiciare din punct de vedere al costurilor ar putea fi relevante pentru țara noastră în ipoteza modificării cadrului normativ național privind taxele judiciare, inclusiv în cazul reglementării posibilității de scutire a justițiabililor cu dizabilități de plata unor taxe judiciare la discreția exclusivă a instanței judecătorești.⁶¹

Asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instanței, potrivit CIEJ, se realizează ținând cont de următorii indicatori de performanță:

- justițiabilii găsesc și accesează ușor sala de judecată⁶² relevantă;
- orele de lucru ale instanței facilitează desfășurarea activităților justițiabililor;
- instanța sprijină justițiabilii cu dizabilități și le oferă acces la instanță și la serviciile judiciare;
- site-ul instanței este ușor de navigat, conține informații relevante și este util pentru utilizatorii serviciilor judiciare;
- instanța oferă informații pentru a ajuta justițiabilii fără reprezentare;
- serviciile interpretului sunt disponibile pentru justițiabilii care le solicită;

⁶¹ În cadrul prezentului studiu s-a propus modificarea prevederilor Codului de Procedură Civilă astfel încât să fie reglementată posibilitatea de a scuti justițiabilii cu dizabilități de plata unor taxe judiciare la discreția exclusivă a instanței judecătorești. Pentru mai multe detalii, a se vedea subcapitolul 2.1.3 „Accesibilitatea costurilor aferente înfăptuirii justiției”.

⁶² În sensul CIEJ, termenul „sala de judecată” urmează să fie interpretat în sens larg, incluzând orice loc desemnat, unde urmează să se desfășoare procesul de judecată.

- instanțele de judecată utilizează tehnologia pentru a face procesele judiciare mai eficiente, iar serviciile judiciare – mai accesibile.⁶³

Informațiile ar trebui furnizate într-un mod ușor de înțeles și accesibil pentru toate grupurile de utilizatori a serviciilor instanței. În acest sens, instanțele de judecată trebuie să ia în considerare justițiabilii cu dizabilități (fizice, mentale sau de altă natură), justițiabilii care nu sunt reprezentați în instanță și justițiabilii care nu cunosc limba în care instanța oferă instrucțiuni.

Mai exact, în ceea ce privește justițiabilii fără reprezentare, exemplele de informații care pot ajuta acest grup includ: ghiduri și broșuri privind procedurile interne ale instanței și procedurile judiciare, formularele simplificate etc.

Cu toate că standardele de performanță instituite de CIEJ au un caracter de recomandare, în contextul prezentului Studiu acestea au oferit puncte de reper pentru identificarea lacunelor existente în cadrul normativ național privind organizarea eficientă a activității instanțelor judecătorești, în special din perspectiva justițiabililor cu dizabilități.

---

⁶³ „Pe măsură ce utilizarea tehnologiei crește treptat în procese și în furnizarea de servicii judiciare mai accesibile, instanțele ar trebui să ia în considerare, de asemenea, nevoile utilizatorilor, cărora le este dificil să folosească tehnologia, fie că nu pot avea acces la asemenea tehnologii, fie că nu pot folosi instrumentele digitale.” Sursa: International Framework for Court Excellence [Cadru Internațional de Excelență Judecătorească], 2020, p. 32.

https://www.courtexcellence.com/__data/assets/pdf_file/0015/53124/The-International-Framework-3E-2020-V2.pdf

CAPITOLUL II.

ANALIZA CADRULUI NORMATIV ȘI A POLITICILOR NAȚIONALE ÎN DOMENIUL JUSTIȚIEI PRIN PRISMA STANDARDELOR INTERNAȚIONALE PRIVIND ACCESUL LA JUSTIȚIE AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

2.1. ACCESUL LA JUSTIȚIE AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

2.1.1. CAPACITATEA JURIDICĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Recunoașterea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități este un standard adoptat atât de Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (art. 12), cât și de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului privind aplicarea art. 6 §1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.⁶⁴

Pentru evaluarea gradului de implementare a obligațiilor asumate de Republica Moldova în temeiul art. 12 din CDPD, care instituie recunoașterea egală în fața legii a persoanelor cu dizabilități, este necesară o analiză a prevederilor Codului Civil în această materie.

Potrivit Codului Civil, persoana fizică are capacitate juridică, adică aptitudinea de a avea drepturi și obligații și de a-și exercita aceste drepturi și obligații prin propriile acțiuni. În acest sens, potrivit Codului Civil:

- (1) **Capacitatea de folosință** este reglementată de art. 24 din Codul Civil, fiind definită ca aptitudinea de a avea drepturi și obligații civile. Aceasta apare în momentul nașterii și încetează odată cu moartea.

---

⁶⁴ A se vedea: *cauza Shtukaturov împotriva Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 27 martie 2008, cererea nr. 44009/05; *cauza Stanev împotriva Bulgariei*, Hotărârea Marii Camere (CtEDO) din 17 ianuarie 2012, cererea nr. 36760/06; *cauza Nikolyan împotriva Armeniei*, Hotărârea CtEDO din 3 octombrie 2019, cererea nr. 74438/14. Pentru mai multe detalii, a se vedea subcapitolele 1.1 și 1.2 din prezentul studiu.

(2) Capacitatea de exercițiu este reglementată de art. 25 din Codul Civil, fiind definită ca aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații civile și de a le executa. Capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani.

Potrivit Codului Civil, persoana fizică nu poate fi lipsită de capacitatea de folosință. Totodată, nimeni nu poate fi limitat în capacitate de folosință și în capacitate de exercițiu decât în cazul și în modul prevăzut de lege.

În ceea ce privește persoanele cu dizabilități, potrivit art. 12 din CDPD, acestea au dreptul de a fi recunoscute, oriunde s-ar afla ca persoane cu capacitate juridică. Capacitate juridică reprezintă capacitatea de a avea drepturi și de a acționa în mod egal cu ceilalți în toate aspectele vieții. Statelor le revine datoria de a oferi persoanelor cu dizabilități accesul la suportul necesar pentru a-și exercita capacitatea juridică, iar măsurile de suport trebuie să fie proporționale și adaptate circumstanțelor fiecărei persoane cu dizabilități și să ofere garanții pentru a preveni abuzurile față de persoana ocrotită.

Conform art. 32 din Codul Civil, *„în privința persoanei fizice care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința, poate fi instituită, prin hotărâre judecătorească, măsura de ocrotire judiciară sub forma curatelei, a ocrotirii provizorii sau a tutelei.”* Astfel, observăm, că din legislația civilă a fost exclusă instituția lipsirii de capacitate de exercițiu, potrivit căreia persoana care nu conștientiza sau nu dirija acțiunile sale putea fi declarată de instanța de judecată ca fiind incapabilă din cauza unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale).

Potrivit legislației în vigoare, măsurile de ocrotire pot fi instituite doar dacă persoana nu este ocrotită suficient prin aplicarea dispozițiilor legale ce țin de obligațiile de întreținere a soților sau rudelor, precum și de regimul comun al bunurilor rudelor. Astfel, conchidem că măsurile de ocrotire sunt instituite doar în privința persoanelor majore, la împlinirea vârstei de 18 ani.

Conform art. 94 din Codul Civil, cererea de instituire a măsurilor de ocrotire poate fi depusă de:

- a) persoana fizică în privința căreia este necesară instituirea măsurii de ocrotire judiciare;
- b) soțul sau ruda/ afinul persoanei;
- c) persoana cu care locuiește această persoană mai mult de 3 ani;
- d) mandatarul împuternicit printr-un mandat de ocrotire în viitor, indiferent dacă mandatul produce sau a încetat să producă efecte;
- e) autoritatea tutelară.

Astfel, conform prevederilor legislative actuale, *persoana fizică majoră care, din cauza bolii mintale, deficienței fizice, mintale sau psihologice nu poate în mod deplin conștientiza acțiunile sale sau exprima voința sa, poate beneficia de o măsură de ocrotire, instituită în funcție de starea sau situația acesteia.*

Potrivit legislației în vigoare, măsurile de ocrotire se instituie cu scopul ocrotirii persoanei sau ocrotirii intereselor patrimoniale ale acesteia, fie *în baza unui contract* (cum ar fi contractul de asistență și mandatul de ocrotire pe viitor), fie *în baza unei hotărâri judecătorești* (cum ar fi ocrotirea provizorie, curatela și tutela). Măsurile de ocrotire urmăresc scopul respectării drepturilor, intereselor și bunăstării persoanei cu dizabilități, ținând cont de autonomia și posibilitatea luării unor decizii asumate de către aceasta.

În procesul de asigurare a măsurilor de ocrotire trebuie implicate instanțele de judecată, autoritatea tutelară, precum și persoanele însărcinate cu ocrotirea. Supravegherea respectării măsurilor de ocrotire revine instanțelor de judecată și autorităților tutelare. Autoritatea tutelară este în drept să solicite de la persoana însărcinată cu ocrotire prezentarea informațiilor ce se referă la exercitarea măsurilor de ocrotire.

Menționăm, că în legislația civilă este prevăzută instituția ocrotitorului autorizat, desemnat de instanța de judecată. Potrivit legislației în vigoare, activitatea de ocrotitor autorizat poate fi desfășurată de persoanele cu capacitate deplină de exercițiu, instituțiile de tratament, instituțiile sociale sau asociațiile obștești care au în sarcina lor activitatea de protecție a drepturilor și intereselor persoanelor cu boli mintale, deficiențe fizice, mintale sau psihologice. Astfel vedem că instituția ocrotitorului autorizat este o soluție efectivă pentru ocrotirea persoanelor cu dizabilități, pentru care nu a fost identificat un ocrotitor persoană fizică din cercul apropiat al acesteia. Cu toate acestea, observăm că **până în prezent nu au fost adoptate reglementările privind modul de organizare a activității ocrotitorului autorizat**, ceea ce conduce la imposibilitatea aplicării instituției ocrotitorului autorizat în mod practic.

Un aspect important în ceea ce privește oferirea măsurilor de ocrotire ține de luarea în considerație a dorințelor și sentimentelor din trecut și prezent a persoanei ocrotite. La fel, este importantă consultarea și informarea permanentă a persoanei ocrotite despre aspectele ce țin de măsurile de ocrotire. Conform standardelor internaționale, în special a prevederilor art. 12 din Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, persoana însărcinată cu ocrotirea este obligată să se conducă de opinia persoanei ocrotite atunci când acționează în numele persoanei ocrotite, dacă această opinie poate fi exprimată. În acest context, observăm că **legislația națională nu reglementează modalitățile de intervenție a ocrotitorului atunci când persoana ocrotită nu-și poate exprima opiniile**, sau care nu poate conștientiza acțiunile sale, sau nu poate vorbi sau scrie.

Totodată, relevăm că printre sarcinile persoanei care exercită măsurile de ocrotire este ținerea evidenței separate a patrimoniului, activităților persoanei ocrotite și păstrarea elementelor probatorii a modului de exercitare a măsurilor de ocrotire. Deși aceste sarcini sunt esențiale în procesul realizării măsurilor de ocrotire, observăm că **nu există un mecanism de sancționare pentru exercitarea defectuoasă a acestor sarcini și nu există careva mecanisme de suport din partea autorităților publice pentru exercitarea acestor sarcini**. Prin urmare, exercitarea conștiințioasă a sarcinilor legate de realizarea măsurilor de ocrotire ține exclusiv de buna-credință a persoanelor care și-au asumat rolul de ocrotitori.

Un alt aspect care este reglementat de legislația civilă ține de respectarea instrucțiunilor date de către persoana cu dizabilități ocrotitorului autorizat în vederea ocrotirii. Cu toate că art. 69 din Codul Civil recunoaște importanța respectării acestor instrucțiuni de către persoanele care îndeplinesc funcția de ocrotitor, observăm că **până în prezent nu au fost adoptate acte normative care să reglementeze modalitatea înregistrării acestor instrucțiuni**.⁶⁵

Importante sunt și aspectele ce se referă la regimul locuinței persoanelor ocrotite sau conturile acesteia. Astfel, art. 70 și art. 71 din Codul Civil prevăd păstrarea acestor bunuri la dispoziția persoanei ocrotite, toate actele juridice de dispoziție urmând a fi autorizate de consiliul de familie, iar dacă acesta nu a fost creat – de către autoritățile tutelare. În acest context, **considerăm că inventarierea și aprecierea valorii bunurilor mobile, imobile sau a conturilor bancare a persoanei ocrotite trebuie îndeplinite cu suportul autorității tutelare, pentru a preveni abuzuri din partea familiei**.

Pe lângă măsurile de ocrotire, legislația civilă prevede modalitatea acordării asistenței în luarea deciziei de către persoana cu dizabilități. Conform art. 74 din Codul civil, pentru persoanele care nu necesită ocrotire, poate fi încheiat un contract de asistență. La încheierea actelor juridice, asistentul va fi obligat să fie prezent. Observăm, că **legislația în vigoare nu enumeră cazurile în care este necesară încheierea unui contract de asistență și nici nu prevede persoanele care vor putea încheia contracte de asistență în luarea deciziei. De asemenea, nu este clar dacă la încheierea unor acte juridice de achiziționare a unor bunuri sau de contractare a unor servicii, prezența asistentului este obligatorie. Nu sunt clare nici efectele juridice a încheierii unui act juridic atunci când contractul a fost încheiat în lipsa asistentului**.

---

⁶⁵ În acest sens, a se vedea prevederile art. 69 alin. 5 din Codul Civil.

Conform prevederilor art. 96 din Codul Civil, instituirea, modificarea sau revocarea măsurilor de ocrotire devin opozabile terților doar după înregistrarea acestor acte conform modului prevăzut de Guvern.

Cu privire la acest aspect, menționăm că pe agenda Guvernului a fost înregistrat un proiect de hotărâre⁶⁶, care în cele din urmă nu a fost aprobat. Având în vedere acest fapt, conchidem că **la momentul de față hotărârile de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară nu sunt opozabile pentru terți. Mai mult, autoritatea competentă de a ține evidența actelor de instituire, modificare sau revocare a hotărârilor respective, nu a fost creată.** În acest context, instanțele de judecată întâmpină dificultăți în legătură cu identificarea instituției, căreia urmează a fi transmisă copia hotărârii de instituire sau revocare a măsurilor de ocrotire, aceasta conform alin.(2) art. 96 din Codul Civil urmând a fi înaintată în termen de 3 zile de la data rămânerii definitive.

În ceea ce privește instituțiile curatei și tutelei, menționăm că acestea sunt instituite pentru persoanele cu capacitate deplină de exercițiu, și anume:

- curatela – în privința persoanelor care nu sunt lipsite complet de discernământ;
- tutela – în privința persoanelor care necesită reprezentare permanentă.

Menționăm, că **lipsa remunerării pentru obligațiile exercitate de ocrotitor în legătură cu instituirea măsurii de ocrotire constituie o barieră serioasă în calea implementării eficiente a reformei capacității juridice.** Astfel, menționăm că numărul persoanelor rămase fără ocrotire este în continuă creștere, din cauza că autoritățile tutelare nu pot identifica persoanele, care ar fi de acord să-și asume obligațiile de ocrotire.

În acest sens menționăm că potrivit art. 109 din Codul Civil, *dacă nici un membru al familiei sau o persoană apropiată nu va manifesta dorința de a exercita măsura de ocrotire, instanța de judecată va desemna un ocrotitor autorizat.* După cum am relevat anterior, la moment în Republica Moldova nu există un regulament adoptat de Guvern, care ar reglementa activitatea ocrotitorilor autorizați, prin urmare problema creșterii numărului persoanelor rămase fără ocrotire rămâne a fi actuală și necesită a fi rezolvată în regim prioritar.

Un alt aspect important privind relațiile de ocrotire a persoanei sau bunurilor acesteia se referă la instituirea consiliului de familie. Această instituție juridică este concepută în vederea protejării intereselor persoanei ocrotite și a bunurilor acesteia. În cazul imposibilității constituirii consiliului de familie, funcțiile acestuia sunt atribuite autorității tutelare.

---

⁶⁶ https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/proiectul_322.pdf

În ceea ce privește administrarea patrimoniului persoanei ocrotite, menționăm că art. 139 din Codul Civil prevede categoriile de acte juridice, care necesită autorizarea consiliului de familie, iar în lipsa acestuia – a autorității tutelare, pentru a produce efecte juridice. În aceste categorii se includ: contractele de vânzare – cumpărare, contractele de locațiune a bunurilor pe termen ce depășește termenul măsurii de ocrotire, contractele de partajare a bunurilor comune; actele de acceptare sau renunțare la moștenire, contractele de primire a împrumuturilor sau contractele între tutore și persoanele afiliate.

Cu referire la acest aspect, menționăm că autoritățile tutelare întâmpină dificultăți majore în legătură cu implementarea acestor prevederi, întrucât **în legislație lipsesc reglementări detaliate privind modul de autorizare a încheierii actelor juridice pentru persoana ocrotită.**

La nivel național, transpunerea în practică a standardelor internaționale privind capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități este reglementată, de asemenea, de acțiunile 7.1 – 7.4 din Planul de Acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022⁶⁷ (în continuare: *Planul de acțiuni al Guvernului*).

Acțiunile 7.1 – 7.4 din Planul de acțiuni al Guvernului au fost planificate în vederea implementării la nivel național a standardelor instituite de art. 12. din CDPD privind recunoașterea egală a persoanelor cu dizabilități în fața legii. Potrivit standardelor internaționale respective, persoanele cu dizabilități nu pot fi lipsite de capacitate juridică. Totodată, statelor părți le revine sarcina de a asigura măsuri de sprijin pentru exercitarea capacității juridice, măsuri menite de a asigura protecția eficientă și adecvată împotriva abuzurilor. Protecția acordată trebuie să respecte drepturile, preferințele și voința persoanelor care beneficiază de măsurile de protecție.

În acest context, menționăm că autoritățile din Republica Moldova au efectuat un șir de modificări a cadrului legal, pentru a se conforma reglementărilor internaționale. Astfel, prin Legea nr. 66 din 13.04.2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative⁶⁸ au fost aduse un șir de modificări în cadrul legal, în partea ce ține de recunoașterea capacității de exercițiu a persoanelor fizice. Din acest moment a fost exclusă instituția lipsirii de capacitate de exercițiu și au apărut instituțiile măsurilor de ocrotire a persoanelor a căror discernământ este parțial sau lipsește. Acesta este un prim pas către recunoașterea capacității juridice egale pentru toate persoanele, constituind o bază pentru crearea sistemului de acordare a asistenței în luarea deciziilor pentru persoanele cu dizabilități.

---

⁶⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101863&lang=ro

⁶⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99281&lang=ro

Acțiunea 7.1 din Planul de acțiuni al Guvernului prevede elaborarea și aprobarea cadrului normativ conex în scopul asigurării aplicabilității Legii nr. 66 din 13 aprilie 2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, prin care au fost introduse modificări în legislație privind capacitatea de exercițiu a persoanei fizice, inclusiv privind măsurile de ocrotire judiciară/suport.

Conform informației furnizate de Ministerul Justiției în cadrul prezentului studiu prin scrisoarea nr. 02/2152 din 22.08.2022, „În vederea ajustării cadrului normativ conex la prevederile Legii nr. 66/2017, Ministerul Justiției a elaborat o serie de amendamente legislative care au fost adoptate de către legislativ prin Legea nr. 238 din 8 noiembrie 2018. Scopul legii adoptate este de a spori drepturile de care pot beneficia persoanele cu dizabilități, precum și de a fortifica mecanismele de protecție a acestora.”

În acest context, reținem că prin Legea nr. 238 din 8 noiembrie 2018 pentru modificarea unor acte legislative au fost introduse modificările într-un șir de acte normative, menite să ajusteze cadrul normativ existent la reforma capacității de exercițiu. În esență, prin modificările introduse au fost înlocuite sintagmele „persoana incapabilă” cu „persoana în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judecătorească”, fiind totodată ajustate și unele prevederi privind exercitarea măsurilor de ocrotire judiciară.

În opinia autorilor, modificările operate în cadrul normativ prin Legea nr. 238 din 08.11.2018 pentru modificarea unor acte legislative, nu sunt în măsură de a pune în aplicare noile prevederi privind instituția capacității de exercițiu. Astfel, **considerăm că este necesară elaborarea actelor normative subordonate legii, care ar reglementa în special următoarele aspecte: cadrul de realizare a măsurilor de ocrotire; instituțiile care ar trebui să ducă evidența hotărârilor de instituire a măsurilor de ocrotire; modalitățile de funcționare și autorizare a instituției ocrotitorului autorizat; modalitatea de înregistrare a dorințelor/preferințelor enunțate de persoana care a cerut instituirea unui mandat de ocrotire pe viitor, precum și modalitățile de funcționare a consiliului familial.**

În absența prevederilor menționate, constatăm prezența unui impediment major în implementarea efectivă a reformei capacității de exercițiu a persoanelor cu dizabilități, întrucât lipsesc mecanismele funcționale de evidență a hotărârilor de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară, ceea ce face dificilă atât activitatea instituțiilor de asistență socială, cât și a instituțiilor de drept, inclusiv a notarilor atunci când persoana pusă sub ocrotirea judiciară își valorifică capacitatea de exercițiu.

Astfel, deși termenul de implementare a acțiunii 7.1 din Planul de acțiuni al Guvernului a fost planificat pentru semestrul II al anului 2017, considerăm că această acțiune nu a fost realizată pe deplin și în mod efectiv.

Acțiunea 7.2 din Planul de Acțiuni al Guvernului prevede monitorizarea aplicării prevederilor Legii nr. 66 din 13.04.2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative și a măsurilor de ocrotire judiciară/suport (cu instituirea, la necesitate, a unei autorități responsabile).

Cu referire la implementarea acțiunii 7.2 din Planul de Acțiuni al Guvernului, Ministerul Justiției, prin scrisoarea nr. 02/2152 din 22.08.2022, a comunicat că „*pentru anul 2020 de către instanțele de judecată au fost soluționate 67 de cereri de instituire, reînnoire sau revocare a unei măsuri de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, tutela, curatela), pe când în anul 2021 au fost soluționate 380 de cereri.*”

Astfel, observăm că implementarea acțiunii 7.2 din Planul de Acțiuni al Guvernului a fost realizată la timp, așa cum a fost planificat.

Acțiunea 7.3 din Planul de Acțiuni al Guvernului stabilește elaborarea, aprobarea și aplicarea de către instituțiile de profil psihiatric a unor instrumente de evaluare a capacității de exercițiu în diferite domenii ale vieții, precum și a măsurilor de ocrotire/suport.

Menționăm că nici în scrisoarea Ministerului Justiției nr. 02/2152 din 22.08.2022, nici în Rapoartele Ministerului Muncii și Protecției Sociale privind monitorizarea implementării Planului de Acțiuni al Guvernului în anii 2018⁶⁹, 2020⁷⁰, 2021⁷¹ nu se conține nici o informație referitoare la implementarea acțiunii 7.3. Astfel, putem concluziona că acțiunea 7.3 din Planul de Acțiuni al Guvernului nu a fost implementată până în prezent, cu toate că realizarea acesteia a fost preconizată pentru semestrul II al anului 2018.

Acțiunea 7.4 din Planul de Acțiuni al Guvernului prevede formarea profesională inițială și continuă a specialiștilor responsabili de aplicarea prevederilor legislației privind capacitatea de exercițiu a persoanelor cu dizabilități, precum și a măsurilor de ocrotire/suport. Menționăm că, la solicitarea autorilor, informația privind modul de implementare a acțiunii respective nu a fost furnizată de autoritățile publice responsabile pentru realizarea acesteia. Totodată, informația respectivă nu a fost inclusă în Rapoartele Ministerului Muncii și Protecției

---

⁶⁹<https://old.msmps.gov.md/ro/content/raport-cu-privire-la-realizarea-anul-2018-planului-de-actiuni-privind-implementarea>

⁷⁰<https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2020-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-Final.pdf>

⁷¹<https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/04/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2021-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-.pdf>

Sociale privind monitorizarea implementării Planului de Acțiuni al Guvernului în anii 2018⁷², 2020⁷³, 2021⁷⁴.

Rezumând constatările expuse în această secțiune a studiului, **conchidem însă că lipsa cadrului normativ conex, care să reglementeze o serie de instituții juridice necesare, împiedică implementarea efectivă a reformei privind capacitatea de exercițiu a persoanelor cu dizabilități.**

În acest context, **considerăm necesar de a completa cadrul normativ cu prevederile explicite privind măsurile de ocrotire.** În opinia noastră, aceste prevederi ar trebui să conțină reglementări privind:

- instrumentele de evaluare a capacității de exercițiu în diferite domenii ale vieții, precum și a măsurilor de ocrotire/suport;
- instituțiile, în competența cărora este atribuită ținerea evidenței hotărârilor de instituire a măsurilor de ocrotire și a instrucțiunilor în vederea ocrotirii, precum și modul de funcționare a instituțiilor respective, conform art. 96 alin.(2) din Codul Civil;
- modalitatea de înregistrare, modificare sau revocare a măsurilor de ocrotire judiciară, conform art. 96 alin.(1) din Codul Civil;
- modalitățile de întocmire și înregistrare a instrucțiunilor în vederea ocrotirii, conform art. 69 alin.(5) din Codul civil;
- modalitățile de intervenție a ocrotitorului atunci când persoana ocrotită nu-și poate exprima consimțământul;
- măsurile împotriva abuzului și manipulării persoanelor cu dizabilități cu capacitate redusă de luare a deciziilor;
- modalitățile de funcționare a consiliului familial, inclusiv privind mecanismul de evitare a eventualelor pericole, care pot apărea prin comportamentul persoanelor ocrotite în procesul exercitării ocrotirii;
- modul de autorizare și funcționare a ocrotitorului autorizat, conform art. 67 alin.(3) din Codul Civil;
- regimul juridic al contractului de asistență, conform art. 74 din Codul Civil;
- modul de evidență a patrimoniului persoanei ocrotite și ținerea evidenței regimului locuinței;

---

⁷² <https://old.msmps.gov.md/ro/content/raport-cu-privire-la-realizarea-anul-2018-planului-de-actiuni-privind-implementarea>

⁷³ <https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2020-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-Final.pdf>

⁷⁴ <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/04/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2021-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-.pdf>

- serviciile de suport în exercitarea capacității juridice, inclusiv principiile și modalitățile de acordare a suportului respectiv;
- planificarea previzibilă a acțiunilor și resurselor alocate în vederea adoptării și implementării cadrului normativ privind capacitatea de exercițiu.

2.1.2. ACCESIBILITATEA FIZICĂ ȘI INFORMAȚIONALĂ A INSTITUȚIILOR DIN SECTORUL JUSTIȚIEI

Asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor din sectorul justiției reprezintă un standard unanim recunoscut de Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu dizabilități (art. 9, art. 13), și de Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească (domeniul de excelență nr. 6).

La nivel național, obligația autorităților publice, inclusiv din domeniul justiției, de a asigura accesibilitatea fizică și informațională a serviciilor prestate persoanelor cu dizabilități este reglementată de Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (în continuare: *Legea 60/2012*).

Potrivit art. 17 din legea nominalizată, autoritățile publice urmează să evalueze situația în domeniul accesibilității și să întreprindă măsuri concrete pentru a facilita accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile oferite publicului. În acest scop, autoritățile urmează să identifice și să elimine obstacolele/barierele față de accesul deplin al persoanelor cu dizabilități la clădiri, drumuri, mijloace de transport, servicii de informare și comunicare, inclusiv serviciile electronice, precum și la alte utilități și servicii publice.

Totodată, art. 17 alin.(3) și art. 18 din legea nominalizată prevede că proiectarea și dezvoltarea bunurilor, serviciilor, echipamentelor și utilităților urmează să fie realizată în baza designului universal, care presupune o adaptare minimă și la cel mai scăzut cost al acestora, astfel încât ele să răspundă nevoilor specifice ale persoanelor cu dizabilități.

Art. 19 din Legea 60/1998 prevede obligațiile specifice ale autorităților publice în ceea ce privește asigurarea accesibilității obiectelor de menire socială, care au fost construite și date în exploatare anterior intrării în vigoare a legii respective. Aceste obiecte (clădiri, drumuri, mijloace de comunicație), potrivit legii, urmează a fi amenajate într-un mod care să le facă accesibile pentru persoanele cu dizabilități: dotate cu căi de acces și instalate cu respectarea actelor normative în vigoare vizând domeniul respectiv. În cazul în care obiectele de menire socială, din motive tehnice, nu pot fi amenajate astfel încât să fie accesibile persoanelor cu dizabilități cu respectarea normativelor în vigoare, autoritățile administrației publice trebuie să întreprindă măsuri corespunzătoare pentru adaptarea rezonabilă a obiectelor în cauză la

necesitățile persoanelor cu dizabilități, conform normativelor aprobate de organul național de dirijare în construcții.

În prezent, realizarea prevederilor art. 17 – art. 19 din Legea 60/1998 în sectorul justiției are loc în baza acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 (în continuare: *Planul de acțiuni al Guvernului*).⁷⁵ Totodată, parțial, implementarea prevederilor art. 17 – art. 19 din Legea 60/1998, în ceea ce privește accesibilitatea informațională a instanțelor judecătorești, are loc și în baza Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni⁷⁶ pentru implementarea acesteia, aprobate prin Legea nr. 211 din 06.12.2021.⁷⁷

Acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului prevede **asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități prin elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a unor programe instituționale** în cadrul următoarelor instituții de drept:

- a) procuratura;
- b) sistemul judecătoresc;
- c) asistența juridică garantată de stat;
- d) avocatura;
- e) executorii judecătorești;
- f) penitenciarele;
- g) poliția;
- h) birourile notariale.

Planul de acțiuni al Guvernului desemnează în calitate de responsabili pentru implementare a acțiunii 7.5 următoarele instituții: Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală, Consiliul Superior al Magistraturii, Uniunea Avocaților, Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești și Institutul Național al Justiției.

Realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului are loc anual, iar finanțarea acesteia are loc în limita mijloacelor financiare alocate de către autoritățile responsabile din contul și în

---

⁷⁵Aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101863&lang=ro

⁷⁶Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei prevede acțiunea 3.3.4. „Facilitarea accesului persoanelor la justiție prin aplicarea tehnologiilor informaționale”, pentru care unul din indicatorii de rezultat se măsoară prin punerea în aplicare a funcționalităților care facilitează accesul persoanelor cu necesități speciale pe Portalul național al instanțelor de judecată.

⁷⁷Legea nr. 211 din 06.12.2021 poate fi accesată la următorul link:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro

limitele mijloacelor bugetului public național și din alte surse financiare conform legislației în vigoare.

Menționăm, că Planul de acțiuni al Guvernului nu prevede careva sub-acțiuni, care ar trebui să fie îndeplinite de către instituțiile responsabile pentru implementarea acțiunii 7.5.

Cu toate acestea, măsurile necesare pentru realizarea acțiunii 7.5 pot fi deduse din următorii indicatori, stabiliți în Planul de acțiuni al Guvernului cu referire la acțiunea respectivă:

- programe instituționale de accesibilizare (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale) elaborate și aprobate;
- ponderea persoanelor cu dizabilități, care au beneficiat de asistență juridică garantată de stat din numărul total al persoanelor cu dizabilități care s-au adresat;
- numărul de persoane cu dizabilități care au participat la procese judiciare în calitate de martori, pârâți, victime și cărora li s-a asigurat asistență și materiale în format accesibil;
- numărul de cazuri raportate la Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurării egalității privind nerespectarea/încălcarea dreptului de acces la justiție.

Analizând indicatorii stabiliți pentru monitorizarea implementării acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, observăm că acțiunea 7.5, *din perspectiva asigurării accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor din sectorul justiției*, urmează a fi evaluată prin prisma primului și ultimului indicator, și anume:

- programele instituționale de accesibilizare (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale) elaborate și aprobate;
- numărul de cazuri raportate la Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurării egalității [*n.a. sau Consiliul pentru Egalitate*] privind nerespectarea/încălcarea dreptului de acces la justiție.

În opinia noastră, modul de formulare a indicatorilor respectivi nu asigură un nivel minim de performanță privind asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor din sectorul justiției. Or, prezența unor programe instituționale de accesibilizare aprobate în cadrul instituțiilor din sectorul justiției, nu asigură creșterea efectivă a accesibilității fizice și informaționale ale acestor instituții, iar numărul de cazuri raportate la Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurării egalității nu este în măsură să reflecte datele cantitative pe întreaga țară privind instituțiile de drept accesibile pentru persoanele cu dizabilități.

În acest sens, considerăm că setul de indicatori pentru monitorizarea implementării Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități⁷⁸, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1033 din 08.09.2016⁷⁹, ar fi cel mai util pentru definirea eficientă a indicatorilor de monitorizare a acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului.

În special, din perspectiva asigurării accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor din sectorul justiției, ar fi utili următorii indicatori, stabiliți pentru implementarea art. 9 din CDPD (Accesibilitate):

▪ **indicatori de proces:**

- sumele (mii lei) alocate de către administrația publică centrală, administrația publică locală pentru accesibilizarea infrastructurii;
- sumele (mii lei) alocate de către administrația publică centrală, administrația publică locală pentru accesibilizarea mediului informațional;
- sumele (mii lei) alocate de către administrația publică centrală, administrația publică locală pentru accesibilizarea serviciilor în domeniul justiției;

▪ **indicatori de rezultat:**

- procentajul clădirilor instituțiilor publice [n.a. inclusiv din sectorul justiției] accesibile pentru persoanele cu dizabilități;
- procentajul clădirilor instituțiilor publice [n.a. inclusiv din sectorul justiției] cu bariere eliminate în perioada de referință;
- procentajul parcărilor auto accesibile;
- gradul de satisfacție a persoanelor cu dizabilități și ale altor categorii de persoane cu mobilitate redusă privind accesibilitatea clădirilor instituțiilor publice [n.a. inclusiv din sectorul justiției].

Astfel, în opinia noastră, indicatorii stabiliți pentru monitorizarea implementării acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului nu asigură realizarea efectivă a prevederilor art. 9 din CDPD privind dreptul persoanelor cu dizabilități la accesibilitate.

Conform prevederilor pct. 5 din Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017 cu privire la aprobarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 (în continuare: HG 723/2017), monitorizarea anuală a implementării Planului de

---

⁷⁸<http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/106116/129993/F1260775537/PDF.pdf>

⁷⁹Hotărârea Guvernului nr. 1033 din 08.09.2016 cu privire la aprobarea Setului de indicatori pentru monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102592&lang=ru

Acțiuni al Guvernului este pusă în sarcina Ministerului Muncii și Protecției Sociale, în baza rapoartelor prezentate de către autoritățile responsabile.

În acest context menționăm că analiza datelor Ministerului Muncii și Protecției Sociale precum și a celor furnizate de către autoritățile responsabile pentru implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului este necesară pentru evaluarea gradului de accesibilitate fizică și informațională a instituțiilor din sectorul justiției. Având în vedere că acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului vizează 8 tipuri de instituții din sectorul justiției, analiza datelor privind implementarea acestora de către instituțiile respective este relatată în continuare separat pentru fiecare tip de instituție.

A. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul organelor de procuratură

În ceea ce privește implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, Procuratura Generală, prin scrisoarea nr. 3 - 13d/22 – 237 din 08.09.2022, a comunicat că Procurorul General interimar a emis Ordinul nr. 59/3 din 07.07.2022 „Privind desemnarea responsabililor la nivel instituțional de organizarea realizării acțiunilor necesare întru respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități”. Conform pct. 2 din ordinul nominalizat, în calitate de responsabil pentru realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului se desemnează Șeful Aparatului Procuraturii Generale.

În opinia noastră, această acțiune este binevenită, însă insuficientă și întârziată, având în vedere faptul că acțiunea Planului de Acțiuni al Guvernului expiră la 31.12.2022.

Totodată, Procuratura Generală a informat că în perioada 2017-2022 „a întreprins măsuri constante întru accesibilizarea infrastructurii și a procedurilor legale la necesitățile persoanelor cu dizabilități. Astfel, din 52 de sedii ale Procuraturii, actualmente 38 de sedii (73%) dispun de rampe de acces, iar încă 14 sedii (27%) urmează a fi treptat adaptate.”

Astfel, se observă că acțiunile organelor de procuratură s-au limitat la amenajarea rampelor de acces, nefiind întreprinse acțiuni privind adaptarea grupurilor sanitare, a încăperilor în care sunt deservite persoanele cu dizabilități, cu respectarea cerințelor specifice de accesibilitate nu doar pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, dar pentru persoanele cu dizabilități de vedere, de auz și cu dizabilități psihosociale.

Cu privire la finanțarea implementării acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni, Procuratura Generală a informat că „bugetul Procuraturii se stabilește anual prin lege, iar alocarea resurselor financiare necesare are loc corespunzător priorităților instituționale. Prin urmare, adaptarea infrastructurii Procuraturii la necesitățile persoanelor cu dizabilități este condiționată de alocarea resurselor la nivel instituțional.”

Procuratura Generală nu a comunicat despre existența unor eventuale bariere legate de implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului în ceea ce privește asigurarea accesibilității fizice și informaționale ale organelor de procuratură.

B. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul sistemului judecătoresc

Din analiza deciziilor Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității (în continuare: CPEDAE sau Consiliul pentru Egalitate)⁸⁰ pe cauzele privind pretinsa discriminare în acces la justiție, observăm că inaccesibilitatea clădirilor instanțelor judecătorești a fost invocată cel mai des de către petiționarii cu dizabilități.

Implementarea prevederilor acțiunii 7.5. din Planul de acțiuni al Guvernului, în partea ce ține de accesibilizarea instanțelor judecătorești, a fost obiectul evaluărilor realizate de A.O. Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (A.O. CDPD) în anii 2020⁸¹ și 2021.⁸² Evaluarea s-a desfășurat pe un eșantion de 25 clădiri ale instanțelor judecătorești (sediile centrale ale celor 15 judecătoria de circumscripție, sediile celor 4 Curți de Apel, două sedii ale Curții Supreme de Justiție).

În rezultatul celor două evaluări (la situația din 25 iulie 2021), s-a constatat că **doar 20% din clădirile evaluate sunt accesibile pentru persoane cu dizabilități locomotorii, doar 16% dispun de indicatori și pictograme de orientare vizuală pentru persoanele cu dizabilități de auz și pentru persoanele cu dizabilități psihosociale, doar 18% au încheiat contractele de prestare a serviciilor de interpretare autorizată în limbajul semnelor și nici o clădire nu este accesibilă pentru persoane cu dizabilități de vedere.** În același timp, s-a constatat că **doar 4 din cei 20 președinți ai instanțelor judecătorești au asigurat implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni, prin elaborarea și aprobarea planurilor de accesibilizare a instanțelor pe care le administrează.**

Totodată, în urma evaluărilor realizate s-a constatat, că nu toate lucrările de accesibilizare, efectuate în cadrul instanțelor judecătorești, corespund normativelor de accesibilitate în vigoare.

---

⁸⁰A se vedea:

Decizie din 03.01.2017 pe cauza nr. 485/16:

https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/draft_decizie_constatare_485_2016-votat_6645777.pdf

Decizie din 24.02.2017 pe cauza nr. 510/16:

https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/draft_decizie_constatare_510_2016_expediat___109234.pdf

Decizie din 16.10.2017 pe cauza nr. 84/17:

https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_84_17-1.pdf

⁸¹Raportul de evaluare inițială a accesibilității instanțelor judecătorești este disponibil la următorul link:

https://cdpd.md/wp-content/uploads/2021/02/Raport_evaluare-initiala-accesibilit_judecatorii.pdf

⁸²Raportul privind evaluarea repetată a accesibilității clădirilor judecătorești poate fi accesat la următorul link:

<https://cdpd.md/wp-content/uploads/2021/07/RAPORT-CDPD-audit-repetat-accesibilitatea-judecatorii.pdf>

Conform informației, comunicate de Ministerul Justiției prin scrisoarea nr. 02/2152 din 22.08.2022, pentru anul 2020 din bugetul de stat au fost alocate 1779,7 mii lei pentru crearea condițiilor de acces a persoanelor cu dizabilități în instanțele judecătorești (pentru judecătoriile Căușeni, Comrat, Criuleni, Drochia, Chișinău (sediul central), Curțile de apel Bălți și Cahul). În anul 2021 au fost instalate balustrade și rampe de acces pentru persoanele cu dizabilități la Judecătoria Orhei (sediul Central) și Judecătoria Ungheni (sediul Central), iar pentru anul 2022 din bugetul de stat au fost alocate mijloace financiare în sumă de 1272,5 mii lei pentru accesibilizarea judecătoriilor Bălți, Strășeni, Orhei și Curtea Supremă de Justiție.

În acest context, **având în vedere că anul 2022 este ultimul an de implementare a Planului de acțiuni al Guvernului, autorii prezentului studiu au concluzionat că măsurile adoptate pentru implementarea acțiunii 7.5 în cadrul instanțelor judecătorești nu au contribuit la obținerea unui rezultat durabil.** Cu referire la acest aspect, Ministerul Justiției a comunicat că obiectivul privind crearea în continuare a condițiilor de accesibilizare a sediilor instanțelor de judecată pentru persoanele cu dizabilități rămâne a fi o prioritate, fiind reflectat în Strategia sectorială de cheltuieli pentru sectorul „Justiția”, document de planificare care se elaborează în fiecare an.

Analizând prevederile Strategiei sectoriale de cheltuieli pentru anii 2021-2023 pe sectorul „Justiția”⁸³, observăm că în conținutul acesteia lipsesc eventualele acțiuni privind adaptarea clădirilor existente a instanțelor judecătorești la necesitățile specifice ale persoanelor cu diferite tipuri de dizabilitate. În acest sens menționăm, că una din prioritățile și necesitățile de intervenție formulate pentru linia de cheltuieli nr. 15 „Administrarea judecătorească” din Strategia menționată are următoarea redacție: *„crearea condițiilor și asigurarea implementării planului de construcție a clădirilor noi și/sau de renovare a clădirilor existente, necesare pentru buna funcționare a sistemului instanțelor judecătorești”*. Redacția textului, în opinia autorilor, **nu facilitează alocarea resurselor financiare pentru accesibilizarea clădirilor actuale ale instanțelor judecătorești pentru persoanele cu dizabilități, în contextul în care accentul se pune pe implementarea planului de construcție a clădirilor noi și/sau de renovare a clădirilor existente.**

Observăm totodată, că **lipsa/insuficiența resurselor financiare alocate pentru accesibilizarea instanțelor judecătorești nu este singura barieră pentru implementarea efectivă a acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului.** În acest sens menționăm, că deși pentru anul 2022 au fost alocate mijloace financiare pentru accesibilizarea a patru instanțe⁸⁴ la necesitățile

---

⁸³Strategia este publicată pe site-ul Ministerului Justiției și poate fi accesată la următorul link: https://www.justice.gov.md/public/files/directia_analiza_monitorizare_si_evaluare_a_politicilor/Strategia_sectorial_de_cheltuieli_pentru_anii_2021-2023_pe_sectorul_Justiia.pdf

⁸⁴Conform datelor Ministerului Justiției, pentru anul 2022 au fost alocate mijloace financiare în sumă de 1272,5 mii lei pentru accesibilizarea judecătoriilor Bălți, Strășeni, Orhei și Curtea Supremă de Justiție.

persoanelor cu dizabilități, constatăm că lucrările de accesibilizare au fost efectiv realizate doar în cadrul a două instanțe.⁸⁵ Celelalte două instanțe⁸⁶ au întâmpinat dificultăți în procesul accesibilizării sediilor, în special în legătură cu întocmirea devizului de cheltuieli și identificarea unui proiectant.

Pe de altă parte, **cu toate că majoritatea instanțelor judecătorești au manifestat deschiderea de a crește gradul de accesibilitate a sediilor sale, se observă că măsurile întreprinse nu sunt suficiente pentru a adapta instanțele judecătorești la cerințele de accesibilitate specifice celor 4 tipuri de dizabilități: locomotorii, de vedere, de auz și psihosociale.**

Analizând datele furnizate de instanțele judecătorești în perioada lunilor august 2022 – septembrie 2022 în cadrul prezentei cercetări, conchidem că deși numărul instanțelor accesibile pentru persoanele cu dizabilități locomotorii crește,⁸⁷ totuși, **în prezent nici o instanță de judecată nu este accesibilă pentru persoanele cu dizabilități de vedere, iar numărul instanțelor accesibile pentru persoanele cu dizabilități de auz și psihosociale rămâne a fi același în raport cu situația din anul 2021.**⁸⁸

În ceea ce privește creșterea gradului de accesibilitate informațională a instanțelor judecătorești, Ministerul Justiției a comunicat că: *„pe parcursul anului 2019, în legătură cu dezvoltarea și pilotarea unei noi versiuni a Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor, au fost ajustate/completate și unele funcționalități ale Portalului Național al Instanțelor Judecătorești, fiind introdus un meniu de accesibilitate⁸⁹ pentru persoanele cu deficiențe de vedere. Meniul conține mai multe opțiuni, menite să faciliteze navigarea portalului de către această categorie de persoane, cum ar fi posibilitatea măririi textului, schimbării culorilor de fon ale paginii, măririi cursorului de navigare, micșorării spațiului între cuvinte și altele.”*

---

⁸⁵În anul 2022, în cadrul Judecătoriei Orhei, sediul Telenești a fost amenajată o rampă de intrare în clădire, adaptat un grup sanitar la necesitățile persoanelor cu dizabilități locomotorii și amenajate locurile de parcare rezervate persoanelor cu dizabilități. [Sursa: Răspunsul Judecătoriei Orhei din 29.08.2022 la cererea A.O. CDPD nr. 88 din 18.08.2022].

În anul 2022 în cadrul Judecătoriei Strășeni, sediul central, au fost realizate lucrările de accesibilizare a grupului sanitar conform necesităților persoanelor cu dizabilități locomotorii [Sursa: Răspunsul Judecătoriei Strășeni din 23.08.2022 la cererea A.O. CDPD nr. 10652 din 18.08.2022].

⁸⁶Judecătoria Bălți și Curtea Supremă de Justiție [Surse: Răspunsul Judecătoriei Bălți din 29.08.2022 la solicitarea A.O. CDPD nr. 88 din 18.08.2022; Răspunsul Curții Supreme de Justiție nr. 1288 din 07.09.2022 la solicitarea A.O. CDPD nr. 88 din 18.08.2022].

⁸⁷În anul 2022 două sedii (Judecătoria Strășeni sediul central, Judecătoria Orhei sediul Telenești) au fost parțial accesibilizate pentru persoanele cu dizabilități locomotorii.

⁸⁸Datele evaluării accesibilității instanțelor judecătorești la situația din 25.07.2021 sunt reflectate în Raportul A.O. CDPD, care poate fi accesat la următorul link: <https://cdpd.md/wp-content/uploads/2021/07/RAPORT-CDPD-audit-repetat-accesibilitatea-judecatoriei.pdf>

⁸⁹Menționăm, că aceste măsuri sunt realizate în temeiul acțiunii 3.3.4 din Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025, aprobat prin Legea nr. 211 din 06.12.2021. În special, pentru acțiunea 3.3.4. „Facilitarea accesului persoanelor la justiție prin aplicarea tehnologiilor informaționale”, unul din indicatorii de rezultat se măsoară prin punerea în aplicare a funcționalităților care facilitează accesul persoanelor cu necesități speciale la Portalul național al instanțelor de judecată.

În luna iunie 2022, A.O. CDPD a evaluat 24 de site-uri a instanțelor și autorităților din sectorul justiției din perspectiva asigurării accesibilității web⁹⁰, dintre care 15 site-uri ale instanțelor judecătorești, 4 site-uri ale Curților de Apel, site-ul Curții Supreme de Justiție, Portalul Național al Instanțelor de Judecată, site-ul Consiliului Superior al Magistraturii, site-ul Agenției de Administrare a Instanțelor Judecătorești și site-ul Ministerului Justiției. Ca urmare a evaluării realizate, **s-a constatat că „meniul de navigare, creat pentru a asigura accesibilității web a Portalului Național al Instanțelor Judecătorești pentru utilizatorii cu dizabilități de vedere, este funcțional doar în cazul utilizării acestuia pentru a naviga pe pagina principală și sub pagini”.** Mai exact, meniul de navigare este funcțional doar în cazul navigării prin paginile web, nu și în cazul navigării prin documentele publicate pe paginile web ale instanței. În cazul accesării documentelor pe paginile web ale instanței, conținutul acestora nu se transcrie pe pagină pentru a putea fi navigat prin meniul de navigare, fiind astfel inaccesibil pentru unii utilizatori cu dizabilități, în special pentru cei cu dizabilități de vedere.

Totodată, s-a observat că instanțele judecătorești practică publicarea documentelor pe site-urile sale într-un format inaccesibil pentru utilizatorii nevăzători, cum ar fi: imagini, fără a fi dublate cu texte de descriere a imaginii; copiile scanate a documentelor, care nu pot fi citite/redate cu ajutorul tehnologiilor asistive folosite de către persoane cu dizabilitate de vedere. Ținând cont de neajunsurile identificate, A.O. CDPD a formulat recomandări de ordin tehnic, de care ar trebui să țină cont instanțele de judecată pentru a asigura accesibilitatea paginilor web pentru utilizatorii cu dizabilități de vedere.

În ceea ce privește **barierele**, cu care se confruntă în legătură cu accesibilizarea serviciilor sale la nevoile persoanelor cu dizabilități, în cadrul procesului de elaborare a prezentului studiu, instanțele de judecată au invocat:

- *lipsa/insuficiența resurselor financiare alocate pentru lucrările de accesibilizare a instanței.* În special, instanțele au comunicat că planificarea construcției sediilor noi unificate ale instanțelor judecătorești (conform Hotărârii Parlamentului nr. 21 din 03.03.2017) este unul din factorii care influențează negativ deciziile CSM și/sau a Ministerului Finanțelor de a aloca resurse financiare suficiente pentru accesibilizarea sediilor existente. Bazându-se pe o asemenea abordare, președinții unor instanțe judecătorești nu consideră oportun de a aloca resurse financiare pentru creșterea accesibilității sediilor actuale a instanțelor judecătorești pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilitate;

---

⁹⁰Raportul de evaluare a paginilor web ale instanțelor și autorităților judiciare poate fi descărcat de pe următorul link: <https://cdpd.md/raport-evaluarea-accesibilitatii-paginilor-web-ale-instanțelor-si-autoritatilor-judiciare/>

- *starea nesatisfăcătoare a clădirilor (acoperiș, rețele de încălzire avariate), fapt pentru care instanța este nevoită să acorde prioritate lucrărilor de reparație capitală a clădirii⁹¹;*
- *imposibilitatea tehnică de a accesibiliza clădirile judecătorești (condițiile fizice restrânse, caracteristicile arhitecturale restrânse ale clădirii, interdicția legală de a schimba aspectul arhitectural al clădirii);*
- *lipsa cunoștințelor și necesitatea instruirii personalului responsabil pentru achizițiile publice privind aspectele esențiale legate de achiziția bunurilor, lucrărilor și serviciilor, în vederea accesibilizării instanței;*
- *lipsa specialiștilor care ar putea evalua volumul și costul lucrărilor necesare în vederea întocmirii unui deviz de cheltuieli;*
- *lipsa specialiștilor care ar putea proiecta și executa corect lucrările de accesibilizare conform normativelor de accesibilitate;*
- *lipsa cunoștințelor și necesitatea instruirii personalului instanței privind furnizarea informațiilor juridice și a celor privind procesul judiciar în formate accesibile (limbajul Braille, tipărirea informației cu caractere mari, prezentarea informației într-un limbaj simplu și ușor de înțeles);*
- *insuficiența interpreților autorizați în limbajul semnelor, ceea ce creează dificultăți în identificarea și contractarea unor asemenea interpreți în cadrul proceselor judiciare. În special, dificultăți majore în legătură cu contractarea interpreților au fost invocate de către Curtea de Apel Comrat, Curtea de Apel Bălți, Judecătoria Criuleni,*
- *lipsa, la nivel național, a furnizorilor de pavaj tactil. Această barieră împiedică instanțele să-și adapteze pe deplin sediile conform cerințelor de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități.*

Cu toate că doar 4 din cele 20 de instanțe de judecată au aprobat și au pus în aplicare programele instituționale de accesibilitate, așa cum prevede acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, observăm că măsurile de accesibilizare a sediilor și serviciilor pentru necesitățile persoanelor cu dizabilități au fost întreprinse inclusiv și de acele instanțe, care nu au aprobat un asemenea plan.

C. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat

---

⁹¹Această stare de fapt ne permite să concluzionăm că, în mod practic, cheltuielile pentru accesibilizarea sediilor instituțiilor din domeniul justiției (cum și a oricăror alte instituții de menire socială) se raportează la cheltuielile pentru reparații capitale/curente, ceea ce creează premise pentru managerii instituțiilor de drept de a acorda prioritate lucrărilor de reparație a clădirii în defavoarea lucrărilor de accesibilizare. Într-adevăr, clasificția bugetară (aprobată prin Ordinul MF nr. 208 din 24.12.2015) nu prevede programe/sub programe sau activități speciale privind asigurarea accesibilității instituțiilor de menire socială pentru persoanele cu dizabilități.

În urma chestionării realizate în cadrul prezentului studiu, Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat nu a comunicat careva informații privind măsurile întreprinse în vederea accesibilizării sediilor la necesitățile persoanelor cu dizabilități.

Nici Rapoartele Ministerului Muncii și Protecției Sociale din anii 2018⁹², 2020⁹³ și 2021⁹⁴ cu privire la realizarea Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 nu conțin informații relevante.

Pe site-ul oficial al CNAJGS **nu au fost identificate careva programe/planuri/strategii instituționale privind asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități**. Nici o informație relevantă privind realizarea acțiunii 7.5. din Planul de acțiuni al Guvernului nu a fost găsită în rapoartele anuale de activitate ale CNAJGS pentru anul 2017⁹⁵, 2018⁹⁶, 2019⁹⁷, 2020⁹⁸ și 2021.⁹⁹

Astfel, în conformitate cu informațiile disponibile, autorii prezentului studiu și-au format opinia potrivit căreia acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului nu a fost realizată în cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat.

D. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul sistemului de avocatură

Conform informației comunicate de Uniunea Avocaților din Republica Moldova (în continuare: UARM), prin scrisoarea nr. UA/649/2022 din 18 august 2022, în vederea realizării acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, aceasta „și-a dotat căile de acces pentru persoanele cu dizabilități care utilizează un scaun cu rotile sau echipament ajutător cu rampă, care are o suprafață nealunecoasă și poate asigura deplasarea lină a scaunului rulant. Ușile de la intrare în clădirea UARM pot fi utilizate de persoanele cu dizabilități, golul acestora având o lățime de aproximativ 0,9 metri. Mai mult ca atât, acestea se deschid numai într-o singură parte/direcție și pot fi fixate în pozițiile „deschis”, „închis”. De asemenea, ușile sunt dotate cu mecanisme care asigură reținerea închiderii automate pe o durată de 15 secunde și 7 secunde.”

---

⁹²https://old.msmps.gov.md/sites/default/files/raportul_cu_privire_la_implementarea_in_anul_2018_a_programului_national_de_incluziune_sociala_a_persoanelor_cu_dizabilitati_o.pdf

⁹³<https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2020-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-Final.pdf>

⁹⁴<https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/04/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2021-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-.pdf>

⁹⁵ https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1266/Raportul_de_activitatea_al_CNAJGS_2017_1_.pdf

⁹⁶ https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1378/Raportul_de_activitatea_al_CNAJGS_2018.pdf

⁹⁷ https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1466/Raport_de_activitate_al_CNAJGS_2019_2_.pdf

⁹⁸ https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1545/Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2020.pdf

⁹⁹ https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1545/Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2021.pdf

Astfel, se observă că accesibilizarea sediului UARM s-a limitat la amenajarea rampei de acces și a ușilor de intrare, nefiind întreprinse acțiuni privind adaptarea grupurilor sanitare și a încăperilor funcționale, cu respectarea cerințelor specifice de accesibilitate nu doar pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, dar și pentru persoanele cu dizabilități de vedere, de auz și cu dizabilități psihosociale.

La solicitarea autorilor prezentului studiu, UARM nu a oferit careva date privind elaborarea și aprobarea unui plan/program instituțional privind asigurarea accesibilității pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități în cadrul sistemului de avocatură.

Totodată, cu referire la finanțarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, UARM a menționat următoarele: „Planul de acțiuni stabilește începând cu 2018-2022, anumite costuri de implementare a acțiunilor expres stabilite pentru instituțiile responsabile în acest sens, cu respectarea termenilor de realizare. În acest sens, am solicitat în mod repetat Ministerului Muncii și Protecției Sociale al RM să ne informeze cu referire la cuantumul resurselor financiare de care urma să beneficieze UARM pentru exercitarea pct. 7.5 și pct. 7.6 din Planul de acțiuni privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022.”

În acest context, autorii prezentului studiu au concluzionat că principalele dificultăți întâmpinate de UARM în procesul realizării acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, au ținut de lipsa resurselor financiare alocate din bugetul public național către UARM pentru acest scop.

E. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul sistemului executorilor judecătorești

În ceea ce privește implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului în cadrul sistemului executorilor judecătorești, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești (în continuare: UNEJ) a comunicat următoarele: „potrivit p. 69 al Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017, finanțarea acțiunilor prevăzute în prezentul Program se va efectua din contul și în limitele alocațiilor aprobate anual în aceste scopuri în bugetele autorităților publice implicate, precum și din alte surse conform legislației în vigoare. Pentru realizarea obiectivelor Programului, autoritățile responsabile vor asigura planificarea resurselor financiare în Cadrul Bugetar pe Termen Mediu și în proiectul legii bugetului de stat pentru anii respectivi, vor întreprinde măsuri pentru a direcționa activitatea organizațiilor necomerciale și a donatorilor, spre domeniile neacoperite financiar din bugetul public național.”

Astfel, prin scrisoarea nr. 708 din 23.08.2022, adresată către A.O. CDPD, UNEJ a informat că din motivul nealocării mijloacelor bănești din bugetul de stat către UNEJ și către birourile executorilor judecătorești, realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului nu a fost posibilă. Totodată, s-a invocat că „nici UNEJ, nici executorii judecătorești nu au beneficiat de asistență din partea cărorva donatori sub nicio formă - nici financiară, nici informațională sau metodologică.”

Totodată, s-a comunicat că dificultățile întâmpinate de UNEJ în legătură cu realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, au ținut de constrângeri financiare, dar și de lipsa de instruire specifică sau a personalului apt să acorde asistență categoriilor de debitori/creditori cu necesități speciale.

F. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul sistemului penitenciar

În ceea ce privește asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul sistemului penitenciar, menționăm că în opinia autorilor această sarcină constituie o provocare serioasă pentru Administrația Națională a Penitenciarelor (în continuare: ANP).

În acest sens, sunt relevante recomandările Consiliului pentru Egalitate, adresate către ANP în Decizia din 06.11.2020 pe cauza nr. 111/20¹⁰⁰, cu privire la realizarea obligației de accesibilizare treptată și de întreprindere a măsurilor de acomodare rezonabilă a condițiilor de detenție în vederea prevenirii situațiilor de discriminare a deținuților/deținutele cu dizabilități și imperativul schimbării paradigmei de la abordarea medicală la cea socială a dizabilității în detenție.

În special, Consiliul pentru Egalitate a sugerat Administrației Naționale a Penitenciarelor să întreprindă următoarele acțiuni:

- auto-evaluarea gradului de accesibilitate fizică și informațională a instituțiilor penitenciare, inclusiv a numărului deținuților/deținutele care au nevoie de echipamente de suport (aparate auditive, fotolii rulante, cadre de mers) și de asistenți personali;
- aprobarea planurilor de acțiuni îndreptate spre accesibilizarea instituțiilor penitenciare, cu includerea acțiunilor referitoare la procurarea echipamentelor de suport pentru deținuții/deținutele cu dizabilități;
- să prevadă linii bugetare distincte pentru procurarea echipamentelor de suport pentru deținuții/deținutele cu dizabilități și pentru serviciul de asistență socială și asistență personală, abilitare și reabilitare.

---

¹⁰⁰Decizia Consiliului pentru Egalitate din 06.11.2020 pe cauza nr. 111/20 poate fi accesată la următorul link: https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_111_2020_semnare.pdf

Recomandările Consiliului pentru Egalitate s-au dovedit a fi extrem de utile în contextul implementării acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului.

Astfel, cu referire la acest aspect, prin scrisoarea nr. 4/1-2742 din 25.08.2022, ANP a comunicat în cadrul prezentului studiu, că instituțiile penitenciare au întreprins un șir de acțiuni în vederea creșterii gradului de accesibilitate fizică și informațională a acestora pentru persoanele cu dizabilități.

Măsurile întreprinse în vederea creșterii gradului de accesibilitate fizică a instituțiilor penitenciare sunt reflectate în tabelul de mai jos.

Nr.	Denumirea instituției penitenciare	Măsuri întreprinse pentru asigurarea accesibilității fizice a instituțiilor penitenciare pentru persoanele cu dizabilități
1.	Penitenciarul nr. 1 - Taraclia	A fost amenajată o rampă la intrarea în corpul de regim nr. 1, ce permite accesul în celule, biroul secției de reintegrare socială și cel de traumatologie și la intrarea administrativă, ce permite accesul în biroul psihologului, depozit, spălătorie și încăperea izolatorului medical.
2.	Penitenciarul nr. 3 - Leova	A fost asigurat inventarul pentru baie și amenajate pante de acces la Secția medicală și sectoarele locative.
3.	Penitenciarul nr. 4 - Cricova	A fost amenajată, dotată și reparată cosmetic o încăpere.
4.	Penitenciarul nr. 5 - Cahul	A fost amenajată o celulă.
5.	Penitenciarul nr. 6 - Soroca	A fost amenajată o rampă la intrarea în sectorul nr. 8b al zonei locative nr. 2; au fost procurate scaune cu rotile; a fost angajat un deținut în calitate de asistent personal al unui alt deținut.
6.	Penitenciarul nr. 7 - Rusca	A fost redusă panta la ieșirea din blocul de detenție nr. 4.
7.	Penitenciarul nr. 9 - Pruncul	A fost amenajată rampa la sectorul nr. 2.
8.	Penitenciarul nr. 11 - Bălți	Au fost instalate balustrade în biroul medical (postul intern nr. 1) și în curtea de plimbare nr. 9 (blocul de regim nr. 1). Postul intern nr. 3 a fost amenajat cu o rampă, iar în baie a fost instalat scaun special și pară de duș flexibilă.

9.	Penitenciarul nr. 13 – Chișinău	A fost reparat și dotat corespunzător salonul nr. 07 din blocul medical.
----	---------------------------------	--

Astfel, se observă că acțiunile instituțiilor penitenciare s-au limitat la amenajarea căilor de acces și încăperilor funcționale pentru deținuții cu dizabilități locomotorii, fără a lua în calcul cerințele specifice de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități cu alte tipuri de dizabilitate decât cele locomotorii (de vedere, de auz, psihosociale).

În ceea ce privește creșterea gradului de accesibilitate informațională a instituțiilor penitenciare, ANP a comunicat că în anul 2018 în penitenciarele din țară a fost pilotat „Programul psihosocial destinat persoanelor în etate și cu dizabilități fizice în instituțiile penitenciare”. Ulterior, prin Ordinul ANP nr. 373 din 18.11.2019 acest program a fost aprobat și implementat în penitenciarele în care se dețin condamnați în etate și cei cu dizabilități. În cadrul acestui program, participanții beneficiază de suport informațional, dezvoltarea unor relații interpersonale, pregătire și incluziune socială ulterioară după eliberare.

Datele privind numărul participanților incluși în acest program sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Anul	2018	2019	2020	2021	2022
Numărul de participanți	19	129	137	172	70
					Total: 527

ANP nu a comunicat despre existența unor eventuale bariere pentru implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului în ceea ce privește asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul instituțiilor penitenciare.

G. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul organelor de poliție

Referitor la accesibilizarea organelor de poliție la necesitățile persoanelor cu dizabilități, Ministerul Afacerilor Interne (în continuare MAI) a comunicat, prin scrisoarea nr. 37/3650 din 08.09.2022, că actualmente nu toate sediile gestionate de Inspectoratul General al Poliției dispun de rampe de acces pentru persoanele cu dizabilități. În contextul dat, s-a menționat că 70 sedii ale Sectoarelor de poliție, precum și 4 Izolatoare de detenție provizorie, dispun de infrastructura necesară pentru persoanele cu deficiențe locomotorii.

Totodată, MAI a punctat că, în anul 2021 au fost avizate caietele de sarcini pentru renovarea a 11 sedii ale Sectoarelor de poliție din țară, luând în considerare aspectele ce asigură accesibilitatea persoanelor cu dizabilități, în contextul recomandărilor formulate în studiul realizat de Alianța „INFONET”, la comanda A.O. „Promo-Lex” – „Analiza accesibilității fizice

informaționale ale sectoarelor de poliție din perspectiva comunității persoanelor cu dizabilități”, în cadrul proiectului „Monitorizarea civică a reformei Poliției”.

Conform datelor raportului MMPS (2021)¹⁰¹, „pentru toate sediile noi edificate și cele în curs de construcție ale subdiviziunilor MAI, s-a prevăzut în faza de proiect, dotarea intrărilor în sedii cu rampe de acces pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, iar sediile vechi sunt în proces de accesibilizare, în limita mijloacelor financiare alocate pentru efectuarea lucrărilor de reconstrucții sau reparații.”

Astfel, **autorii studiului au constatat necesitatea extinderii eforturilor întreprinse în domeniul amenajării rampelor de acces în cadrul inspectoratelor de poliție la acțiuni suplimentare privind adaptarea grupurilor sanitare, a încăperilor în care sunt deservite persoanele cu dizabilități, cu respectarea cerințelor specifice de accesibilitate nu doar pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, dar și pentru persoanele cu dizabilități de vedere, de auz și cu dizabilități psihosociale.**

În ceea ce privește asigurarea accesibilității informaționale a serviciilor organelor de poliție pentru persoanele cu dizabilități, MAI a comunicat următoarele: „În scopul stabilirii unui set unitar de reguli de asigurare cu interpret a participanților la procesul penal, prin Ordinul șefului Inspectoratului General al Poliției nr. 67/2017 **a fost aprobată procedura operațională standard cu privire la asigurarea persoanelor cu interpret și avocat.** (...) Concomitent, s-a stabilit conlucrare cu interpreții în limbajul mimico-gestual care dețin autorizațiile pentru a participa la acțiuni de urmărire penală. (...) În perioada 2017-2021, subdiviziunile Poliției, având drept scop interacțiunea cu prestatorii de servicii de comunicare prin utilizarea limbajului mimico-gestual, au conlucrat cu specialiști din diverse instituții: Școala-internat specială pentru copii hipoacuzici din s. Hârbovăț, raionul Călărași, A.O. „Asociația surzilor din Republica Moldova”, A.O. „Societatea invalizilor din Republica Moldova”, SRL „Foltex”. Totodată, Poliția, în conlucrare cu A.O. „Trimbos Moldova”, a inițiat revizuirea procedurii standard de operare privind intervenția Poliției în cazurile cu implicarea persoanelor cu probleme de sănătate mentală.”

În ceea ce privește dificultățile întâmpinate în procesul accesibilizării sediilor inspectoratelor de poliție, de către MAI **s-a invocat creșterea permanentă a prețurilor la materialele de construcții necesare pentru lucrările de accesibilizare**, drept consecință a pandemiei Covid-19.

H. Asigurarea accesibilității fizice și informaționale în cadrul birourilor notariale

---

¹⁰¹Raport cu privire la realizarea în anul 2021 a Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, p. 41.
<https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/04/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2021-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-.pdf>

Cu toate că acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului prevede asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități inclusiv și în cadrul birourilor notariale, **observăm că în lista autorităților desemnate ca fiind responsabile pentru implementarea acțiunii 7.5 nu se regăsește Camera Notarială din Republica Moldova** (în continuare: CNRM) – organul de autoadministrare al notarilor, căruia i-a fost recunoscută competența exclusivă de a monitoriza respectarea cerințelor stabilite față de birourile notariale.¹⁰²

Unica autoritate publică din lista celor desemnate ca fiind responsabile pentru implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, în competența căreia este atribuită monitorizarea activității notariale în toată țara, este Ministerul Justiției.¹⁰³ Însă competențele acestuia în ceea ce privește monitorizarea activității notariale sunt limitate, având în vedere că stabilirea formei raportului anual de activitate a notarilor ține de competența exclusivă a CNRM. În acest sens, menționăm că **forma Raportului privind activitatea profesională a notarului**¹⁰⁴ **nu conține rubrici privind monitorizarea respectării cerințelor stabilite față de birourile notariale, inclusiv a celor ce țin de accesibilitatea fizică și informațională pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilitate.** Această omisiune, probabil, explică lipsa datelor relevante privind implementarea în cadrul birourilor notariale a acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, atât în răspunsurile oferite de Ministerului Justiției în cadrul prezentei cercetări, cât și în rapoartele anuale ale MMPS privind implementarea Planului de acțiuni al Guvernului aprobat prin HG 723/2017.

Astfel, în circumstanțele descrise mai sus, ținând cont de faptul că birourile notariale activează pe baza principiilor de autoadministrare și autofinanțare, conchidem că implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului de către birourile notariale rămâne a fi o sarcină dificilă, fiind în afara competenței Ministerului Justiției.

Navigând pe site-ul oficial al CNRM, autorii prezentului studiu **nu au identificat programe/planuri/strategii instituționale adoptate cu privire la asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități.** Astfel, autorii studiului au concluzionat că acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului nu a fost realizată în cadrul birourilor notariale.

---

¹⁰²Conform art. 45 lit. l) din Legea nr. 69 din 14.04.2016 cu privire la organizarea activității notarilor, Camera Notarială verifică dacă biroul notarului corespunde cerințelor, înregistrează și ține evidența birourilor notariale. Totodată, potrivit art. 37 alin. (1) din aceeași lege, o dată în an, notarul prezintă la Camera Notarială un raport privind activitatea sa profesională, în forma și în termenul stabilite de Camera Notarială.

¹⁰³Conform art. 37 alin. (2) din Legea nr. 69 din 14.04.2016 cu privire la organizarea activității notarilor, după totalizarea rapoartelor notarilor, Camera Notarială prezintă la Ministerul Justiției raportul anual privind activitatea notarială pe țară.

¹⁰⁴Forma a fost aprobată prin decizia Consiliului Camerei Notariale nr. 2 din 12.11.2019. Prin Decizia Consiliului CNR nr. 1 din 22.12.2021, forma și Regulile de completare a Raportului privind activitatea profesională a notarului au fost modificate.

Sinteza informațiilor reflectate mai sus ne permite să identificăm punctele vulnerabile privind planificarea implementării acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului, ceea ce în consecință generează practici care nu corespund standardelor internaționale privind accesibilitatea fizică și informațională a instituțiilor din sectorul justiției, limitând realizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Rezumatul acestor puncte de vulnerabilitate este prezentat mai jos:

- În opinia autorilor prezentului studiu, abordarea finanțării „în limita mijloacelor financiare alocate”, aplicată în Planul de acțiuni al Guvernului, în special în ceea ce privește realizarea acțiunii 7.5, afectează negativ previzibilitatea și sustenabilitatea finanțării acțiunilor planificate, respectiv și performanța măsurilor asumate pentru implementarea acestora.
- Prevederile pct. 2 din HG 723/107, care reglementează finanțarea acțiunilor din Planul de acțiuni al Guvernului, generează interpretări contradictorii privind responsabilitățile UARM și UNEJ, aferente implementării acestuia, creând confuzii inclusiv privind sursele de finanțare a acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului.
- Planul de acțiuni al Guvernului nu prevede Camera Notarială din Republica Moldova în calitate de entitate responsabilă pentru implementarea acțiunii 7.5 în cadrul birourilor notariale. Această omisiune constituie o barieră majoră în implementarea eficientă a acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului în cadrul birourilor notariale, având în vedere că, potrivit legislației în vigoare, Camera Notarială este unica entitate competentă de a monitoriza respectarea cerințelor stabilite față de birourile notariale.
- Planificarea construcției sediilor noi unificate ale instanțelor judecătorești (Hotărârea Parlamentului nr. 21 din 03.03.2017) este unul din factorii care influențează negativ deciziile CSM și/sau a Ministerului Finanțelor de a aloca resursele financiare suficiente pentru accesibilizarea sediilor actuale ale instanțelor judecătorești. Analizând prevederile Strategiei sectoriale de cheltuieli pentru anii 2021-2023 pe sectorul „Justiția”, observăm că una din prioritățile și necesitățile de intervenție formulate pentru linia de cheltuieli nr. 15 „Administrarea judecătorească” se referă la implementarea planului de construcție a clădirilor noi și/sau de renovare a clădirilor existente, în timp ce în conținutul Strategiei lipsesc eventualele acțiuni legate de adaptarea clădirilor existente a instanțelor judecătorești la necesitățile specifice ale persoanelor cu diferite tipuri de dizabilitate.
- Cheltuielile pentru realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului în partea ce ține de accesibilizarea fizică a sediilor instituțiilor din domeniul justiției (cum și a oricăror alte instituții de menire socială) se raportează la cheltuielile pentru reparații capitale/curente. Or, clasificția bugetară (aprobată prin Ordinul MF nr. 208 din 24.12.2015) nu prevede programe/sub-programe sau activități speciale privind

asigurarea accesibilității instituțiilor de menire socială pentru persoanele cu dizabilități. Această stare de fapt creează premise pentru managerii instituțiilor din sectorul justiției de a acorda prioritate lucrărilor de reparație a clădirii în defavoarea lucrărilor de accesibilizare.

- Planul de acțiuni al Guvernului nu prevede careva sub-acțiuni, care ar putea asigura îndeplinirea consecutivă, de către instituțiile responsabile a pașilor necesari pentru implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului. Această omisiune a condus la implementarea haotică și intuitivă a acțiunii 7.5 de către entitățile responsabile. Una din consecințele acestei omisiuni s-a manifestat prin faptul că nu toate lucrările de accesibilizare, efectuate în cadrul instanțelor judecătorești, s-au dovedit a fi în conformitate cu normativele de accesibilitate în vigoare.
- Lipsa indicatorilor cantitativi și calitativi clari privind performanță anuală planificată pentru realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului (spre exemplu, numărul/rata clădirilor accesibilizate anual, dezagregarea datelor pe tipuri de dizabilitate; rata clădirilor accesibile din numărul total al clădirilor instituțiilor din sectorul justiției, dezagregată pe tipuri de dizabilitate, etc.) a contribuit la o performanță foarte scăzută în ceea ce privește accesibilitatea instanțelor pentru persoanele cu dizabilități. Din această cauză, entitățile responsabile pentru realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului s-au axat, în principal, pe nevoile persoanelor cu dizabilități locomotorii și nu au oferit atenție suficientă respectării cerințelor de accesibilitate pentru alte tipuri de dizabilitate.
- Perioada de acțiune al Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2017-2022, aprobat prin HG 723 din 08.09.2017 nu este suficientă pentru implementarea efectivă a acțiunii 7.5 în vederea asigurării accesului efectiv la justiție a persoanelor cu dizabilități. În acest context, având în vedere că anul 2022 este ultimul an de implementare a Planului de acțiuni al Guvernului, autorii prezentului studiu consideră că implementarea acțiunii 7.5 în cadrul instanțelor judecătorești nu a inclus măsuri cu rezultate durabile. Totodată, nici Strategia sectorială de cheltuieli pentru anii 2021-2023 pe sectorul justiției nu facilitează alocarea resurselor financiare pentru accesibilizarea clădirilor actuale ale instanțelor judecătorești, în contextul în care accentul se pune pe implementarea planului de construcție a clădirilor noi și/sau de renovare a clădirilor existente.

Având în vedere concluziile relatate mai sus, **considerăm necesar de a adopta o politică guvernamentală privind asigurarea accesului la justiție al persoanelor cu dizabilități pentru anii 2023-2027, care ar prevedea acțiuni explicite privind asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor de drept, ținând cont de necesitățile specifice diferențiate ale persoanelor cu diferite tipuri de dizabilitate.**

În opinia noastră, această politică, în partea ce ține de accesibilitatea fizică și informațională a instituțiilor de drept, ar trebui să conțină:

- acțiuni referitoare la adoptarea procedurilor naționale specifice privind accesibilitatea fizică și informațională a instituțiilor de drept pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități (locomotorii, de vedere, de auz, psihosociale);
- reglementări explicite privind măsurile, ce urmează a fi întreprinse în vederea creșterii accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor de drept, precum și termenele de realizare a acestora;
- indicatori cantitativi și calitativi clari, privind performanța anuală planificată pentru creșterea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor de drept (spre exemplu, numărul/rata clădirilor accesibilizate anual, date dezagregate pe tipuri de dizabilitate; rata clădirilor accesibile din numărul total al clădirilor instituțiilor din sectorul justiției, dezagregată pe tipuri de dizabilitate).
- reglementări explicite privind responsabilitățile UARM, CNEJ și CNRM, aferente implementării politicii de accesibilitate în cadrul avocaturii, sistemului executorilor judecătorești și birourilor notariale;
- planificarea previzibilă a acțiunilor și resurselor alocate în vederea implementării prevederilor privind asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor de drept.

Totodată, având în vedere perioada de timp și resursele necesare pentru elaborarea și aprobarea unui eventual program de politică guvernamentală privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2023-2027, **considerăm necesar de a propune extinderea cu 1 - 2 a perioadei de implementare a Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2017-2022.**

2.1.3. ACCESIBILITATEA COSTURILOR DE ÎNFĂPTUIRE A JUSTIȚIEI

Accesibilitatea costurilor de înfăptuire a justiției este un standard unanim recunoscut de Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (art. 12 alin. 2, art. 13), jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului privind aplicarea art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cât și de Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească (domeniul de excelență nr. 6).

Cu toate că textul art. 6 din CEDO reglementează aplicarea acestui standard cu referire la serviciile unui avocat, stabilind că acestea trebuie să fie disponibile gratuit sau la un preț accesibil, observăm că în jurisprudența CtEDO privind aplicarea art. 6§1 din CEDO conceptul

costurilor accesibile a evoluat, fiind extins și asupra taxelor judiciare.¹⁰⁵ Cu referire la acest aspect, o relevanță majoră prezintă următoarele aprecieri făcute în cauza *Weismann și alții împotriva României*: „ținând cont de principiul conform căruia, Convenția urmărește protejarea unor drepturi care nu sunt teoretice sau iluzorii, ci concrete și efective, Curtea reiterează că cuantumul cheltuielilor de judecată, apreciat în contextul circumstanțelor unei spețe, inclusiv capacitatea reclamantului de a le achita, precum și faza procedurală în care această restricție este impusă sunt factori care trebuie luați în considerare atunci când se determină dacă o persoană a beneficiat de dreptul de acces la o instanță sau dacă, datorită cuantumului cheltuielilor de judecată, dreptul de acces la o instanță a fost restrâns în așa măsură, încât este afectat în însăși substanța sa.”¹⁰⁶

CtEDO a aplicat aceeași abordare și la examinarea cauzei *Georgeta Stoicescu împotriva României*.¹⁰⁷ În speță, un cuplu de bătrâni cu dizabilități s-a plâns că examinarea acțiunii lor de reparare a prejudiciului cauzat sănătății a fost condiționat de plata taxelor de judecată, valoarea cărora a fost considerabilă în raport cu venitul lor efectiv, fiind afectată astfel substanța dreptului la un proces echitabil. CtEDO a considerat că „sunt excesive și, prin urmare, ating însăși esența dreptului de acces la instanță, taxele judiciare mari care nu erau justificate de situația financiară a reclamantei, ci calculate pe baza unui procentaj stabilit prin lege la suma aflată în joc în acțiune.”

Conceptul dezvoltat de CtEDO privind costurile de judecare inaccesibile pentru părți a fost preluat și larg răspândit în legislațiile europene, având denumirea generică de „costuri prohibitive” .

Accesibilitatea serviciilor judiciare din punctul de vedere al costurilor a fost recunoscută în calitate de standard al Cadrului Internațional de Excelență Judecătorească (CIEJ), fiind parte al domeniul de excelență nr. 6. În special, potrivit CIEJ, „este important ca cheltuielile de judecată să fie accesibile tuturor celor care trebuie să solicite despăgubiri în instanțe, astfel încât utilizatorii instanței să nu fie descurajați să inițieze examinarea unor asemenea cauze în instanța de judecată.”¹⁰⁸

---

¹⁰⁵A se vedea: cauza *Krenz împotriva Poloniei*, Hotărârea CtEDO din 19.06.2001, cererea nr. 28249/95, §§60-67; cauza *Podbielski și PPU Polpure împotriva Poloniei*, Hotărârea CtEDO din 26.07.2005, cererea nr. 39199/98, §§65-66; cauza *Weissman și alții împotriva României*, Hotărârea CtEDO din 24.05.2006, cererea nr. 63.945/00, § 42; cauza *Clionov împotriva Moldovei*, Hotărârea CtEDO din 09.10.2007, cererea nr. 13229/04, §§ 18-19; cauza *Georgeta Stoicescu împotriva României*, Hotărârea CtEDO din 26.07.2011, cererea nr. 9718/03, §§ 69-70.

¹⁰⁶Cauza *Weissman și alții împotriva României*, Hotărârea CtEDO din 24.05.2006, cererea nr. 63.945/00, § 37.

¹⁰⁷Hotărârea CtEDO din 26.07.2011, cererea nr. 9718/03, §§ 69-70.

¹⁰⁸International Framework for Court Excellence, Third edition, 2020, p. 32.

În ceea ce privește aplicarea standardului accesibilității costurilor de înfăptuire a justiției, menționăm că nici Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, nici Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025¹⁰⁹ nu stabilesc careva acțiuni în vederea asigurării implementării standardului respectiv la nivel național.

În opinia noastră, această omisiune este regretabilă, în contextul în care, la nivel internațional, sărăcia este identificată la scară largă drept una dintre barierele cheie în calea accesului la justiție.¹¹⁰ Menționăm, în acest sens, că Raportorul Special al ONU privind sărăcia extremă și drepturile omului, a recomandat includerea acestui aspect ca obiectiv de sine stătător sau ca țintă în agenda de dezvoltare post-2015.¹¹¹

Prin urmare, considerăm necesar de a evalua, sub aspectul accesibilității economice pentru persoanele cu dizabilități, prevederile legislației naționale privind următoarele costuri aferente înfăptuirii justiției:

- cheltuielile de judecată în cadrul proceselor civile;
- cheltuielile de judecată în cadrul proceselor contravenționale și penale;

Menționăm, că ambele categorii includ în sine și cheltuielile de asistență juridică a unui avocat. Analiza cadrului normativ privind accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile de asistență juridică, inclusiv accesibilitatea costurilor suportate în legătură cu solicitarea serviciilor unui avocat, este descrisă în subcapitolul 2.2.3 din prezentul studiu.

Evaluarea legislației naționale privind cheltuielile de judecată în cadrul proceselor civile, contravenționale și penale (cu excepția cheltuielilor pentru asistența juridică a unui avocat), prin prisma accesibilității economice pentru persoanele cu dizabilități, este reflectată mai jos.

A. Evaluarea cadrului normativ privind cheltuielile de judecată în cadrul proceselor civile

Conform art. 82 din Codul de Procedură Civilă (în continuare: CPC) cheltuielile de judecată se compun din **taxa de stat pentru judecarea cauzei și din cheltuielile de judecare a cauzei.**

---

¹⁰⁹Legea nr. 211 din 06.12.2021 pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia.

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro

¹¹⁰Accesul Internațional la Justiție: Bariere și soluții. Raportul Centrului Bingham pentru statul de drept (2014), p. 13.

https://www.biicl.org/documents/674_iba_access_to_justice_-_romanian_version.pdf

¹¹¹Raportul Raportorului special privind sărăcia extremă și drepturile omului „ Promovarea și protecția tuturor drepturilor omului: civile, politice, economice, sociale și culturale, inclusiv dreptul la dezvoltare” din 27 mai 2015 (A/HRC/29/31), p. 38. <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F29%2F31&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

Taxa de stat pentru judecarea cauzei reprezintă o sumă care se percepe, în temeiul legii, de către instanța judecătorească în beneficiul statului de la persoanele în ale căror interese se efectuează actele procedurale de judecare a cauzei civile.

Conform prevederilor legislației în vigoare, se impune cu taxă de stat fiecare cerere de chemare în judecată (inițială și reconvențională), cererea intervenientului principal, cererea vizând cauzele în procedură specială, cererea de eliberare a ordonanței judecătorești, cererea de declarare a insolvabilității, cererea de eliberare a titlului executoriu privind executarea hotărârilor arbitrale, cererea de apel, cererea de recurs, precum și cererea de eliberare a copiilor (duplicatelor) de pe actele judecătorești.

Cuantumul taxei de stat se determină potrivit prevederilor Legii nr. 1216 din 03.12.1992 privind taxa de stat, în dependență de tipul acțiunilor examinate. Astfel, în acțiunile patrimoniale taxa de stat se determină în funcție de caracterul și valoarea acțiunii, iar în acțiunile nepatrimoniale și în alte cazuri prevăzute de lege – în proporții fixe.

Menționăm, că reglementările privind taxa de stat nu sunt rigide, întrucât stabilesc scutiri de plata taxei de stat pentru unele categorii de participanți sau pentru unele categorii de litigii civile. Deși persoanele cu dizabilități nu fac parte din categoriile scutite de drept de plata taxei de stat¹¹², așa cum este reglementat în art. 85 alin.(1) – (2) din CPC și art. 4 din Legea 1216/1992, observăm că alin.(4) din art. 85 al CPC stabilește norma permisivă potrivit căreia instanța de judecată, la prezentarea probelor necesare care stabilesc situația materială precară a părții, prin intimă convingere, poate decide inclusiv și asupra scutirii totale sau parțiale de achitarea taxei de stat.

Astfel, concluzionăm că legislația procedurală civilă în vigoare corespunde standardelor instituite de jurisprudența CtEDO și de Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească în ceea ce privește accesibilitatea costurilor aferente obligației de plată a taxei de stat.

Cheltuielile de judecare a cauzei reprezintă cea de-a doua categorie a cheltuielilor de judecată, fiind compusă din onorarii și alte tipuri de cheltuieli suportate în procesul examinării cauzei civile. Menționăm, că lista cheltuielilor de judecare a cauzei, stabilită în art. 90 din CPC, este una deschisă. Astfel, observăm că legiuitorul a lăsat spațiu pentru a încadra în aceste cheltuieli și alte sume de bani care au fost suportate în legătură cu examinarea pricinilor civile.

---

¹¹²Art. 85 alin.(1) lit. k) din CPC stabilește că „sunt scutite de plata taxei de stat organizațiile obștești ale persoanelor cu dizabilități, instituțiile, întreprinderile și asociațiile de instruire și de producție ale persoanelor cu dizabilități – în toate acțiunile și pentru toate cererile lor”, fără a recunoaște acest drept și persoanelor cu dizabilități.

Potrivit art. 92 alin.(2) din CPC, **cheltuielile legate de prezentarea martorilor, experților și specialiștilor în instanța judecătorească** urmează a fi compensate de către partea care a solicitat citarea acestora. Conform art. 91 din CPC, cheltuielile respective includ: cheltuielile de deplasare și cazare, diurnele, precum și salariul mediu pe economie. Totodată, martorii care nu sunt salariați primesc o recompensă pentru sustragere de la ocupația lor, iar experții și specialiștii primesc o recompensă pentru munca efectuată din însărcinarea instanței judecătorești, dacă această muncă nu intră în atribuțiile lor de serviciu în instituția sau organizația de stat. Mărimea recompensei se determină de către instanța de comun acord cu părțile, în coordonare cu experții și specialiștii, în conformitate cu prevederile *Hotărârii Guvernului nr. 270 din 15.03.2006 cu privire la aprobarea mărimilor sumelor bănești, achitate persoanelor fizice citate de către instanța judecătorească, organele de urmărire penală, de examinare a materialelor administrative și cele de executare a documentelor executorii*.

Observăm, că prevederile art. 92 alin.(1) din CPC condiționează citarea martorului, expertului și specialistului de plata anticipată a cheltuielilor aferente deplasării acestora la instanță, punând această sarcină pe umerii părții, care a solicitat citarea. Dacă cererea a fost făcută de ambele părți sau dacă ordonarea expertizei, atragerea specialiștilor și alte acțiuni remunerabile se fac din inițiativa instanței, sumele se depun de ambele părți în proporții egale pe contul ei de depozit. Mai mult ca atât, potrivit prevederilor art. 92 alin.(2) din CPC, neplata în termenul stabilit de instanță a sumelor respective are ca efect decăderea din dreptul de a cita în judecată martorul, specialistul, sau de a efectua expertiză.

În opinia noastră, **prevederile art. 92 din CPC instituie costuri prohibitive pentru persoanele cu dizabilități**, întrucât condiționează audierea martorului, specialistului sau expertului de asumarea acestor costuri de către partea care le-a solicitat, fără să reglementeze posibilitatea scutirii totale sau parțiale de plata costurilor respective, ținând cont de situația financiară a solicitantului.

Cu toate că legislația procesuală civilă prevede posibilitatea recuperării sumelor respective în ipoteza în care partea adversă a pierdut procesul¹¹³, aceste prevederi sunt în măsură să determine participanții cu dizabilități, având situația financiară precară, să renunțe la citarea martorului, expertului și specialistului în vederea apărării drepturilor sale în instanță, ceea ce la rândul său va afecta substanțial soluția instanței de judecată.

---

¹¹³Conform art. 94 alin.(1) din CPC, instanța judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să plătească, la cererea părții care a avut câștig de cauză cheltuielile de judecată. Dacă acțiunea reclamantului a fost admisă parțial, acestuia i se compensează cheltuielile de judecată proporțional părții admise din pretenții, iar pârâtului – proporțional părții respinse din pretențiile reclamantului.

Prin urmare, considerăm necesară modificarea prevederilor legislației de procedură civilă, astfel încât instanța de judecată să poată decide asupra scutirii de plata acestor cheltuieli, în baza cercetării situației materiale ale solicitantului, iar costurile, de care solicitantul a fost scutit, să fie suportate din bugetul de stat. O asemenea abordare, în opinia noastră, va elimina costurile prohibitive pentru persoanele cu dizabilități având situația financiară precară, legate de prezentarea martorilor, experților și specialiștilor în instanța judecătorească.

Potrivit legislației în vigoare, pe lângă cheltuielile aferente deplasării expertului la instanța de judecată, solicitantul urmează să achite anticipat și **costurile pentru efectuarea expertizei judiciare**, stabilite în conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 194 din 24.03.2017 pentru aprobarea tarifelor la serviciile de expertiză judiciară și extrajudiciară.

Menționăm, că art. 75 alin.(8) din Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiză judiciară și statutul expertului judiciar prevede posibilitatea de reducere cu 50% a taxelor pentru expertiza judiciară pentru solicitanții cu dizabilități sau beneficiarii de pensie pentru limită de vârstă, care au o situație materială precară.

Acest mecanism, însă, s-a dovedit a fi ineficient, întrucât decizia privind reducerea taxelor pentru expertiza judiciară ține de dreptul discreționar exclusiv al conducătorului instituției publice de expertiză judiciară sau a expertului judiciar căruia i-a fost dispusă efectuarea expertizei. Astfel, în mod practic, instituțiile de expertiză sunt nevoite să respingă cererile de reducere a taxelor de expertiză, având în vedere faptul că, odată cu reducerea acestora, instituția înregistrează pierderi, întrucât partea redusă nu este compensată din bugetul de stat.

Cu privire la aspectul dat, reprezentantul autorității tutelare, intervievat în vederea realizării prezentului studiu, a comunicat că *„anterior, plata expertizei judiciare, în vederea instituirii măsurilor de ocrotire judiciară, se puneau pe umerii solicitanților, iar din cauză că instituțiile de expertiză respingeau cererile de reducere a taxei pentru efectuarea expertizei, solicitanții, având situația materială precară, erau nevoiți să renunțe la aceasta. Drept rezultat, o mulțime de persoane au rămas lipsite de protecție, neavând posibilitatea să acceseze instanța de judecată în vederea instituirii măsurilor de ocrotire judiciară.”*

Problema respectivă a fost soluționată odată cu introducerea alin.(5¹)¹¹⁴ la art. 75 din Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, care prevede:

---

¹¹⁴Acțiunea alin. (5¹) la art. 75 din Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar a intrat în vigoare la data de 26.08.2022.

„Costurile expertizelor judiciare efectuate în scopul instituirii unei măsuri de ocrotire judiciare sunt suportate din bugetul de stat.”

Astfel, **observăm că în prezent persoanele cu dizabilități sunt scutite doar de plata expertizelor judiciare în vederea instituirii unei măsuri de ocrotire judiciară. Prin urmare, problema accesului persoanelor cu dizabilități, având situația materială precară, la alte servicii de expertiză judiciară rămâne a fi actuală și necesită a fi soluționată într-o manieră conformă cu standardele internaționale privind accesul la justiție.**

În acest sens, **considerăm că mecanismul reglementat de art. 75 alin.(8) din Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, instituie costuri prohibitive pentru persoanele cu dizabilități** în legătură cu efectuarea expertizei judiciare, întrucât decizia privind reducerea taxelor pentru expertiza judiciară ține de dreptul discreționar exclusiv al conducătorului instituției publice de expertiză judiciară sau a expertului judiciar căruia i-a fost dispusă efectuarea expertizei.

Prin urmare, considerăm necesar de a modifica prevederile Legii nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, astfel încât decizia privind scutirea de plata expertizei judiciare să fie luată de către instanța de judecată, în baza cercetării situației materiale ale solicitantului, iar costurile, de care solicitantul a fost scutit, să fie suportate din bugetul de stat. O asemenea abordare, în opinia noastră, va elimina costurile prohibitive, legate de efectuarea expertizelor judiciare, pentru persoanele cu dizabilități având situația financiară precară.

O altă categorie de cheltuieli, pe care urmează să le suporte participanții la proces civil, sunt **cheltuielile de deplasare la instanța judecătorească**. Această categorie face parte din cheltuielile de judecare a cauzei în pofida faptului că nu se regăsește în lista stabilită în art. 90 din CPC. Or, cum am menționat anterior, lista cheltuielilor de judecare a cauzei, stabilită în art. 90 din CPC, este una deschisă, lăsând spațiu pentru posibilitatea încadrării în aceste cheltuieli și a altor costuri care au fost suportate în legătură cu examinarea pricinilor civile.

În contextul recente reforme de reorganizare a instanțelor judecătorești¹¹⁵, cheltuielile de deplasare la instanța de judecată pot fi calificate drept **costuri prohibitive** pentru persoanele cu dizabilități având situația financiară precară.

---

¹¹⁵Reforma a fost realizată în baza Legii nr. 76 din 21.04.2016 cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești. Potrivit reformei, numărul instanțelor judecătorești s-a redus prin efectul contopirii mai multor instanțe, în vederea asigurării eficienței sistemului judecătoresc, a distribuției echitabile a sarcinilor între instanțele judecătorești, precum și a utilizării eficiente a fondurilor publice.

În acest sens, menționăm că persoanele cu dizabilități, care au participat la focus grupurile realizate pentru scopurile prezentului studiu, s-au plâns că au fost nevoite să suporte cheltuieli considerabile în raport cu veniturile lor în legătură cu necesitatea deplasării la instanța de judecată pentru a participa la ședințele de judecare a cauzei. Totodată, participanții s-au plâns că o mare parte a cheltuielilor suportate în legătură cu deplasarea la instanță s-au dovedit a fi inutile, întrucât ședințele de examinare a cauzei deseori se amânau pentru o altă dată.

Astfel, pentru unele persoane cu dizabilități, având o situație financiară precară, necesitatea suportării periodice a unor asemenea cheltuieli poate constitui o povară financiară excesivă, în măsură să le determine să renunțe să se deplaseze la instanța de judecată. Prin urmare, în opinia noastră, cheltuielile de deplasare la instanță pot fi încadrate în categoria costurilor prohibitive pentru persoanele cu dizabilități, dacă acestea din urmă se află în incapacitatea de a suporta costurile respective.

Cu privire la acest aspect, sunt relevante datele statistice ale Biroului Național de Statistică (în continuare: BNS) privind nivelul sărăciei în anul 2019.¹¹⁶ Conform datelor BNS, „în anul 2019, pragul sărăciei absolute a constituit în medie pe lună pe o persoană 2095,1 lei și, respectiv, rata sărăciei absolute a constituit 25,2%. În același timp, pragul sărăciei extreme a constituit în medie 1689,7 lei pe lună pe o persoană, iar rata sărăciei extreme a fost de 10,7%. (...) Mediul de reședință este un factor important în determinarea nivelului de bunăstare a populației. Populația rurală este expusă unui risc de sărăcie mult mai mare decât populația din urbe. Rata sărăciei în anul 2019 în mediul rural a constituit 34,5% față de 11,2% în mediul urban.”

Prin urmare, conchidem că **inaccesibilitatea instanțelor judecătorești din cauza costurilor prohibitive legate de deplasare la instanță este o problemă actuală și acută (în special pentru persoanele cu dizabilități din localitățile rurale), care necesită a fi soluționată într-o manieră conformă cu standardele internaționale privind accesul la justiție.**

În acest sens, **considerăm că o soluție eficientă pentru evitarea cheltuielilor legate de deplasare la instanță ar fi participarea la proces la distanță, prin intermediul videoconferinței.**

Menționăm, că art. 213 alin.(3) din CPC permite audierea participanților prin intermediul videoconferinței, însă acest drept este recunoscut unui cerc limitat de persoane în legătură cu aflarea în una dintre următoarele 4 situații: 1) dizabilități locomotorii; 2) aflarea peste hotarele Republicii Moldova; 3) executarea pedepsei în penitenciarele din Republica Moldova; 4) internarea într-o instituție medicală. Totodată, art. 216 alin.(1)¹ din CPC reglementează

---

¹¹⁶<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6865>

posibilitatea audierii martorului prin intermediul videoconferinței, acest drept fiindu-i recunoscut în cazul imposibilității de a se prezenta în ședință, indiferent de cauză care a provocat această imposibilitate.

Analizând prevederile art. 213 alin.(3) din CPC, **observăm că participarea la examinarea cauzelor civile prin intermediul videoconferinței nu este recunoscută tuturor persoanelor cu dizabilități, ci doar celor cu dizabilități locomotorii.** Menționăm, că această diferență de tratament a fost calificată de Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității ca fiind un fapt de discriminare directă.¹¹⁷

Astfel conchidem, că art. 213 alin.(3) din CPC ar putea fi o soluție efectivă pentru eliminarea costurilor prohibitive suportate de persoanele cu dizabilități în legătură cu deplasarea la instanță, în ipoteza modificării prevederilor acestei norme. Prin urmare, este necesar de a modifica prevederile art. 213 alin.(3) din CPC astfel încât audierea prin intermediul videoconferinței să fie recunoscută tuturor participanților la proces care nu se pot prezenta în ședință de judecată din cauză considerată de către instanța de judecată ca fiind întemeiată. O asemenea abordare, în opinia noastră, va elimina costurile prohibitive, legate de deplasare la instanța de judecată, pentru persoanele cu dizabilități având situația financiară precară.

B. Evaluarea cadrului normativ privind cheltuielile de judecată în cadrul proceselor contravenționale și penale

Procesele contravenționale și cele penale au un specific comun: sunt realizate în vederea apărării ordinii de drept, a persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, pentru a preveni faptele ilicite, precum și de a educa cetățenii în spiritul respectării legilor.

În acest sens, rolul de bază în activitatea de supraveghere și de desfășurare a cauzelor contravenționale și penale revine anume statului, prin reprezentanții săi, astfel asumându-și costurile și rezultatele acțiunilor sale.

Astfel, **în procesele contravenționale și penale acționează principiul, conform căruia toate cheltuielile în procedurile contravenționale/penale sunt suportate de către stat.**¹¹⁸ Acest principiu este aplicat inclusiv și din considerentul necesității respectării prezumției nevinovăției și garantării egalității armelor pentru toate părțile implicate în proces.

---

¹¹⁷A se vedea pct. 4.8 din Avizul Consultativ al CPEDAE din 14.03.2022. Avizul poate fi accesat la următorul link: https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Aviz-art.-213-si-216-CPC_votat.pdf

¹¹⁸Acest principiu reiese din prevederile art. 227 alin.(3) și art. 228 din CPP.

Odată cu constatarea vinovăției în comiterea contravenției/infracțiunii, principiul respectiv se subrogă cu un alt principiu, conform căruia cheltuielile suportate în legătură cu desfășurarea procesului contravențional/penal urmează a fi recuperate din contul persoanelor recunoscute vinovate în comiterea contravenției/infracțiunii, în dependență de vinovăția, gradul de răspundere și situația materială a fiecăreia din ele.¹¹⁹

În opinia noastră, abordarea, aplicată în cadrul procesului contravențional/penal privind administrarea cheltuielilor aferente înlăptuirii justiției este benefică pentru persoanele cu dizabilități, fiindcă nu creează bariere de ordin financiar în accesarea instrumentelor necesare pentru examinarea justă a cauzei. Astfel, persoanele cu dizabilități nu sunt nevoite să suporte nici cheltuielile privind efectuarea expertizei sau privind audierea martorului sau specialistului, nici cele legate de prezentarea acestora în instanța de judecată.

Totodată, art. 228 din CPP instituie și un mecanism de recuperare a cheltuielilor suportate de către martori, partea vătămată, partea civilă, asistenții procedurali, interpreți, traducători, experți, specialiști, precum și reprezentanții legali ai părții vătămate/părții civile. În special, aceștia pot pretinde la compensarea următoarelor cheltuieli:

- cheltuielile făcute în legătură cu prezentarea la citare în organul de urmărire penală și în instanță (cheltuielile de deplasare);
- cheltuielile de cazare;
- salariul mediu pentru toată perioadă de participare în procesul penal;
- cheltuielile de reparare, restabilire a obiectelor care au fost deteriorate în urma utilizării lor în cadrul acțiunilor procesuale la cererea organului de urmărire penală sau a instanței.

Cuantumul cheltuielilor în cadrul procesului contravențional/penal se determină în conformitate cu *Hotărârea Guvernului nr. 270 din 15.03.2006 cu privire la aprobarea mărimilor sumelor bănești achitate persoanelor fizice citate de către instanța judecătorească, organele de urmărire penală, de examinare a materialelor administrative și cele de executare a documentelor executorii.*

Un avantaj major al mecanismului respectiv constă în faptul, că recuperarea cheltuielilor se efectuează din sumele alocate de stat, ceea ce garantează compensarea deplină a cheltuielilor suportate de către participanții respectivi.

---

¹¹⁹Acest principiu reiese din prevederile art. 383 alin.(1) din CC și art. 229 alin.(1) și alin.(4) din CPP.

Mecanismul dat are și un dezavantaj: cheltuielile suportate de persoanele menționate mai sus vor fi recuperate la cererea acestora în baza unei hotărâri a organului de urmărire penală sau a instanței. Astfel **în mod practic, compensarea cheltuielilor suportate va fi posibilă doar în faza finală a procesului penal, după pronunțarea soluției definitive a instanței de judecată, fără posibilitatea compensării lor în avans.**

În acest context, **cheltuielile respective pot fi calificate drept costuri prohibitive pentru persoanele cu dizabilități având situația financiară precară.** Spre exemplu, pentru unele persoane cu dizabilități, având o situație financiară precară, necesitatea suportării periodice a cheltuielilor de deplasare la organul de urmărire penală și, ulterior, la instanța de judecată, poate constitui o povară financiară excesivă, în măsură să le determine să renunțe să participe la procesul penal.

În acest sens, considerăm necesar de a modifica legislația procesuală penală în vederea instituirii unui mecanism de compensare în avans a cheltuielilor prevăzute în art. 228 din CPP.

Totodată, o soluție eficientă pentru evitarea cheltuielilor legate de deplasare la instanță ar fi participarea la proces la distanță, prin intermediul videoconferinței.

Menționăm, că **legislația de procedură penală recunoaște dreptul de a participa la proces prin intermediul videoconferinței doar a condamnaților în cazul în care se examinează unele chestiuni privind executarea pedepsei**, prevăzute de art. 469, 473¹, 473² din CPP. Astfel, observăm că dreptul de a participa la procesul penal prin intermediul videoconferinței nu este recunoscut altor participanți la proces.

Astfel conchidem, că reglementarea posibilității compensării în avans a cheltuielilor prevăzute de art. 228 CPP, cât și reglementarea posibilității participării prin intermediul videoconferinței pentru persoanele cu dizabilități având calitate de martor, parte vătămată, parte civilă, reprezentant legal al părții vătămate/părții civile ar putea fi o soluție efectivă în vederea eliminării costurilor prohibitive suportate de aceștia în cadrul unui proces penal.

Rezumând concluziile relatate în cadrul prezentului subcapitol, **considerăm necesar de a completa cadrul normativ național cu prevederile, care ar permite eliminarea costurilor prohibitive pentru persoanele cu dizabilități în procesul de înfăptuire a justiției.**

În opinia noastră, aceste prevederi ar trebui să conțină reglementări privind:

- posibilitatea scutirii, de către instanța de judecată, a persoanelor cu dizabilități având situația financiară precară de plata cheltuielilor specificate în art. 91 și 92 din CPC, costurile respective urmând a fi suportate din bugetul de stat;

- posibilitatea scutirii parțiale/totale, de către instanța de judecată, a persoanelor cu dizabilități având situația financiară precară de plata expertizei judiciare, costurile respective urmând a fi suportate din bugetul de stat;
- posibilitatea audierii prin intermediul videoconferinței a tuturor participanților cu dizabilități la procesul civil care nu se pot prezenta în ședință de judecată din motive considerate de către instanța de judecată ca fiind întemeiate;
- instituirea unui mecanism de compensare în avans a cheltuielilor prevăzute în art. 228 din CPP;
- recunoașterea posibilității participării la procesul penal prin intermediul videoconferinței pentru persoanele cu dizabilități având calitate de martor, parte vătămată, parte civilă, reprezentant legal al părții vătămate/părții civile.

2.2. ANALIZA CADRULUI NORMATIV ȘI A POLITICILOR NAȚIONALE PRIVIND PARTICIPAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA PROCEDURILE PRE-JUDICIARE ȘI JUDICIARE

2.2.1. INTERDICȚIILE LEGATE DE PARTICIPAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA PROCEDURI PRE-JUDICIARE ȘI JUDICIARE

Conform standardelor instituite de art. 12 și art. 13 alin. 1 din Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului¹²⁰ privind aplicarea art. 6 din CEDO, persoanele cu dizabilități au drepturi egale în ceea ce privește participarea în procesele judiciare.

Relevăm, că în Planul de Acțiuni privind implementarea Programului Național privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 (în continuare: Planul de Acțiuni al Guvernului) **nu sunt prevăzute acțiuni explicite, menite să asigure eliminarea interdicțiilor legale de participare a persoanelor cu dizabilități la procesul de îndeplinire a justiției.**

Totuși, Planul de acțiuni al Guvernului prevede acțiunea 7.3, care stabilește *elaborarea, aprobarea și aplicarea de către instituțiile de profil psihiatric a unor instrumente de evaluare a capacității de exercițiu în diferite domenii ale vieții, precum și a măsurilor de ocrotire/suport.* Cu toate că acțiunea 7.3 nu prevede expres eliminarea interdicțiilor de participare a persoanelor cu dizabilități la procesul de îndeplinire a justiției, totuși considerăm că implementarea acesteia ar putea contribui la crearea premiselor pentru facilitarea participării persoanelor cu dizabilități la procesele judiciare. Observăm, însă, că acțiunea 7.3 nu a fost implementată până în prezent, cu toate că realizarea acesteia a fost preconizată pentru semestrul II al anului 2018.

---

¹²⁰A se vedea: cauza *Shtukaturov împotriva Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 27 martie 2008, cererea nr. 44009/05; cauza *Nikolyan împotriva Armeniei*, Hotărârea CtEDO din 3 octombrie 2019, cererea nr. 74438/14; cauza *Romanov împotriva Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 20 octombrie 2005, cererea nr. 63993/00; *cauza Proshkin împotriva Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 7 februarie 2012, cererea nr. 22869/03.

Deși Republica Moldova și-a asumat obligația asigurării participării persoanelor cu dizabilități la procesele judiciare, observăm că **prevederile legislației naționale restrâng participarea persoanelor cu dizabilități în procesele judiciare.**

În acest sens, menționăm că în procesul penal există conceptul de „incapacitate”, conducând la imposibilitatea participării persoanelor recunoscute ca atare în procesul de înlăptuire a justiției, atât la etapa urmăririi penale, cât și la etapa judiciară. Conform art. 75 alin.(2) pct. 1) din CPP, *„incapabile în procesul penal sunt considerate persoanele recunoscute astfel potrivit procedurii penale sau în privința cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară.”*

Potrivit art. 75 alin.(3) din CPP, *„instanța poate recunoaște persoană incapabilă, conform procedurii penale, partea vătămată, partea civilă, bănuitul, învinuitul, inculpatul, partea civilmente responsabilă, care în urma unei boli psihice temporare sau a debilității mintale nu este capabilă să-și exercite de sine stătător drepturile și obligațiile.”*

Conform art. 76 din CPP, *„persoana incapabilă participantă la proces nu-și poate exercita de sine stătător drepturile prevăzute de prezentul cod, acestea fiind exercitate de reprezentantul ei legal.”*¹²¹

Astfel, observăm că **legislația procesuală penală și contravențională¹²² exclude posibilitatea participării directe a persoanei considerate ca fiind incapabilă, substituind deciziile și preferințele acesteia, în legătură cu exercitarea drepturilor procesuale, cu cele ale reprezentantului său legal.** Subliniem, că o asemenea abordare contravine prevederilor art. 13 alin. 1 din CDPD, precum și jurisprudenței CtEDO pe cauzele privind încălcarea dreptului la un proces echitabil prin prisma negării capacității juridice a participanților cu dizabilități psihosociale.

În acest context, sunt relevante aprecierile CtEDO făcute în cauza *Romanov împotriva Rusiei*¹²³, unde Curtea a constatat o încălcare a dreptului la un proces echitabil, prin faptul că reclamantului, în privința căruia s-a pus problema aplicării măsurilor medicale de constrângere sub formă de tratament într-un spital de psihiatrie, nu i s-a oferit posibilitatea participării personale la ședințele de judecată. Examinând refuzul instanței naționale de a permite

---

¹²¹Art. 77 din CPP stabilește că reprezentanți legali ai victimei, părții vătămate, părții civile, bănuitul, învinuitului, inculpatului sunt părinții, tutorii sau curatorii lor, care reprezintă în procesul penal interesele participanților la proces minori sau iresponsabili. Totodată, în cazul în care victima, partea vătămată, bănuitul, învinuitul, inculpatul este persoană iresponsabilă și nu are reprezentant legal, prin ordonanță a organului de urmărire penală sau încheiere motivată a judecătorului, în calitate de reprezentant legal este numită autoritatea tutelară teritorială din raza sediului organului de urmărire penală sau al instanței de judecată.

¹²²Această concluzie reiese din prevederile art. 425 alin. (7) din Codul Contravențional, care stabilește: „Procesului contravențional, în partea ce ține de declarații, se aplică în mod corespunzător prevederile Codului de procedură penală cu privire la mijloacele de probă și la procedeele probatorii, cu excepțiile prevăzute de prezentul cod.”

¹²³Hotărârea CtEDO din 20 octombrie 2005, cererea nr. 63993/00.

reclamantului să participe la proces, în lumina garanțiilor articolului 6 din CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu a fost de acord cu argumentele instanței precum că explicațiile unei persoane, pe care experții judiciari au considerat-o incapabilă, ar fi o probă inadmisibilă. În special, CtEDO a reținut că **aprecierea incapacității persoanei puse sub învinuire în raport cu fapta săvârșită ține exclusiv de competența instanței. În sensul celor menționate, acest fapt urmează să-l stabilească instanța în baza tuturor probelor disponibile în cauză și nu doar în baza opiniei expertului judiciar.** CtEDO a arătat că statul este obligat să asigure prezența la audieri a învinuitului, care se află într-un centru de arestare preventivă. În plus, **„dacă procesul presupune o evaluare a personalității învinuitului și a stării sale psihice la momentul săvârșirii infracțiunii, iar rezultatul evaluării poate afecta negativ interesele învinuitului, atunci este important pentru un proces echitabil ca acesta să poată participa personal la ședință, împreună cu apărătorul său.”**¹²⁴

În ceea ce privește abordarea capacității de exercițiu a persoanelor cu dizabilități în cadrul proceselor civile, menționăm că **legislația de procedură civilă recunoaște persoanelor ocrotite capacitatea deplină de exercițiu a drepturilor procedurale civile doar în cadrul cauzelor care cad sub incidența instituirii, modificării sau revocării măsurilor de ocrotire judiciară.**

În cazurile care nu cad sub incidența situațiilor sus menționate, legislația procesuală civilă restrânge dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa la proces în temeiul conceptului de „incapacitate”. În acest sens, art. 58¹ din CPC prevede că persoana fizică în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (persoana ocrotită) are capacitate de exercițiu a drepturilor procedurale civile în măsura în care:

- a) în cadrul cauzei civile, persoana ocrotită își apără drepturile, libertățile sau interesele legitime pe care, conform legii civile, le poate exercita de sine stătător;
- b) cauza civilă se referă la un act juridic pe care, conform legii civile, persoana ocrotită îl poate încheia de sine stătător.

În celelalte cazuri, se aplică următoarele reguli:

- În măsura în care pentru exercitarea drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ori pentru încheierea actelor juridice, conform legii civile, persoana ocrotită are nevoie de încuviințare sau autorizare, **actele de procedură în cauzele civile** care se referă la acestea **sunt supuse încuviințării sau autorizării**. Încuviințarea sau autorizarea poate fi dată pentru toate actele de procedură aferente unei cauze civile sau pentru fiecare act de procedură în parte [art. 58¹ alin.(2), CPC].

---

¹²⁴Ibidem, §108.

- În măsura în care pentru exercitarea drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ori pentru încheierea actelor juridice, conform legii civile, în numele persoanei ocrotite acționează reprezentantul legal, **actele de procedură în cauzele civile** care se referă la acestea **se îndeplinesc în numele persoanei ocrotite de către reprezentantul legal** corespunzător (ocrotitorul provizoriu, curatorul, tutorele etc.) [art. 58¹ alin.(3), CPC].
- în toate cazurile în care persoana ocrotită este pârât sau intervenient accesoriu de partea pârâtului, actele de procedură în cauzele civile se îndeplinesc în numele persoanei ocrotite de către reprezentantul legal corespunzător (ocrotitorul provizoriu, curatorul, tutorele etc.) [art. 58¹ alin.(7), CPC].

Relevăm că actele de procedură încheiate de persoana ocrotită cu încălcarea regulilor enunțate mai sus sunt anulabile. Reprezentantul legal al persoanei ocrotite poate încuviința toate aceste acte sau numai o parte dintre acestea. Instanța judecătorească va acorda un termen pentru încuviințarea actelor. În cazul în care actele nu sunt încuviințate în termenul stabilit, se va dispune anularea acestora dacă instanța de judecată constată că ele prejudiciază persoana ocrotită sau o expun unui risc grav.

Astfel, observăm, că **cele trei reguli, enunțate mai sus, stabilesc abordări contrare prevederilor art. 12 și art. 13 alin. (1) din CDPD, precum și jurisprudenței CtEDO¹²⁵** pe cauzele privind încălcarea dreptului la un proces echitabil prin prisma negării capacității juridice. Or, **regulile respective aplică modelul substitutiv de luare a deciziilor în legătură cu exercitarea drepturilor procesuale ale persoanelor ocrotite, negând necesitatea acordării suportului în luarea deciziilor respective.**

Observăm totuși, că legislația procesuală civilă promovează și unele modele de bună practică, conforme standardelor internaționale privind participarea persoanelor cu dizabilități la procesele judiciare.

În acest sens, menționăm că **prevederile art. 58¹ alin.(4) și (5) din CPC instituie prezumția de capacitate de exercițiu a drepturilor procedurale civile.** Conform art. 58¹ alin.(4) din CPC „în caz de dubiu, persoana se consideră că are capacitate deplină de exercițiu pentru îndeplinirea actului de procedură.” Potrivit art. 58¹ alin.(5) din CPC stabilește: „instanța de judecată examinează cererea de chemare în judecată sau altă cerere depusă de o persoană ocrotită fără asistența sau reprezentarea persoanei însărcinate cu ocrotirea în cazul în care cauza respectivă poate fi examinată cu participarea nemijlocită a persoanei ocrotite. Dacă o persoană ocrotită a

---

¹²⁵A se vedea: cauza *Stanev împotriva Bulgariei*, Hotărârea Marii Camere (CtEDO) din 17 ianuarie 2012, cererea nr. 36760/06; cauza *Nikolyan împotriva Armeniei*, Hotărârea CtEDO din 3 octombrie 2019, cererea nr. 74438/14; cauza *Shtukaturov împotriva Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 27 martie 2008, cererea nr. 44009/05; cauza *R.P. și alții împotriva Regatului Unit*, Hotărârea CtEDO din 9 octombrie 2012, cererea nr. nr. 38245/08.

depus nemijlocit o cerere de chemare în judecată sau altă cerere în instanța de judecată, se prezumă că cauza respectivă poate fi examinată cu participarea nemijlocită a persoanei ocrotite.”

Totodată, **prevederile art. 58¹ alin.(6) și (9) din CPC reglementează unele ajustări de ordin procedural în vederea facilitării exercitării, de către persoanele ocrotite, a dreptului de acces la justiție.**

Conform **art. 58¹ alin.(6) din CPC**, *„în cazul prevăzut de dispozițiile alin.(5), la cererea persoanei ocrotite sau din oficiu, cu acordul persoanei ocrotite, instanța de judecată care examinează cauza poate desemna, prin încheiere, un curator special care va asista persoana în cauza respectivă sau un tutore special care va reprezenta persoana în cauza respectivă.”*

Potrivit art. 58¹ alin.(9) din CPC, *„în cauzele civile în care persoana ocrotită nu are capacitate de exercițiu al drepturilor procedurale civile, instanța, totuși, audiază și ia în considerare dorințele și sentimentele persoanei ocrotite, cu excepția cazului în care instanței i s-a prezentat un raport de expertiză psihiatrică care confirmă că audierea persoanei ocrotite este de natură a-i dăuna sănătății sau dacă aceasta nu poate să-și exprime dorințele și sentimentele.”*

Prevederile citate mai sus corespund doar parțial standardelor internaționale privind recunoașterea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități în exercitarea dreptului de acces la justiție, întrucât au la baza modelul substitutiv de luare a deciziilor, bazat pe negarea capacității de exercițiu al persoanei supuse măsurii de ocrotire judiciară sub formă de tutelă.

O altă latură a participării persoanelor cu dizabilități la procesele civile și penale este legată de **admisibilitatea, în calitate de probă, a depozițiilor persoanelor cu dizabilități**. Cu privire la acest aspect, legislația în vigoare stipulează următoarele prevederi.

- Art. 133 lit. a) din CPC stabilește că *„nu pot fi citați în judecată și audiați în calitate de martori persoanele care, din cauza vârstei fragede ori a dizabilității, nu sunt în stare să înțeleagă just faptele și să depună asupra lor mărturii veridice.”*
- Art. 90 alin.(3) lit. a) din CPP prevede că *„nu pot fi citați și ascultați ca martori persoanele care, din cauza defectelor fizice sau psihice, nu sunt în stare să înțeleagă just împrejurările care au importanță pentru cauză și să facă referitor la ele declarații exacte și juste.”* În acest sens, potrivit prevederilor art. 143 alin.(1) pct. 5) din CPP, în cazul în care apar îndoieli în privința capacității martorului sau a părții vătămate de a percepe just împrejurările ce au importanță pentru cauza penală și de a face declarații despre ele, urmează, în mod obligatoriu, să fie dispusă și efectuată expertiza judiciară pentru constatarea stării psihice sau fizice a acestuia.
- Art. 425 alin. (7) din Codul Contravențional prevede că *„procesului contravențional, în partea ce tine de declarații, se aplică în mod corespunzător prevederile Codului de*

procedură penală cu privire la mijloacele de probă și la procedeele probatorii, cu excepțiile prevăzute de prezentul cod.” Prin urmare, conchidem că în procesul contravențional se aplică aceleași limitări ca și în procesul penal privind admisibilitatea, în calitate de probă, a depozițiilor persoanelor cu dizabilități.

Subliniem, că abordarea aplicată conform normelor citate mai sus contravine prevederilor art. 13 alin. 1 din CDPD, precum și jurisprudenței CtEDO pe cauzele privind încălcarea dreptului la un proces echitabil prin prisma negării capacității juridice a participanților la proces. În acest sens, menționăm că potrivit standardelor internaționale în domeniu, *aprecierea admisibilității depozițiilor/mărturiilor unui participant cu dizabilități ține exclusiv de competența instanței, în baza cercetării complexe a tuturor probelor disponibile în cauză și nu trebuie să se bazeze exclusiv pe opinia expertului, instanța urmând să ajusteze procedurile de audiere a participantului respectiv la necesitățile care reies din specificul dizabilității.*

La nivel național, aspectul inadmisibilității declarațiilor persoanelor cu dizabilități psihosociale a fost analizat de Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității în cauza nr. 04/18 din 06.03.2018.¹²⁶

În speță, petiționara (persoana cu dizabilitate psihosocială) s-a plâns că Procuratura Iaoveni a refuzat pornirea urmăririi penale în baza plângerii ei privind săvârșirea infracțiunii de viol, motivând că declarațiile acesteia sunt apreciate critic deoarece „*în perioada săvârșirii asupra ei a acțiunilor de viol, reieșind din problemele de sănătate cu care se confruntă, aceasta nu putea recepționa corect evenimentele de violență sexuală și nu le putea reda, iar pe marginea cazului dat nu poate depune declarații din cauza problemelor de sănătate.*”

Consiliul a reținut că ordonanța de neîncepere a urmăririi penale s-a bazat preponderent pe Raportul de expertiză psihiatrico-psihologică care a concluzionat că petiționara, din considerentul gradului de deficit intelectual depistat la ea, nu putea recepționa corect evenimentele de violență sexuală și nu le putea reda, iar pe marginea cazului nu poate depune declarații din cauza problemelor de sănătate. În acest sens, Consiliul a subliniat că o asemenea abordare este discriminatorie față de persoanele cu dizabilități. În special, Consiliul a menționat că reclamații nu au luat în calcul alte probe, precum concluzia medicului care a notat asupra probabilității că petiționara a întreținut un raport sexual, și nici nu a audiat alte persoane, care, fiind martorii oculari ale infracțiunii de viol, ar putea furniza mărturii importante pe marginea plângerii penale ale petiționarei. Astfel, Consiliul a decis că faptele constatate reprezintă discriminare pe criteriul de dizabilitate și sex în realizarea dreptului la protecție egală din partea legii.

---

¹²⁶https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_04_2018.pdf

Rezumând concluziile relatate în cadrul prezentului subcapitol, **considerăm necesar de a revizui cadrul normativ național în vederea abrogării prevederilor care contravin standardelor CDPD și CEDO privind capacitatea persoanelor cu dizabilități de a participa personal la procedurile pre-judiciare și judiciare. Totodată, este necesar de a crea mecanisme de punere în aplicare a standardelor internaționale privind participarea efectivă a persoanelor cu dizabilități la procedurile pre-judiciare și judiciare.**

Astfel, recomandăm:

- Modificarea legislației procesuale civile, penale (respectiv și contravenționale) pentru oferirea posibilității participării personale a persoanelor cu dizabilități în proceduri pre-judiciare și judiciare;
- Modificarea prevederilor art. 58¹ alin.(2), (3) și (7) din CPC, astfel încât persoanele ocrotite să beneficieze de suport în luarea deciziilor în legătură cu exercitarea capacității de exercițiu a drepturilor procedurale;
- Modificarea legislației procesuale civile, penale și contravenționale în vederea recunoașterii depozițiilor și mărturiilor persoanelor cu dizabilități în calitate de probă;
- Elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a procedurilor specifice privind audierea persoanelor cu dizabilități în cadrul proceselor civile, penale și contravenționale.

2.2.2. DREPTUL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA AJUSTĂRI PROCEDURALE CORESPUNZĂTOARE

Dreptul persoanelor cu dizabilități la ajustări procedurale este un standard unanim recunoscut de Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu dizabilități (art. 13 alin. 1) și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului privind aplicarea art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În ceea ce privește aplicarea acestui standard la nivel național, Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități în Observațiile sale finale referitoare la Raportul inițial al Republicii Moldova (2017) și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu „lipsa de informații cu privire la măsurile și protocoalele specifice pentru a oferi ajustări procedurale, gen și vârstă în cadrul procedurilor judiciare pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv oferirea interpretării în limbajul mimico-gestual (limbajul semnelor) pentru persoanele cu deficiențe de auz și formate accesibile pentru comunicare, pentru persoanele cu dizabilități psihosociale și/sau intelectuale.”¹²⁷

---

¹²⁷Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Observațiile finale referitoare la Raportul inițial al Republicii Moldova privind implementarea CDPD (2017), CRPD/C/MDA/CO/1, pct. 26.
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/139/32/PDF/G1713932.pdf?OpenElement>

În acest context, Comitetul a recomandat Republicii Moldova „să asigure oferirea ajustărilor procedurale, adecvate genului și vârstei justițiabilului cu dizabilități, bazate pe libera alegere și preferințele acestuia.”¹²⁸

Realizarea recomandărilor sus menționate are loc în temeiul acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 (în continuare: Planul de acțiuni al Guvernului), în baza următorilor indicatori de progres:

- numărul persoanelor cu dizabilități care au participat la procese judiciare în calitate de martori, pârâți, victime și li s-a asigurat asistență și materiale în format accesibil; numărul cazurilor raportate la Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurării egalității privind nerespectarea/încălcarea dreptului de acces la justiție.

Menționăm, că Planul de acțiuni al Guvernului nu prevede careva sub-acțiuni, care urmează să fie îndeplinite de către instituțiile responsabile pentru implementarea acțiunii 7.5 în ceea ce privește asigurarea ajustărilor procedurale corespunzătoare pentru persoanele cu dizabilități.

În acest sens, reținem că nici în scrisoarea Ministerului Justiției nr. 02/2152 din 22.08.2022 (adresată autorilor pentru scopurile prezentului studiu), nici în Rapoartele Ministerului Muncii și Protecției Sociale privind monitorizare implementării Planului de Acțiuni al Guvernului în anii 2018¹²⁹, 2020¹³⁰, 2021¹³¹ nu se conțin careva informații privind gradul de implementare a indicatorilor sus enunțați.

Observăm, totodată, că atât acțiunea 7.5 din Planul de Acțiuni al Guvernului, cât și indicatorii stabiliți pentru monitorizarea implementării acesteia, se referă la măsurile ce urmează a fi luate la nivel instituțional și nu prevăd careva măsuri referitoare la aprobarea unor reglementări specifice în cadrul legislației de procedură civilă, penală și contravențională pentru a oferi ajustări procedurale, adecvate genului și vârstei justițiabilului cu dizabilități.

Astfel, considerăm că implementarea recomandărilor Comitetului ONU privind asigurarea ajustărilor de ordin procedural pentru justițiabilii cu dizabilități este compromisă, atât timp cât politicile naționale în domeniul justiției nu prevăd măsuri referitoare la aprobarea

---

¹²⁸Ibidem, pct. 27.

¹²⁹<https://old.msmps.gov.md/ro/content/raport-cu-privire-la-realizarea-anul-2018-planului-de-actiuni-privind-implementarea>

¹³⁰<https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2020-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-Final.pdf>

¹³¹<https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/04/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2021-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-.pdf>

reglementărilor de procedură specifice privind oferirea ajustărilor procedurale pentru justițiabilii cu dizabilități.

În ceea ce privește analiza legislației procesuale a Republicii Moldova din perspectiva asigurării ajustărilor procedurale pentru justițiabilii cu dizabilități, observăm că aceasta nu conține nici definiția legală a termenului „ajustări procedurale”¹³², nici reglementări exprese privind asigurarea oferirii acestora pentru justițiabilii cu dizabilități.

Cu toate acestea, legislația Republicii Moldova oferă câteva garanții în sensul adaptărilor procedurale de care beneficiază justițiabilii cu dizabilități, și anume:

- în toate procedurile pre-judiciare și judiciare, în temeiul Legii nr. 264 din 11.12.2008¹³³, persoanele cu dizabilități de auz sunt asistate gratuit de un interpret autorizat în limbajul mimico-gestual (limbajul semnelor).
- în cadrul procesului civil, în temeiul art. 58¹ alin.(6) din CPC, instanța de judecată poate desemna, prin încheiere, un curator special care va asista persoana ocrotită în cauza respectivă sau un tutore special care va reprezenta persoana în cauza respectivă, dacă persoana ocrotită a depus cererea de chemare în judecată fără asistența sau reprezentarea persoanei însărcinate cu ocrotirea.¹³⁴
- în cadrul procesului civil, în temeiul art. 213 alin.(3) din CPC, participantul la proces care nu se poate prezenta în ședința de judecată din cauza dizabilității locomotorii, poate fi audiat prin intermediul videoconferinței.
- în cadrul procesului penal, în temeiul art. 105 alin.(5) din CPP, în cazul în care martorul suferă de o boală psihică sau de o altă boală gravă, audierea lui se face cu consimțământul medicului și în prezența acestuia.

Analizând **ajustarea procedurală instituită prin prevederile art. 213 alin.(3) din CPC**, observăm că participarea la examinarea cauzelor civile prin intermediul videoconferinței nu este recunoscută tuturor persoanelor cu dizabilități, ci doar celor cu dizabilități locomotorii.

În acest context, menționăm că prevederile art. 213 alin.(3) din CPC au făcut obiectul unui control al Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității

---

¹³²Menționăm, că termenul „adaptare rezonabilă” reglementat de Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nu are aceeași semnificație ca și termenul „ajustare procedurală”. În acest sens, Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a subliniat că în contextul asigurării accesului la justiție, „acomodarea rezonabilă” nu trebuie confundată cu „ajustarea procedurală”, întrucât, spre deosebire de acomodarea rezonabilă, ajustarea procedurală nu se limitează la conceptul de disproporție.

¹³³Legea nr. 264 din 11.12.2008 cu privire la statutul, autorizarea și organizarea activității de interpret și traducător în sectorul justiției.

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110617&lang=ro

¹³⁴Această ajustare procedurală este analizată în subcapitolul 2.2.1 al prezentului studiu.

(CPEDAE) prin prisma corespunderii cu principiul nediscriminării, în Avizul Consultativ din 14 martie 2022.¹³⁵ Astfel, Consiliul a constatat că „diferența de tratament bazată exclusiv pe criteriul legat de tipul dizabilității (dizabilități locomotorii) nu-și găsește justificarea obiectivă și rezonabilă, fiind astfel întrunite elementele discriminării directe în accesul la facilitarea procesului de participare în ședința de judecată prin intermediul videoconferinței.”

Prin urmare, având în vedere constatările CPEDAE, considerăm că este necesară modificarea legislației de procedură civilă în vederea extinderii aplicării art. 213 alin.(3) din CPC pentru toate categoriile de dizabilitate.

Relevăm că **în procesul penal, conform art. 32 alin.(2) din CPP, audierea prin intermediul videoconferinței este recunoscută doar condamnaților aflați în detenție**, în cazul în care se examinează unele chestiuni privind executarea pedepsei, prevăzute de art. 469, 473¹, 473² din CPP. Astfel, observăm că dreptul de a participa la procesul penal prin intermediul videoconferinței nu este recunoscut altor participanți la proces. Prin urmare, considerăm că este necesară modificarea legislației de procedură penală în vederea reglementării posibilității participării prin intermediul videoconferinței pentru persoanele cu dizabilități având calitate de martor, parte vătămată, parte civilă sau reprezentant legal al părții vătămate/părții civile.

În acest context, menționăm că recent Asociația Obștească Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități a reușit să obțină primul precedent judiciar pozitiv privind participarea la distanță, prin videoconferință, a persoanelor cu dizabilități la procesul penal.¹³⁶ Astfel, în temeiul art. 13 alin. 1 din CDPD, care prevede întreprinderea ajustărilor de ordin procedural pentru a asigura egalitatea procesuală a persoanelor cu dizabilități, Judecătoria Soroca a admis demersul victimei cu dizabilități locomotorii de a participa la ședința de examinare a cauzei penale prin intermediul videoconferinței.

În ceea ce privește **ajustarea procedurală instituită prin art. 105 alin.(5) din CPP**, care prevede că audierea martorului suferind de o boală psihică sau de o altă boală gravă se face cu consimțământul medicului și în prezența acestuia, considerăm o asemenea ajustare ca fiind contrară standardelor CDPD. Or, această ajustare se bazează pe abordarea medicală a dizabilității și nu ține cont de necesitatea furnizării suportului multidisciplinar pentru a facilita participarea martorilor cu dizabilități la procesul penal, așa cum prevede art. 13 alin. 1 din CDPD.

---

¹³⁵Avizul CPEDAE din 14.03.2022 poate fi accesat la următorul link:

https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Aviz-art.-213-si-216-CPC_votat.pdf

¹³⁶<https://www.facebook.com/cdpdmd/posts/pfbid02tVVSTXRyu75FPiVFmxEwvi58KcWjgHd3Bqn6Q2DYMystALmEG7eNHEqqULbG9E4AI>

Menționăm, că Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020)¹³⁷, furnizează următoarele exemple de bune practici privind ajustările procedurale recomandate spre aplicare în procesul audierii participanților cu dizabilități:

- instituirea, finanțarea și implementarea unui cadru de activitate pentru mediatori sau facilitatori independenți, instruiți pentru a facilita comunicarea dintre justițiabili și sistemul de justiție, pentru a determina nevoia și forma de ajustare și sprijin, precum și pentru a asigura comunicarea în timpul acțiunilor procesuale;
- dezvoltarea și implementarea unor programe de funcționare a mediatorilor sau facilitatorilor independenți în conformitate cu practicile și obiceiurile locale și cu Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități.

Astfel, **considerăm că este necesar de a completa cadrul normativ național cu prevederi explicite privind asigurarea adecvată a ajustărilor de ordin procedural pentru justițiabilii cu dizabilități.**

Reieșind din lacunele identificate în legislația națională precum și din recomandările Comitetului ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități oferite Republicii Moldova în cadrul audierii Raportului inițial privind implementarea CDPD, aceste prevederi ar trebui să conțină:

- definiția adaptărilor procedurale și aspectele procedurale privind acordarea acestora persoanelor cu dizabilități;
- reglementarea posibilității audierii prin intermediul videoconferinței a tuturor persoanelor cu dizabilități, indiferent de tipul de dizabilitate, atât în procesele civile, cât și în cele contravenționale și penale;
- reglementări de procedură specifice privind oferirea ajustărilor procedurale în cadrul procedurilor judiciare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilitate, elaborate în conformitate cu Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020)¹³⁸;
- reglementări privind instituirea, finanțarea și implementarea unui cadru de activitate pentru mediatori sau facilitatori independenți, instruiți pentru a facilita comunicarea dintre justițiabili și actorii din sectorul justiției, pentru a determina nevoia și forma de ajustare și sprijin, precum și pentru a asigura comunicarea în acțiunile procesuale;

---

¹³⁷https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

¹³⁸https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

- reglementări privind planificarea previzibilă a acțiunilor și resurselor alocate în vederea implementării prevederilor legale privind oferirea ajustărilor de ordin procedural justițiabililor cu dizabilități.

2.2.3. ACCESUL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA SERVICIILE DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ

Dreptul persoanelor cu dizabilități la asistență juridică gratuită sau la un preț accesibil este un standard unanim recunoscut de Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (art. 12 alin. 2) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului (art. 6 alin. 3 lit. c).

Potrivit CDPD, pentru a garanta dreptul la un proces echitabil, **statele se angajează să acorde asistență juridică gratuită sau la un preț accesibil copiilor cu dizabilități în toate problemele și tuturilor celorlalte persoane cu dizabilități, în toate procedurile și litigiile legate de încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului**, sau cele care pot afecta negativ aceste drepturi și libertăți, în special: dreptul la viață, libertatea și securitatea persoanei, proprietate, locuință decentă, autonomia de decizie și integritatea familiei.

Totodată, conform Principiilor internaționale și dispozițiilor diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020)¹³⁹, **asistența juridică trebuie să fie de calitate și acordată în timp util**, astfel încât persoanele cu dizabilități să poată participa la procedurile judiciare în condiții de egalitate.

Realizarea acestor standarde la nivel național este reglementată de acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022¹⁴⁰ (în continuare: Planul de acțiuni al Guvernului), în baza următorilor indicatori:

- aprobarea programelor instituționale de accesibilizare a instituțiilor din cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat;
- ponderea persoanelor cu dizabilități care au beneficiat de asistență juridică garantată de stat din numărul total de persoane cu dizabilități.

În opinia noastră, modul de formulare a indicatorilor respectivi nu asigură un nivel minim de performanță privind asigurarea calității asistenței juridice garantate de stat, furnizate persoanelor cu dizabilități. Or, raportarea numărului de persoane care au beneficiat de

---

¹³⁹ https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

¹⁴⁰ Pct. 7.5. din Planul de acțiuni al Guvernului prevede aprobarea și punerea în aplicare a unor programe instituționale în cadrul instituțiilor de drept (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale).

asistența juridică garantată de stat nu oferă un tablou complet al nivelului de satisfacție al beneficiarilor față de serviciile respective.

Mecanismul de furnizare a serviciilor de asistență juridică garantată de stat este reglementat de Legea nr. 198 din 26.07.2007¹⁴¹ (în continuare: Legea 198/2007).

Analizând prevederile legii nominalizate, conchidem că **persoanele cu dizabilități pot beneficia gratuit de asistență juridică garantată de stat** în următoarele condiții:

a) în cazul asistenței juridice primare - indiferent de nivelul veniturilor solicitantului. Aceasta este acordată, de către para-juriștii din localitatea solicitantului sau de către avocații publici de serviciu din cadrul Oficiilor teritoriale ale CNAJGS. În prezent, în cadrul CNAJGS activează 61 para-juriști.¹⁴²

b) în cazul asistenței juridice calificate:

➤ **indiferent de nivelul venitului mediu lunar** – pentru următoarele cazuri:

- în cauzele civile privind instituirea, modificarea sau revocarea unei măsuri de ocrotire judiciare;
- în cauzele civile privind spitalizarea în staționarul de psihiatrie;
- în cauzele privind aplicarea măsurilor de protecție;
- în cauzele penale, pentru reprezentarea bănuțitului, învinuitului, inculpatului, care întâmpină dificultăți pentru a se apăra el însuși, fiind mut, surd, orb sau având alte dereglări esențiale ale vorbirii, auzului, vederii, precum și defecte fizice sau mintale;

➤ **în dependență de venitul mediu lunar al solicitantului.** Dacă venitul mediu lunar al solicitantului este mai mic decât nivelul venitului stabilit de Guvern pentru a beneficia de asistență juridică - acesta beneficiază gratuit de asistența juridică calificată în toate cazurile. Conform pct. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 1016 din 01.09.2008 cu privire la aprobarea Regulamentului privind metodologia de calcul al venitului în scopul acordării asistenței juridice calificate garantate de stat, „se stabilește că asistența juridică calificată garantată de stat se acordă persoanelor a căror venit mediu lunar este mai mic decât nivelul minim de existență¹⁴³ pe cap de locuitor din țară.”

---

¹⁴¹Legea nr. 198 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat.

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132902&lang=ro#

¹⁴²În opinia noastră, 61 para-juriști este un număr insuficient raportat la 1682 localități din Republica Moldova. Pentru a asigura accesul populației la serviciile de asistență juridică primară gratuită, este necesar de a mări numărul para-juriștilor.

¹⁴³Menționăm că valoarea minimului de existență se stabilește de către Biroul Național de Statistică. Pentru semestrul I al anului 2022, valoarea minimului de existență (total pe populație) a constituit 2485,0 lei.

Potrivit art. 22 din Legea 198/2007, **în cazul în care venitul solicitantului este mai mare decât nivelul venitului stabilit de Guvern** pentru a beneficia gratuit de serviciile de asistență juridică, **acesta poate beneficia de asistență juridică calificată cu condiția achitării unei contribuții financiare parțiale** pentru serviciile respective, dacă această contribuție nu depășește posibilitățile lui financiare și materiale.

Conform alin.(2) din același articol, „*modul și condițiile de acordare a asistenței juridice calificate gratuite parțial se stabilesc de Consiliul Național.*” Cu referire la acest aspect, menționăm că prevederile art. 22 alin.(2) din Legea 198/2007 nu au fost implementate până în prezent. Prin urmare, conchidem că în Republica Moldova nu există un mecanism funcțional de acordare a asistenței juridice calificate, achitate parțial. Astfel, conchidem că **standardele internaționale privind accesul persoanelor cu dizabilități la asistență juridică sunt implementate în Republica Moldova doar parțial**, întrucât există lacune privind reglementarea mecanismului de acordare a asistenței juridice achitate parțial de către beneficiar, precum și mecanismele de control al calității serviciilor prestate.

Cu toate acestea, **observăm deschiderea autorităților pentru a elimina barierele de ordin financiar, cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în procesul accesării serviciilor de asistență juridică.** Or, conform informațiilor furnizate de Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (în continuare: CNAJGS), prin scrisoarea nr. 97 din 30.08.2022, recent acesta a înaintat Ministerului Justiției o inițiativă legislativă, prin care **a propus introducerea persoanelor cu dizabilități în categoria celor, cărora asistența juridică garantată de stat li se acordă indiferent de nivelul de venit pe toate tipurile de cauze.** Mai exact, prin proiectul legislativ se propune includerea la categoriile de persoane cărora li se acordă asistență juridică calificată, indiferent de nivelul veniturilor, a persoanelor cu dizabilitate severă sau accentuată, dar și a persoanelor cu venit mai mic decât salariul minim lunar stabilit de Guvern, care în prezent este de 3 500 de lei.¹⁴⁴

Potrivit informațiilor furnizate de CNAJGS, la momentul actual proiectul de lege se examinează în Parlament.

Considerăm că modificările propuse vor contribui la eliminarea barierelor de ordin financiar în procesul accesării serviciilor de asistență juridică de către persoanele cu dizabilități, asigurând implementarea efectivă a standardului internațional privind costurile accesibile a serviciilor de asistență juridică pentru persoanele cu dizabilități.

În acest context, considerăm că pe lângă necesitatea adoptării modificărilor propuse prin inițiativa legislativă enunțată mai sus, **Republica Moldova trebuie să-și consolideze eforturile**

---

¹⁴⁴https://gov.md/ro/content/mai-multe-categorii-de-persoane-din-grupuri-social-vulnerabile-ar-putea-beneficia-de?fbclid=IwARoQPfSojxDgRckKiHI6vrdWCKJspNt8E37ogWgXT0yUip5bnCmgX_JoAVg

și asupra asigurării unui nivel minim de calitate a serviciilor de asistență juridică pentru persoanele cu dizabilități.

Cu referire la acest aspect, CNAJGS a comunicat că în colaborare cu partenerii de dezvoltare **au fost elaborate Standarde de calitate ale activității avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat pe cauzele cu implicarea persoanelor cu dizabilități psihosociale.** Aceste standarde contribuie la instituirea unor recomandări minime ce includ măsurile pe care trebuie să le întreprindă avocații, reprezentând persoane cu dizabilități psihosociale, bazate pe nevoile speciale ale acestor grupuri, inclusiv recomandări privind relația avocat-beneficiar, la diferite faze ale procesului și pe diferite cauze, manifestând o abordare individualizată.

Totodată, conform informațiilor furnizate de CNAJGS, **în cadrul Oficiilor teritoriale ale CNAJGS activează 11 (unsprezece) avocați specializați, care acordă asistență juridică garantată de stat persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale,** lista fiind periodic actualizată.

Apreciem eforturile CNAJGS privind abordarea individualizată a persoanelor cu dizabilități psihosociale în procesul acordării asistenței juridice garantate de stat. Cu toate acestea, observăm că la nivel național nu sunt aprobate careva instrumente de măsurare a gradului de satisfacție a persoanelor cu dizabilități de către serviciile de asistență juridică garantată de stat, nici mecanismele de sancționare a prestatorilor de asistență juridică garantată de stat pentru prestațiile necorespunzătoare.

Astfel, având în vedere concluziile făcute în cadrul prezentului subcapitol, recomandăm:

- extinderea rețelei de para-juriști pentru a răspunde necesităților de asistență juridică primară a persoanelor cu dizabilități;
- aprobarea inițiativei legislative înaintate de CNAJGS privind introducerea persoanelor cu dizabilități severe și accentuate în categoria celor, cărora asistența juridică garantată de stat li se acordă indiferent de nivelul de venit pe toate tipurile de cauze;
- elaborarea și punerea în aplicare a unor instrumente de măsurare a gradului de satisfacție a persoanelor cu dizabilități de calitatea serviciilor de asistență juridică garantată de stat;
- elaborarea și punerea în aplicare a mecanismelor de sancționare de către CNAJGS a prestatorilor de asistență juridică garantată de stat pentru prestațiile necorespunzătoare.

2.3. ANALIZA CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL PRIVIND FORMAREA PROFESIONIȘTILOR DIN SECTORUL JUSTIȚIEI PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Instruirea specialiștilor care activează în domeniul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități este un standard recunoscut de Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (art. 13 alin. 2) și Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020)¹⁴⁵.

Necesitatea instruirii profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități este abordată și în Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități referitoare la Raportul inițial al Republicii Moldova (2017).¹⁴⁶ În acest sens, Comitetul a recomandat Republicii Moldova „să fortifice programele de formare și de consolidare a cunoștințelor privind drepturile garantate de CDPD, astfel încât personalul implicat în aplicarea legii și persoanele cu dizabilități să își crească gradul de conștientizare juridică”.

La nivel național, realizarea standardului sus menționat are loc în temeiul acțiunii 7.6 din Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 (în continuare: Planul de acțiuni al Guvernului).

Menționăm, că Planul de acțiuni al Guvernului stabilește doar un singur indicator pentru monitorizarea implementării acțiunii 7.6, și anume: *numărul de specialiști din cadrul instituțiilor de drept, instruiți în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor cu dizabilități*.

În opinia noastră, indicatorul stabilit nu asigură un nivel minim de performanță privind formarea profesională a specialiștilor din sectorul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, întrucât nu instituie ținte minime care urmează a fi atinse anual de fiecare instituție responsabilă pentru implementarea acțiunii respective.

---

¹⁴⁵A se vedea principiul nr. 10 „Toți cei care lucrează în sistemul de justiție trebuie să beneficieze de programe de conștientizare și de formare, care să abordeze drepturile persoanelor cu dizabilități, în special în contextul accesului la justiție.”

¹⁴⁶https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FMDA%2FCO%2F1&Lang=en

Datele privind implementarea acțiunii 7.6 din Planul de acțiuni al Guvernului în cadrul organelor de urmărire penală, instanțelor judecătorești și sistemului de asistență juridică garantată de stat sunt reflectate mai jos.

2.3.1. Formarea specialiștilor din cadrul organelor de poliție

Din analiza informațiilor furnizate de Ministerul Afacerilor Interne¹⁴⁷ și Procuratura Generală¹⁴⁸ reiese că specialiștii din cadrul organelor de urmărire penală beneficiază periodic de instruire în domeniul drepturilor omului, în cadrul cărora sunt abordate și tematicile privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

În acest context, **Ministerul Afacerilor Interne a comunicat că în perioada anilor 2019-2021, au fost organizate 19 sesiuni și cursuri de instruire, de care au beneficiat peste 570 polițiști.**

Instruirile au vizat următoarele tematici:

- „Promovarea activității Poliției bazată pe drepturile omului”;
- „Asigurarea și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități”;
- „Activități de ordine publică”;
- „Procedura standard de operare privind mecanismul de asigurare a asistenței medicale persoanelor reținute și aflate în detenție provizorie, inclusiv și persoanelor cu dizabilități aflate în detenție”;
- „Prevenirea torturii, tratamentelor inumane și degradante”;
- „Securitatea în diferite medii de trai”;
- „Securitatea în mediul școlar” cu abordarea subiectului „Discriminarea în domeniul învățământului cu privire la deosebire, excludere, restricție sau preferință, bazată pe criteriu dizabilitate sau pe orice alt criteriu”;
- „Intervenția profesională pentru Serviciul de detenție și escortă”;
- „Îmbunătățirea calității serviciilor de îngrijire a sănătății pentru deținuții aflați în custodia Poliției”;
- „Formarea în domeniul sănătății a personalului medical și nemedical al Izolatoarelor de detenție provizorie ale Inspectoratelor de poliție”;
- „Înțelegerea sistemică a sănătății mentale în comunitate”;
- „Protecția drepturilor omului și delicvența juvenilă”;
- „Comunicarea cu persoane ce denotă accentuări de personalitate (deficiențe locomotorii, mentale, etc.)”.

Conform informațiilor MAI, instruirile sus enumerate au avut loc în cadrul proiectelor susținute de partenerii de dezvoltare, cum ar fi A.O. „Centrul de Inovare și Politici din Moldova”,

---

¹⁴⁷Răspunsul Ministerului Afacerilor Interne nr. 37/3650 din 08.09.2022 la solicitarea A.O. CDPD nr. 93 din 17.08.2022.

¹⁴⁸Răspunsul Procuraturii Generale nr. 3 - 13d/22 - 237 din 08.09.2022 la solicitarea A.O. CDPD nr. 90 din 17.08.2022.

Departamentul Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova, Asociația Națională a Experților și Asistenților Sociali din Moldova, precum și Departamentul de Stat al Ambasadei SUA în Republica Moldova.

Astfel, **observăm, că în cadrul MAI nu există un program/plan instituțional de formare profesională în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități**, instruirile fiind furnizate ocazional, cu suportul partenerilor de dezvoltare.

2.3.2. Formarea profesioniștilor din cadrul procuraturii și a instanțelor judecătorești

Potrivit legislației în vigoare¹⁴⁹, formarea profesională continuă a procurorilor, consultanților procurorilor, judecătorilor, grefierilor, asistenților judiciari, precum și a șefilor secretariatelor instanțelor judecătorești este realizată de Institutul Național al Justiției (în continuare: INJ).

Conform prevederilor art. 19 din Legea nr. 152-XVI din 08.06.2006 privind Institutul Național al Justiției¹⁵⁰, judecătorii și procurorii au obligația de a se instrui cel puțin 40 de ore pe an.

Numărul de ore de formare continuă pe care trebuie să le acumuleze anual grefierii, asistenții judiciari, șefii secretariatelor instanțelor judecătorești și consultanții procurorului se stabilește de Consiliul INJ în funcție de posibilitățile și resursele organizaționale ale INJ.

Conform informației comunicate de Institutul Național al Justiției¹⁵¹, în perioada anilor 2021-2022, beneficiarii formării continue au fost instruiți în următoarele domenii:

- „Nediscriminare și egalitate”;
- „Evoluțiile recente ale jurisprudenței CEDO”;
- „Sănătatea mintală și maladiile mintale”;
- „Particularitățile examinării pricinilor civile privind aplicarea măsurilor de ocrotire față de persoanele fizice adulte”;
- „Evoluțiile recente ale jurisprudenței CEDO”;
- „Nediscriminare și egalitate”;
- „Particularitățile examinării cauzelor privind măsurile de ocrotire”;
- „Particularitățile infracțiunilor motivate de prejudecată, dispreț sau ură prin prisma jurisprudenței CEDO”;

---

¹⁴⁹A se vedea art. 2 din Legea nr. 152 din 08.06.2006 privind Institutul Național al Justiției.

¹⁵⁰https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132887&lang=ro#

¹⁵¹Răspunsul INJ nr. 233-INJ din 23.09.2022 la solicitarea A.O. CDPD nr. 97 din 09.09.2022.

- „Accesul la justiție a femeilor – particularitățile aplicabilității prevederilor Convenției de la Istanbul”;
- „Combaterea relelor tratamente și a altor încălcări ale persoanelor cu probleme de sănătate mentală. Nediscriminarea grupurilor vulnerabile”.

Totodată, INJ a promovat folosirea e-cursurilor lansate pe platforma HELP a Consiliului Europei și pe platforma ILIAS a Institutului Național al Justiției în perioada 2020-2022. Astfel, prin intermediul platformelor nominalizate, beneficiarii au fost instruiți în următoarele domenii:

- „Egalitate și nediscriminare”;
- „Accesul femeilor la justiție”;
- „Discursul de ură”;
- „Violența împotriva femeilor și violența domestică”.

Menționăm că **INJ organizează formarea profesională continuă a beneficiarilor conform planurilor de formare continuă (modulare) aprobate anual de către Consiliul INJ până la 30 noiembrie al anului anterior desfășurării cursurilor de formare.**

Activitățile de formare din planuri sunt incluse în Sistemul informațional al INJ. Judecătorii și procurorii au acces direct și personal la Sistemul Informațional al INJ, având astfel oportunitatea de a-și selecta semestrial traseul educațional, înscriindu-se on-line, în limita locurilor disponibile, și însumând între 40-80 ore de instruire pe an.

Analizând prevederile Planului modular de formare continuă a judecătorilor și procurorilor în anul 2022¹⁵² și a Planului modular de formare continuă a personalului instanțelor judecătorești, consilierilor de probațiune, avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat și consultanților procurorilor în anul 2022¹⁵³, **observăm că planurile respective nu conțin modulele separate vizând domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, acestea fiind abordate *inter alia* în cadrul unor module generale privind drepturile omului.**

În ceea ce privește instruirea procurorilor și consultanților procurorilor, relevăm, că potrivit art. 32 alin.(2) din Legea nr. 3 din 25.02.2016 cu privire la procuratură, responsabilitatea pentru formarea profesională continuă a acestora revine, pe lângă Institutul Național al Justiției, conducătorilor procuraturilor în care aceștia își desfășoară activitatea.

---

¹⁵²<https://www.inj.md/sites/default/files/new/21/planuri/Plan%20modular%20FC%20judecatori%20si%20proc%202022.pdf>

¹⁵³<https://www.inj.md/sites/default/files/new/21/planuri/Plan%20modular%20FC%20a%20pers%20instantelor%202022.pdf>

În acest sens, menționăm că, în afara instruirilor realizate în cadrul Institutului Național al Justiției, Procuratura Generală a organizat, cu suportul partenerilor de dezvoltare, unele activități de instruire și ateliere de lucru vizând următoarele tematici:

- „Abilitarea capacităților în vederea prevenirii torturii, reducerea relelor tratamente, abuzului și discriminării față de persoanele cu dizabilități intelectuale sau psihosociale”;
- „Reținerea, arestarea, examinarea medicală și detenția persoanelor cu probleme de sănătate mintală”;
- „Inițierea procesului de elaborare/revizuire a actelor regulatorii inter-instituționale referitoare la detenția persoanelor cu probleme de sănătate mintală”;
- „Combaterea relelor tratamente și alte încălcări ale persoanelor cu probleme de sănătate mintală. Nediscriminarea grupurilor vulnerabile”.

Cu toate că potrivit art. 32 alin.(2) din Legea nr. 3 din 25.02.2016 cu privire la procuratură, responsabilitatea pentru formarea profesională continuă a procurorilor revine inclusiv și conducătorilor procuraturilor, **observăm că doar Procuratura Generală a organizat unele instruirii în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități. Totuși, acestea au avut un caracter ocazional**, fiind realizate cu suportul partenerilor de dezvoltare.

2.3.3. Formarea specialiștilor din cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat

Conform art. 12 lit. b) din Legea nr. 198 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat (în continuare: *Legea 198/2007*), Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat asigură instruirea inițială și continuă a persoanelor antrenate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat.

Menționăm, că legislația prevede modalități distincte de realizare a instruirilor pentru para-juriști și avocați din cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat.

Potrivit art. 16 alin.(3) din Legea 198/2007, **instruirea para-juriștilor se realizează de către CNAJGS din contul mijloacelor bugetare și al mijloacelor provenite din alte surse neinterzise de lege.** În acest sens, Planul de acțiuni pentru anul 2022 de implementare a Strategiei de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat pentru anii 2021-2023, aprobat prin Hotărârea CNAJGS nr. 2 din 23.02.2022¹⁵⁴ stabilește următoarele modalități de realizare a prevederilor art. 16 alin.(3) din Legea 198/2007:

- *prin intermediul mecanismului de instruire inițială și continuă, inclusiv la distanță¹⁵⁵, a para-juriștilor;*

---

¹⁵⁴ https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1670/Planul_de_actiuni_CNAJGS_pentru_anul_2022.pdf

¹⁵⁵ Instruirea la distanță a para-juriștilor are loc online, prin intermediul platformei guvernamentale www.mlearn.gov.md

- prin intermediul instruirilor organizate în parteneriat cu instituțiile dotate cu competențe de instruire.

Menționăm, că instruirea continuă la distanță a para-juriștilor are loc în baza Curriculum-ului aprobat prin Hotărârea CNAJGS nr. 12 din 20.06.2014, cu modificările și completările ulterioare.¹⁵⁶ Analizând Curriculum-ul pentru instruire continuă la distanță a para-juriștilor, **observăm că acesta nu conține module (teme) distincte vizând domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, acestea fiind abordate tangențial în cadrul unor teme generale** (spre exemplu, Capitolul VIII „Legislația procedurală”, abordează printre altele și procedura privind măsurile de ocrotire).

În ceea ce privește cea de-a doua modalitate de realizare a prevederilor art. 16 alin.(3) din Legea 198/2007, menționăm, că în semestrul I al anului 2022, în urma încheierii acordului de colaborare între CNAJGS și Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, a fost elaborat un Ghid practic pentru para-juriști și alți prestatori de asistență juridică primară: „Drepturile persoanelor cu dizabilități”. În baza acestui ghid au fost organizate instruirii pentru para-juriști și avocați publici.

Conform prevederilor art. 29 alin.(6) din Legea nr. 198 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, **CNAJGS organizează cursuri de instruire inițială și de instruire continuă pentru avocații autorizați să acorde asistența juridică calificată, inclusiv prin intermediul Institutului Național al Justiției.**

În acest sens, CNAJGS a comunicat¹⁵⁷, că în perioada anilor 2017-2022, în colaborare cu partenerii de dezvoltare, au fost organizate un șir de instruirii în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități pe următoarele tematici:

- „Acordarea asistenței juridice garantate de stat persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale”;
- „Măsuri de ocrotire judiciară a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale”;
- „Mecanismul de asigurare a calității asistenței juridice garantate de stat în cauzele cu implicarea persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale”;
- „Standarde de calitate și instrumente de monitorizare ale activității avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat, în cauzele cu implicarea persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale”.

Astfel, **observăm că în cadrul CNAJGS nu există un program/plan instituțional distinct de formare profesională în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, instruirile fiind**

---

¹⁵⁶Versiunea actualizată a Curriculum-ului pentru instruire continuă la distanță a para-juriștilor este publicată pe platforma www.mlearn.gov.md și poate fi descărcată de orice utilizator, care s-a înregistrat pe această platformă.

¹⁵⁷Răspunsul CNAJGS nr. 97 din 30.08.2022 la solicitarea A.O. CDPD nr. 167 din 18.08.2022.

furnizate fie în cadrul temelor generale, incluse în planurile instituționale de formare profesională, fie **ocazional**, cu suportul partenerilor de dezvoltare.

În concluzie, sinteza informațiilor reflectate în prezentul subcapitol ne permite să identificăm unele vulnerabilități care reies din redacția și planificarea realizării acțiunii 7.6 din Planul de acțiuni al Guvernului, ceea ce în consecință generează unele devieri de la standardele internaționale privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Rezumatul acestor vulnerabilități este prezentat mai jos:

- indicatorul stabilit în Planul de acțiuni al Guvernului pentru monitorizarea implementării acțiunii 7.6 nu asigură un nivel minim de performanță privind formarea profesională a specialiștilor din sectorul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, întrucât nu instituie ținte minime care urmează a fi atinse anual de fiecare instituție responsabilă pentru implementarea acțiunii respective.
- în cadrul MAI și CNAJGS nu există un program/plan instituțional de formare profesională în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, instruirile respective fiind furnizate ocazional, cu suportul partenerilor de dezvoltare;
- planurile modulare de formare continuă aprobate de INJ nu conțin modulele separate vizând domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, acestea fiind abordate tangențial în cadrul unor module generale privind drepturile omului.

O relevanță majoră, în acest context, prezintă prevederile pct. 10.2 din *Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020)*, care recomandă statelor întreprinderea de măsuri specifice în vederea instruirii profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități. Conform lit. a) și j) din pct. 10.2 al Principiilor internaționale, măsurile propuse includ:

- ❖ adoptarea și aplicarea de legi, reglementări, politici, linii directoare, principii și practici care consacră în mod legal obligația tuturor celor implicați în administrarea justiției de a primi instruire pe probleme de drepturile omului în contextul drepturilor persoanelor cu dizabilități;
- ❖ asigurarea unor programe de instruire cuprinzătoare, care să acopere cel puțin următoarele subiecte:
  - Factori sau caracteristici sistemice care pot crea bariere pentru persoanele cu dizabilități în procesul de exercitare a drepturilor și libertăților lor;
  - Eliminarea barierelor în calea accesului la justiție pentru persoanele cu dizabilități;
  - Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și abordarea dizabilității bazată pe drepturile omului;

- Reafirmarea dreptului persoanelor cu dizabilități la recunoașterea egală în fața legii, inclusiv combaterea stereotipurilor negative și a prejudecăților legate de gen și dizabilitate;
- Obligația de a respecta capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități, inclusiv dreptul la reprezentare juridică și dreptul de a participa la proceduri judiciare;
- Abilități de comunicare, inclusiv capacitatea de a recunoaște necesitatea de a recurge la asistența experților pentru a facilita comunicarea;
- Reducerea tensiunii și prevenirea necesității utilizării forței;
- Ajustări procedurale;
- Măsuri de acomodare (adaptare) rezonabile;
- Combaterea hărțuirii și a prejudecăților împotriva persoanelor cu dizabilități;
- Drepturile sexuale, reproductive și familiale;
- Forme intersectoriale de discriminare bazate pe dizabilitate și alte motive, inclusiv sex, gen, popoare indigene, rasă, orientare sexuală, statut migrator, apartenență la minorități și comunități dezavantajate și sărăcie;
- Conștientizarea și înțelegerea dreptului persoanelor cu dizabilități la acces egal la informație.

Având în vedere concluziile relatate în cadrul prezentului subcapitol, **considerăm necesar de a adopta o politică guvernamentală privind asigurarea accesului la justiție a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2023-2027, care ar prevedea acțiuni explicite privind instruirea profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități.**

În opinia noastră, această politică, în partea ce ține de formarea profesioniștilor din sectorul justiției, ar trebui să conțină:

- acțiuni referitoare la adoptarea anuală a programelor/planurilor instituționale obligatorii, distincte privind formarea profesională în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, cu includerea temelor sugerate în pct. 10.2 lit. a) și j) din Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020);
- indicatori cantitativi și calitativi, în baza cărora să fie planificate ținte minime de performanță (spre exemplu: rata profesioniștilor instruiți anual în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, raportată la numărul total al profesioniștilor din instituție; elaborarea și punerea în aplicare a instrumentelor de evaluare a necesităților de instruire a profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități; rata profesioniștilor, a căror necesități de instruire au fost satisfăcute; spectrul temelor obligatorii pentru instruire, etc.);

- planificarea previzibilă a resurselor alocate în vederea implementării acțiunilor privind formarea profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, cu atragerea experților din societatea civilă.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

CONCLUZII

- 1) Odată cu ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, cadrul normativ național al Republicii Moldova a suferit schimbări semnificative în vederea alinierii la standardele internaționale în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități.
- 2) În Republica Moldova, acțiunile de intervenție în vederea punerii în aplicare a standardelor internaționale privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități sunt stabilite în cadrul Obiectivului nr. 7 „Asigurarea suportului persoanelor cu dizabilități în exercitarea capacității juridice și garantarea accesului la justiție,, din Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017 (în continuare: Planul de acțiuni al Guvernului).
- 3) Tangențial, realizarea unor acțiuni referitoare la accesibilitatea informațională a instanțelor judecătorești, are loc și în baza Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobate prin Legea nr. 211 din 06.12.2021.¹⁵⁸
- 4) Abordarea finanțării, aplicată pentru implementarea Planului de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 (având preponderent formularea „în limita mijloacelor financiare alocate”) s-a dovedit a fi ineficientă, în special în ceea ce privește realizarea Obiectivului nr. 7, afectând negativ previzibilitatea și sustenabilitatea finanțării, respectiv și performanța acțiunilor asumate.
- 5) Perioada de acțiune a Planului de acțiuni al Guvernului nu este suficientă pentru implementarea efectivă a Obiectivului nr. 7. Din analiza informațiilor furnizate de autoritățile publice responsabile pentru implementarea Planului de acțiuni al Guvernului

---

¹⁵⁸Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei prevede acțiunea 3.3.4. „Facilitarea accesului persoanelor la justiție prin aplicarea tehnologiilor informaționale”, pentru care unul din indicatorii de rezultat se măsoară prin punerea în aplicare a funcționalităților care facilitează accesul persoanelor cu necesități speciale pe Portalul național al instanțelor de judecată.

reiese că acțiunile 7.1¹⁵⁹, 7.3¹⁶⁰, 7.4¹⁶¹ nu au fost implementate, iar acțiunile 7.5¹⁶² și 7.6¹⁶³ au fost implementate doar parțial, înregistrând o performanță scăzută.

6) Concluziile privind evaluarea implementării acțiunilor 7.1, 7.3 și 7.4 din Planul de acțiuni al Guvernului, prin prisma standardelor internaționale privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități, sunt următoarele:

6.1. Până în prezent nu au fost elaborate actele normative subordonate legii, care ar reglementa cadrul de realizare a măsurilor de ocrotire. În special, în cadrul normativ național lipsesc reglementări cu privire la:

- a) instrumentele de evaluare a capacității de exercițiu în diferite domenii ale vieții, precum și a măsurilor de ocrotire/suport;
- b) modalitatea înregistrării actelor privind instituirea, modificarea sau revocarea măsurilor de ocrotire, precum și a instrucțiunilor pentru persoanele care îndeplinesc funcția de ocrotitor, precum și instituțiile care ar trebui să țină evidența acestor date;
- c) modul de ținere a evidenței separate a patrimoniului, activităților persoanei ocrotite, păstrarea elementelor probatorii a modului de exercitare a măsurilor de ocrotire de către persoana însărcinată cu ocrotirea, precum și mecanismul de sancționare pentru exercitarea defectuoasă a acestor sarcini;
- d) modul de autorizare a încheierii actelor juridice, prevăzute de art. 139 din Codul Civil, pentru persoana ocrotită;
- e) modalitățile de intervenție a persoanei însărcinate cu ocrotirea atunci când persoana ocrotită nu-și poate exprima opiniile, sau care nu poate conștientiza acțiunile sale, sau nu poate vorbi sau scrie;
- f) modalitățile de funcționare a consiliului familial;

---

¹⁵⁹Acțiunea 7.1 prevede elaborarea cadrului normativ conexe în scopul asigurării aplicabilității Legii nr. 66 din 13 aprilie 2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, prin care au fost introduse modificări în legislație privind capacitatea de exercițiu a persoanei fizice, inclusiv privind măsurile de ocrotire judiciară/suport.

¹⁶⁰Acțiunea 7.3 din Planul de Acțiuni al Guvernului stabilește elaborarea, aprobarea și aplicarea de către instituțiile de profil psihiatric a unor instrumente de evaluare a capacității de exercițiu în diferite domenii ale vieții, precum și a măsurilor de ocrotire/suport.

¹⁶¹Acțiunea 7.4 din Planul de Acțiuni al Guvernului prevede formarea profesională inițială și continuă a specialiștilor responsabili de aplicarea prevederilor legislației privind capacitatea de exercițiu a persoanelor cu dizabilități, precum și a măsurilor de ocrotire/suport.

¹⁶²Acțiunea 7.5 prevede asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități prin elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a unor programe instituționale în cadrul instituțiilor de drept (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale).

¹⁶³Acțiunea 7.6 prevede formarea profesională inițială și continuă a specialiștilor din cadrul instituțiilor de drept (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale) privind respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor cu dizabilități.

- g) modalitatea de înregistrare a dorințelor enunțate de persoana care a cerut instituirea unui mandat de ocrotire pe viitor;
  - h) modalitățile de funcționare și autorizare a instituției ocrotitorului autorizat;
  - i) regimul juridic al contractului de asistență;
- 6.2. Lipsa remunerării pentru obligațiile exercitate de ocrotitor în legătură cu instituirea măsurii de ocrotire reprezintă o barieră serioasă în calea implementării eficiente a reformei capacității juridice, contribuind la creșterea numărului de persoane rămase fără ocrotire.
- 7) Concluziile privind evaluarea implementării acțiunii 7.5¹⁶⁴ din Planul de acțiuni al Guvernului, prin prisma standardelor internaționale privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități, sunt următoarele:
- 7.1. Planul de acțiuni al Guvernului nu prevede careva sub-acțiuni, care ar asigura îndeplinirea consecutivă de către instituțiile responsabile a pașilor necesari pentru implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului. Această omisiune a condus la implementarea haotică și intuitivă a acțiunii 7.5 de către entitățile responsabile. Una din consecințele acestei omisiuni s-a manifestat prin faptul că nu toate lucrările de accesibilizare, efectuate în cadrul instanțelor judecătorești s-au dovedit a fi conform normativelor de accesibilitate în vigoare.
  - 7.2. Lipsa indicatorilor cantitativi și calitativi clari privind performanță anuală planificată pentru realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului (spre exemplu, numărul/rata clădirilor accesibilizate anual, dezagregat pe tipuri de dizabilitate; rata clădirilor accesibile din numărul total al clădirilor instituțiilor din sectorul justiției, dezagregată pe tipuri de dizabilitate, etc.) a contribuit la o performanță foarte scăzută în ceea ce privește accesibilitatea instanțelor pentru persoanele cu dizabilități. Din această cauză, entitățile responsabile pentru realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului s-au axat, în principal, pe nevoile persoanelor cu dizabilități locomotorii și nu au oferit atenție suficientă respectării cerințelor de accesibilitate pentru alte tipuri de dizabilitate.
  - 7.3. Prevederile pct. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 723/2017, care reglementează finanțarea acțiunilor din Planul de acțiuni al Guvernului, generează interpretări contradictorii privind responsabilitățile UARM și CNEJ aferente implementării

---

¹⁶⁴Acțiunea 7.5 prevede asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități prin elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a unor programe instituționale în cadrul instituțiilor de drept (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale).

acestui, creând confuzii privind sursele de finanțare a acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului. În acest context, UARM și UNEJ au comunicat că nu au reușit să implementeze acțiunea 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului din cauza nealocării resurselor financiare din bugetul public național către UARM și UNEJ pentru acest scop.

- 7.4. Planul de acțiuni al Guvernului nu prevede Camera Notarială din Republica Moldova în calitate de entitate responsabilă pentru implementarea acțiunii 7.5 în cadrul birourilor notariale. Această omisiune constituie o barieră majoră în implementarea eficientă a acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului în cadrul birourilor notariale, având în vedere că, potrivit legislației în vigoare, Camera Notarială este unica entitate competentă de a monitoriza respectarea cerințelor stabilite față de birourile notariale.
- 7.5. Doar instanțele judecătorești au întreprins unele acțiuni privind aprobarea programelor/planurilor/strategiilor instituționale privind asigurarea accesibilității la infrastructură, la informație și comunicare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități. În cadrul celorlalte autorități din sectorul justiției responsabile pentru implementarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului asemenea programe/planuri/strategii nu au fost identificate. Cu toate acestea, se observă că măsurile de accesibilizare a sediilor și serviciilor la necesitățile persoanelor cu dizabilități au fost întreprinse inclusiv și de acele instituții, care nu au aprobat asemenea programe/planuri/strategii.
- 7.6. Cu toate că majoritatea instituțiilor din sectorul justiției au manifestat deschiderea de a crește gradul de accesibilitate a sediilor sale, se observă că măsurile întreprinse s-au limitat la amenajarea rampelor de acces, nefiind întreprinse acțiuni privind adaptarea încăperilor în care sunt deservite persoanele cu dizabilități, inclusiv a grupurilor sanitare. Totodată, observăm că lucrările de accesibilizare vizează în principal cerințele de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, fiind neglijate cerințele de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități de vedere, de auz și psihosociale.
- 7.7. Conform cadrului normativ național, cheltuielile pentru realizarea acțiunii 7.5 din Planul de acțiuni al Guvernului în partea ce ține de accesibilizarea fizică a sediilor instituțiilor din sectorul justiției (cum și a oricăror alte instituții de menire socială) se raportează la cheltuielile pentru reparații capitale/curente. Or, Clasificația bugetară (aprobată prin Ordinul MF nr. 208 din 24.12.2015) nu prevede programe/sub-programe sau activități speciale privind asigurarea accesibilității instituțiilor de menire socială pentru persoanele cu dizabilități. Această stare de fapt creează premise pentru managerii instituțiilor din sectorul justiției de a acorda prioritate lucrărilor de reparație a clădirii în defavoarea lucrărilor de accesibilizare.

- 7.8. Planificarea construcției sediilor noi unificate ale instanțelor judecătorești (a se vedea Hotărârea Parlamentului nr. 21 din 03.03.2017¹⁶⁵) este unul din factorii care influențează negativ deciziile CSM și/sau a Ministerului Finanțelor de a aloca resurse financiare suficiente pentru accesibilizarea sediilor actuale ale instanțelor judecătorești. Analizând prevederile Strategiei sectoriale de cheltuieli pentru anii 2021-2023 pe sectorul „Justiția”, observăm că una din prioritățile și necesitățile de intervenție formulate pentru linia de cheltuieli nr. 15 „Administrarea judecătorească” se referă la implementarea planului de construcție a clădirilor noi și/sau de renovare a clădirilor existente, în timp ce în conținutul Strategiei lipsesc eventualele acțiuni legate de adaptarea clădirilor existente a instanțelor judecătorești la necesitățile specifice ale persoanelor cu diferite tipuri de dizabilitate.
- 7.9. Cu toate că autoritățile responsabile din sectorul justiției au întreprins măsuri concrete în vederea creșterii accesibilității web a Portalului Național al Instanțelor Judecătorești pentru utilizatorii cu dizabilități de vedere, s-a constatat că unele informații, plasate pe acest portal sunt publicate într-un format inaccesibil pentru utilizatorii nevăzători. Astfel, se atestă necesitatea instruirii specialiștilor instanțelor judecătorești, responsabili pentru administrarea portalului, privind standardele de accesibilitate web pentru persoanele cu dizabilități de vedere.
- 8) În ceea ce privește implementarea standardului internațional privind asigurarea accesibilității costurilor de înfăptuire a justiției, s-a constatat că nici Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, nici Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 nu stabilesc careva acțiuni în vederea implementării standardului respectiv.
- 9) Unele prevederi din legislația de procedură civilă sunt în măsură să determine justițiabilii cu dizabilități, având situația financiară precară, să renunțe la participarea în cadrul procedurilor pre-judiciare și judiciare din cauza costurilor excesive (denumite „costuri prohibitive”) legate de deplasare la instanță, efectuarea expertizei sau audierea martorului, expertului și specialistului. Astfel, se atestă necesitatea dezvoltării unor mecanisme eficiente privind scutirea persoanelor respective de plata unor cheltuieli, precum și punerea în aplicare a modalităților de participare la distanță în procesele judiciare civile. În acest sens, s-a observat că participarea la examinarea cauzelor civile prin intermediul videoconferinței nu este reglementată în cazul tuturor persoanelor cu dizabilități, ci doar celor cu dizabilități locomotorii.

---

¹⁶⁵Hotărârea Parlamentului nr. 21 din 03.03.2017 pentru aprobarea Planului de construire a clădirilor noi și/sau de renovare a clădirilor existente, necesare pentru buna funcționare a sistemului instanțelor judecătorești. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=98551&lang=ro

- 10) Cu toate că prevederile Codului de Procedură Penală stabilesc un mecanism de compensare a cheltuielilor suportate de participanți în procesul penal, lipsa posibilității de a beneficia în avans de compensarea cheltuielilor respective poate să determine justițiabilii cu dizabilități, având situația financiară precară, să renunțe la participarea în cadrul procedurilor pre-judiciare și judiciare din cauza costurilor excesive legate de deplasare la organul de urmărire penală sau la instanța de judecată. Astfel, se atestă necesitatea dezvoltării unor mecanisme eficiente privind compensarea în avans a cheltuielilor respective, precum și punerea în aplicare a modalităților de participare la distanță în procesele judiciare contravenționale și penale pentru unele categorii de participanți. În acest sens, s-a observat că în procesul penal, conform art. 32 alin.(2) din CPP, audierea prin intermediul videoconferinței este recunoscută doar condamnaților aflați în detenție, în cazul în care se examinează unele chestiuni privind executarea pedepsei.
- 11) Deși Republica Moldova și-a asumat obligația asigurării participării persoanelor cu dizabilități la procesele judiciare, în Planul de Acțiuni privind implementarea Programului Național privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 (în continuare: Planul de Acțiuni al Guvernului) nu sunt prevăzute acțiuni explicite, menite să asigure eliminarea interdicțiilor legale de participare a persoanelor cu dizabilități în procesul de înlăptuire a justiției.
- 12) Legislația procesuală penală exclude posibilitatea participării directe a persoanei considerate ca fiind incapabilă, substituind deciziile și preferințele acesteia, în legătură cu exercitarea drepturilor procesuale, cu cele ale reprezentantului său legal. O asemenea abordare contravine standardelor internaționale privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități.
- 13) Legislația procesuală civilă recunoaște persoanelor ocrotite capacitatea deplină de exercițiu a drepturilor procedurale civile doar în cadrul cauzelor care cad sub incidența instituirii, modificării sau revocării măsurilor de ocrotire judiciară. În cazurile care aceste persoane nu cad sub incidența situațiilor sus menționate, legislația procesuală civilă restrânge dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa la proces în dependență de felul măsurilor de ocrotire instituite în privința acestora. În acest sens, fie actele de procedură îndeplinite de persoanele ocrotite sunt supuse încuviințării sau autorizării, fie actele de procedură se îndeplinesc în numele persoanei ocrotite de către reprezentantul ei legal. O asemenea abordare este contrară standardelor internaționale privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități, întrucât se bazează pe aplicarea modelului substitutiv de luare a deciziilor în legătură cu exercitarea drepturilor procesuale ale persoanelor ocrotite, negând necesitatea acordării suportului în luarea deciziilor respective.
- 14) Atât legislația procesuală civilă, cât și legislația procesuală penală (respectiv și contravențională) restrâng dreptul unor categorii de persoane cu dizabilități de a depune explicații și mărturii. O asemenea abordare este contrară standardelor internaționale

privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități, întrucât pune aprecierea admisibilității depozițiilor/mărturiilor unui participant cu dizabilități în sarcina exclusivă a experților, dar nu a instanței de judecată.

- 15) În opinia noastră, implementarea recomandărilor Comitetului ONU privind asigurarea ajustărilor de ordin procedural pentru justițiabilii cu dizabilități este compromisă, atât timp cât politicile naționale a Republicii Moldova în domeniul justiției nu prevăd măsuri referitoare la aprobarea reglementărilor de procedură specifice privind oferirea ajustărilor procedurale pentru justițiabilii cu dizabilități.
- 16) Legislația procesuală a Republicii Moldova nu conține nici definiția legală a termenului „ajustări procedurale”, nici reglementări exprese privind asigurarea de „ajustări procedurale” pentru justițiabilii cu dizabilități și necesită a fi completată cu prevederi explicite privind asigurarea adecvată a ajustărilor de ordin procedural pentru justițiabilii cu dizabilități. Cu toate acestea, cadrul normativ național prevede unele garanții în sensul adaptărilor procedurale de care beneficiază justițiabilii cu dizabilități. Acestea se referă la: asistența gratuită a unui interpret în cadrul procedurilor pre-judiciare și judiciare (Legea nr. 264 din 11.12.2008); desemnarea unui curator/tutore special în vederea reprezentării persoanei ocrotite care a depus cererea de chemare în judecată fără asistența sau reprezentarea persoanei însărcinate cu ocrotirea (art. 58¹ alin.(6) din CPC); audierea participantului cu dizabilități locomotorii prin intermediul videoconferinței (art. 213 alin.(3) din CPC); audierea în condițiile speciale a martorului care suferă de o boală psihică (art. 105 alin.(5) din CPP).
- 17) Standardele internaționale privind accesul persoanelor cu dizabilități la asistență juridică sunt implementate în Republica Moldova doar parțial, întrucât există lacune privind reglementarea mecanismului de acordare a asistenței juridice achitate parțial de către beneficiar, precum și mecanismele de control al calității serviciilor prestate.
- 18) În opinia noastră, indicatorul stabilit pentru implementarea acțiunii 7.6¹⁶⁶ din Planul de acțiuni al Guvernului nu asigură un nivel minim de performanță privind formarea profesională a specialiștilor din sectorul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, întrucât nu instituie ținte minime calitative și cantitative care urmează a fi atinse anual de fiecare instituție responsabilă pentru implementarea acțiunii respective.
- 19) Cu toate că instituțiile din sectorul justiției au întreprins măsuri concrete în vederea instruirii specialiștilor privind drepturile persoanelor cu dizabilități, s-a constatat că în cadrul acestor instituții nu există careva programe/planuri instituționale/module de instruire distincte în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități. Astfel, în cadrul INJ

---

¹⁶⁶Acțiunea 7.6 prevede formarea profesională inițială și continuă a specialiștilor din cadrul instituțiilor de drept (procuratura, sistemul judecătoresc, asistența juridică garantată de stat, avocatura, executorii judecătorești, penitenciarele, poliția, birourile notariale) privind respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor cu dizabilități.

și CNAJGS subiectele privind drepturile persoanelor cu dizabilități sunt abordate tangențial în cadrul unor teme generale privind protecția drepturilor omului, incluse în planurile instituționale de formare profesională, iar în cadrul altor instituții din sectorul justiției instruirile în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități are loc ocazional, cu suportul partenerilor de dezvoltare.

RECOMANDĂRI

1. Având în vedere că anul 2022 este ultimul an de implementare a Planului de acțiuni al Guvernului¹⁶⁷, se atestă necesitatea aprobării unui nou program de politică guvernamentală privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități pentru următoarea perioadă de referință. În acest sens, recomandăm instituirea unui grup de lucru în vederea elaborării proiectului unui program distinct de politică guvernamentală privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități pentru următorii 5 ani.
2. Ținând cont de restrângerile legate de timpul și resursele necesare pentru elaborarea și aprobarea unui nou program de politică guvernamentală privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități, recomandăm Guvernului să examineze oportunitatea de a extinde perioada de implementare a Planului de acțiuni al Guvernului cu 1 – 2 ani.
3. Pentru a asigura transpunerea standardelor internaționale privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități în cadrul normativ și practica judiciară națională, noul program de politică guvernamentală privind accesul la justiție a persoanelor cu dizabilități ar trebui să prevadă acțiuni explicite privind următoarele 7 domenii de intervenție:
  - capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități;
  - capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale a persoanelor cu dizabilități;
  - accesibilitatea fizică și informațională a instituțiilor din sectorul justiției;
  - accesibilitatea costurilor aferente îndeplinirii justiției;
  - dreptul persoanelor cu dizabilități la ajustări procedurale corespunzătoare;
  - accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile de asistență juridică;
  - formarea profesioniștilor din sectorul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.
4. Pentru a aduce cadrul normativ național în concordanță cu standardele internaționale privind **capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități**, recomandăm completarea acestuia cu prevederile explicite privind măsurile de ocrotire. În opinia noastră, aceste prevederi ar trebui să conțină reglementări privind:
  - a. instituțiile, în competența cărora este atribuită ținerea evidenței hotărârilor de instituire a măsurilor de ocrotire și a instrucțiunilor în vederea ocrotirii, precum și modul de funcționare a instituțiilor respective, conform art. 96 alin.(2) din Codul Civil;
  - b. modalitatea de înregistrare, modificare sau revocare a măsurilor de ocrotire judiciară, conform art. 96 alin.(1) din Cod Civil;

---

¹⁶⁷Planul de acțiuni al Guvernului privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017.

- c. modalitățile de întocmire și înregistrare a instrucțiunilor în vederea ocrotirii, conform art. 69 alin.(5) din Codul civil;
  - d. modalitățile de intervenție a ocrotitorului atunci când persoana ocrotită nu-și poate exprima consimțământul;
  - e. măsurile împotriva abuzului și manipulării persoanelor cu dizabilități cu capacitate redusă de luare a deciziilor;
  - f. modalitățile de funcționare a consiliului familial;
  - g. modul de autorizare și funcționare a ocrotitorului autorizat, conform art. 67 alin.(3) din Codul Civil;
  - h. regimul juridic al contractului de asistență, conform art. 74 din Codul Civil;
  - i. modul de evidență a patrimoniului persoanei ocrotite și ținerea evidenței regimului locuinței;
  - j. serviciile de suport în exercitarea capacității juridice, inclusiv principiile și modalitățile de acordare a suportului respectiv;
  - k. planificarea previzibilă a acțiunilor și resurselor alocate în vederea adoptării și implementării cadrului normativ privind capacitatea de exercițiu.
5. Pentru a aduce cadrul normativ național în concordanță cu standardele internaționale privind **capacitatea de exercițiu a drepturilor procedurale a persoanelor cu dizabilități**, recomandăm revizuirea cadrului normativ național în vederea abrogării prevederilor care contravin standardelor CDPD și CEDO privind capacitatea persoanelor cu dizabilități de a participa personal la procedurile pre-judiciare și judiciare.
6. Totodată, este necesar de a crea mecanisme de punere în aplicare a standardelor internaționale privind participarea efectivă a persoanelor cu dizabilități la procedurile pre-judiciare și judiciare. În acest context, recomandăm:
- a. modificarea legislației procesuale civile și penale (respectiv și contravenționale), pentru oferirea posibilității participării personale a persoanelor cu dizabilități în proceduri pre-judiciare și judiciare;
  - b. modificarea prevederilor art. 58¹ alin.(2), (3) și (7) din CPC, astfel încât persoanele ocrotite să beneficieze de suport în luarea deciziilor în legătură cu exercitarea capacității de exercițiu a drepturilor procedurale;
  - c. elaborarea, aprobarea și aplicarea de către instituțiile de profil psihiatric a unor instrumente de evaluare a capacității de exercițiu în diferite domenii ale vieții, precum și a măsurilor de ocrotire/suport;
  - d. modificarea legislației procesuale civile și penale în vederea conferirii valabilității depozițiilor și mărturiilor persoanelor cu dizabilități;
  - e. elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a reglementărilor de procedură specifice privind audierea persoanelor cu dizabilități în cadrul proceselor civile, penale și contravenționale.

7. Pentru a aduce cadrul normativ național în concordanță cu standardele internaționale privind **accesibilitatea fizică și informațională a instituțiilor din sectorul justiției**, recomandăm Guvernului întreprinderea următoarelor măsuri:
- a. adoptarea standardelor naționale specifice privind accesibilitatea informațională a instituțiilor din sectorul justiției pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități (locomotorii, de vedere, de auz, psihosociale);
  - b. planificarea măsurilor ce urmează a fi întreprinse în vederea creșterii accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor de drept în baza indicatorilor cantitativi și calitativi clari privind performanță anuală planificată pentru creșterea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor din sectorul justiției (spre exemplu, numărul/rata clădirilor accesibilizate anual, dezagregat pe tipuri de dizabilitate; rata clădirilor accesibile din numărul total al clădirilor instituțiilor din sectorul justiției, dezagregată pe tipuri de dizabilitate).
  - c. reglementarea explicită a responsabilităților UARM, CNEJ și CNRM, aferente implementării politicii de accesibilitate în cadrul avocaturii, sistemului executorilor judecătorești și birourilor notariale;
  - d. planificarea previzibilă a acțiunilor și resurselor alocate în vederea implementării prevederilor privind asigurarea accesibilității fizice și informaționale a instituțiilor din sectorul justiției.
8. Pentru a aduce cadrul normativ național în concordanță cu standardele internaționale privind **accesibilitatea costurilor aferente înlăptuirii justiției**, recomandăm completarea acestuia cu prevederile, care ar permite eliminarea costurilor prohibitive pentru persoanele cu dizabilități în procesul de înlăptuire a justiției. În opinia noastră, aceste prevederi ar trebui să conțină reglementări privind:
- a. posibilitatea scutirii de către instanța de judecată a persoanelor cu dizabilități de plata cheltuielilor specificate în art. 91 și 92 din CPC, costurile respective urmând a fi suportate din bugetul de stat din cauza situației financiare precare a acestora;
  - b. posibilitatea scutirii parțiale/totale, de către instanța de judecată, a persoanelor cu dizabilități având situația financiară precară de plata expertizei judiciare, costurile respective urmând a fi suportate din bugetul de stat;
  - c. posibilitatea audierii prin intermediul videoconferinței a tuturor participanților la proces, în special a celor cu dizabilități, care nu se pot prezenta în ședință de judecată din cauză considerată de către instanța de judecată ca fiind întemeiată;
  - d. instituirea unui mecanism de compensare în avans a cheltuielilor suportate de către persoanele cu dizabilități, prevăzute în art. 228 din CPP;
  - e. recunoașterea posibilității participării la procesul penal prin intermediul videoconferinței a persoanelor cu dizabilități având calitate de martor, parte vătămată, parte civilă, reprezentant legal al părții vătămate/părții civile;

9. Pentru a aduce cadrul normativ național în concordanță cu standardele internaționale privind participarea efectivă a persoanelor cu dizabilități la procedurile pre-judiciare și judiciare, recomandăm completarea cadrului normativ național cu prevederi explicite **privind asigurarea adecvată a ajustărilor de ordin procedural pentru justițiabili cu dizabilități**. Reieșind din lacunele identificate în legislația națională precum și din recomandările Comitetului ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități oferite Republicii Moldova în cadrul audierii Raportului inițial privind implementarea CDPD, aceste prevederi ar trebui să conțină:
- a. definiția adaptărilor procedurale și a aspectelor procedurale privind acordarea acestora persoanelor cu dizabilități;
  - b. posibilitatea audierii prin intermediul videoconferinței a tuturor persoanelor cu dizabilități, indiferent de tipul de dizabilitate, atât în procesele civile, cât și în cele contravenționale și penale;
  - c. reglementări naționale specifice privind oferirea ajustărilor procedurale în cadrul procedurilor judiciare pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilitate, elaborate în conformitate cu Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020)¹⁶⁸;
  - d. instituirea, finanțarea și implementarea unui cadru de activitate pentru mediatori sau facilitatori independenți, instruiți pentru a facilita comunicarea dintre justițiabili și actorii din sectorul justiției, pentru a determina nevoia și forma de ajustare și sprijin, precum și pentru a asigura comunicarea în acțiunile procesuale;
  - e. planificarea previzibilă a acțiunilor și resurselor alocate în vederea implementării prevederilor legale privind oferirea ajustărilor de ordin procedural justițiabililor cu dizabilități.
10. Pentru a aduce cadrul normativ național în concordanță cu standardele internaționale privind **accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile de asistență juridică**, recomandăm întreprinderea următoarelor măsuri:
- a. extinderea rețelei de para-juriști;
  - b. aprobarea inițiativei legislative înaintate de CNAJGS privind introducerea persoanelor cu dizabilități severe și accentuate în categoria celor, cărora asistența juridică garantată de stat li se acordă indiferent de nivelul de venit pe toate tipurile de cauze;
  - c. elaborarea și punerea în aplicare a unor instrumente de măsurare a gradului de satisfacție a persoanelor cu dizabilități de calitatea serviciilor de asistență juridică garantată de stat;

---

¹⁶⁸https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

- d. elaborarea și punerea în aplicare a mecanismelor de sancționare de către CNAJGS a prestatorilor de asistență juridică garantată de stat pentru prestațiile necorespunzătoare.
11. Pentru a asigura **formarea profesională corespunzătoare a profesioniștilor din sectorul justiției privind drepturile persoanelor cu dizabilități** recomandăm întreprinderea următoarelor măsuri:
- a. adoptarea anuală a programelor/planurilor instituționale obligatorii, distincte privind formarea profesională în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, cu includerea temelor sugerate în pct. 10.2 lit. j) din Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020);
  - b. planificarea țintelor calitative și cantitative minime de performanță anuală privind implementarea programelor/planurilor instituționale de instruire a profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități (spre exemplu: rata profesioniștilor instruiți anual în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, raportat la numărul total al profesioniștilor din instituție; elaborarea și punerea în aplicare a instrumentelor de evaluare a necesităților de instruire a profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități; rata profesioniștilor, a căror necesități de instruire au fost satisfăcute; spectrul temelor obligatorii pentru instruire; etc.);
  - c. planificarea previzibilă a resurselor alocate în vederea implementării acțiunilor privind formarea profesioniștilor din sectorul justiției în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, cu atragerea experților din societatea civilă.

BIBLIOGRAFIE

Cadrul Normativ Național al Republicii Moldova:

- Codul Civil
- Codul de Procedură Civilă
- Codul Penal
- Codul de Procedură Penală
- Codul Contravențional
- Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar
- Legea nr. 264 din 11.12.2008 cu privire la statutul, autorizarea și organizarea activității de interpret și traducător în sectorul justiției
- Legea nr. 76 din 21.04.2016 cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești
- Legea nr. 152 din 08.06.2006 privind Institutul Național al Justiției
- Legea nr. 198 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat
- Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități
- Legea nr. 69 din 14.04.2016 cu privire la organizarea activității notarilor
- Legea nr. 66 din 13.04.2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative
- Legea nr. 211 din 06.12.2021 pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia
- Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017 cu privire la aprobarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022
- Strategia sectorială de cheltuieli pentru anii 2021-2023 pe sectorul Justiția
- Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 208 din 24.12.2015 privind clasificarea bugetară
- Decizia Consiliului Camerei Notariale nr. 2 din 12.11.2019
- Decizia Consiliului Camerei Notariale nr. 1 din 22.12.2021

Deciziile/Avizele Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității:

- Decizie pe cauza nr. 485/16 din 03.01.2017
- Decizie pe cauza nr. 510/16 din 24.02.2017
- Decizie pe cauza nr. 84/17 din 16.10.2017

- Decizie pe cauza nr. 111/20 din 06.11.2020
- Avizul Consultativ din 14.03.2022

Resursele internaționale:

- Convenția Europeană a Drepturilor Omului
- Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități
- Principiile internaționale și dispozițiile diriguitoare privind accesul persoanelor cu dizabilități la justiție (2020)
- Cadrul Internațional de Excelență Judecătorească

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului:

- *Stanev v. Bulgaria*, cererea nr. 36760/06, Marea Cameră, Hotărârea din 17.01.2012
- *Farcaș v. România*, Decizie de inadmisibilitate din 14.09.2010
- *Shtukaturov v. Rusia*, cererea nr. 44009/05, Hotărârea din 27.03.2008
- *R.P. și alții v. Regatul Unit*, cererea nr. 38245/08, Hotărârea din 09.10.2012
- *Nikolyan v. Armenia*, cererea nr. 74438/14, Hotărârea din 03.10.2019
- *Romanov v. Rusia*, cererea nr. 63993/00, Hotărârea din 20.10.2005
- *Proshkin v. Rusia*, cererea nr. 22869/03, Hotărârea din 07.02.2012
- *Mocie v. Franța*, cererea nr. 46096/99, Hotărârea din 08.04.2003
- *Krenz v. Polonia*, cererea nr. 28249/95, Hotărârea din 19.06.2001
- *Podbielski și PPU Polpure v. Polonia*, cererea nr. 39199/98, Hotărârea din 26.07.2005
- *Weissman și alții v. România*, cererea nr. 63.945/00, Hotărârea din 24.05.2006
- *Clionov v. Moldova*, cererea nr. 13229/04, Hotărârea din 09.10.2007
- *Georgeta Stoicescu v. România*, cererea nr. 9718/03, Hotărârea din 26.07.2011

*Pentru a consulta jurisprudența CtEDO, accesați:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D> și introduceți denumirea dosarului în meniul de căutare.

Lucrările Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități:

- **Observațiile finale asupra rapoartelor statelor părți privind implementarea Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități:**
  - Observații finale privind Raportul Inițial al Republicii Moldova (CRPD/C/MDA/CO/1)
  - Observații finale privind Raportul Inițial al Republicii Coreea (CRPD/C/KOR/CO/1)
  - Observații finale privind Raportul Inițial al Canadei (CRPD/C/CAN/CO/1)
  - Observații finale privind Raportul Inițial al Germaniei (CRPD/C/DEU/CO/1)

- Observații finale privind Raportul Inițial al Mexicului (CRPD/C/MEX/CO/1)

➤ **Comentariile Generale/Orientări/Principii:**

- Comentariul General nr. 1 (2014) „Articolul 12: Recunoașterea egală în fața legii” (CRPD/C/GC/1)
- Comentariul General nr. 6 (2018) „Articolul 5: Egalitatea și nediscriminarea” (CRPD/C/GC/6)
- Comentariul General nr. 7 (2018) „Articolele 4.3 și 33.3: Participarea persoanelor cu dizabilități în implementarea și monitorizarea Convenției” (CRPD/C/GC/7)
- Orientări privind aplicarea articolului 14 din Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități „Dreptul persoanelor cu dizabilități la libertate și securitate” (2015)

Lucrările Comitetului ONU pentru drepturile copilului:

- Comentariul General nr. 10 (2007): „Drepturile copiilor în justiția juvenilă” (CRC/C/GC/10)
- Comentariul General nr. 12 (2009): „Dreptul copilului de a fi ascultat” (CRC/C/GC/12)

Proceduri Speciale ale Consiliului ONU pentru Drepturile Omului:

- „Right to access to justice under article 13 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities”, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/37/25)
- „United Nations Basic Principles and Guidelines on Remedies and Procedures on the Right of Anyone Deprived of Their Liberty to Bring Proceedings Before a Court”, Report of the Working Group on Arbitrary Detention (A/HRC/30/37)
- „Equality and non-discrimination under article 5 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities”, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/34/26)
- Report of the Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, Magdalena Sepúlveda (A/HRC/23/36)

Resurse WEB:

- Accesul Internațional la Justiție: Bariere și soluții. Raportul Centrului Bingham pentru statul de drept (Octombrie 2014)
https://www.biicl.org/documents/674_iba_access_to_justice_-_romanian_version.pdf
- Raportul de evaluare inițială a accesibilității instanțelor judecătorești

https://cdpd.md/wp-content/uploads/2021/02/Raport_evaluare-initiala-accesibilit_judecatorii.pdf

- Raportul privind evaluarea repetată a accesibilității clădirilor judecătorești
<https://cdpd.md/wp-content/uploads/2021/07/RAPORT-CDPD-audit-repetat-accesibilitatea-judecatorii.pdf>
- Raportul de evaluare a paginilor web ale instanțelor și autorităților judiciare
<https://cdpd.md/raport-evaluarea-accesibilitatii-paginilor-web-ale-instantelor-si-autoritatilor-judiciare/>
- Raportul Ministerului Muncii și Protecției Sociale cu privire la realizarea în anul 2018 a Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022
https://old.msmps.gov.md/sites/default/files/raportul_cu_privire_la_implementationea_in_anul_2018_a_programului_national_de_incluziune_sociala_a_persoanelor_cu_dizabilitati_o.pdf
- Raportul Ministerului Muncii și Protecției Sociale cu privire la realizarea în anul 2020 a Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022
<https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/Raport-privind-implementationea-%C3%AEn-anul-2020-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-Final.pdf>
- Raportul Ministerului Muncii și Protecției Sociale cu privire la realizarea în anul 2021 a Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022
<https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/04/Raport-privind-implementationea-%C3%AEn-anul-2021-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-.pdf>
- Raportul de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat (1 ianuarie 2017 - 31 decembrie 2017)
https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1266/Raportul_de_activitatea_al_CNAIGS_2017_1_.pdf
- Raportul de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat (1 ianuarie 2018 - 31 decembrie 2018)
https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1378/Raportul_de_activitatea_al_CNAIGS_2018.pdf
- Raportul de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat (1 ianuarie 2019 – 31 decembrie 2019)
https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1466/Raport_de_activitate_al_CNAIGS_2019_2_.pdf

- Raportul de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2020)
https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1545/Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2020.pdf
- Planul de acțiuni pentru anul 2022 de implementare a strategiei de activitate în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat pentru anii 2021-2023
https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/1670/Planul_de_actiuni_CNAJGS_pentru_anul_2022.pdf
- Informații statistice cu privire la nivelul sărăciei în Republica Moldova în anul 2019
<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6865>
- Plan modular de formare continuă a judecătorilor și procurorilor în anul 2022
<https://www.inj.md/sites/default/files/new/21/planuri/Plan%20modular%20FC%20judecatori%20si%20proc%202022.pdf>
- Plan modular de formare continuă a personalului instanțelor judecătorești, consilierilor de probațiune, avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat și consultanților procurorilor pentru anul 2022
<https://www.inj.md/sites/default/files/new/21/planuri/Plan%20modular%20FC%20a%20opers%20instantelor%202022.pdf>

Știri:

- <https://www.facebook.com/cdpdmd/posts/pfbid02tVVSTXRyu75FPiVFmxEwvi58KcWjgHd3Bqn6Q2DYMystALmEG7eNHEqqULbG9E4Al>
- https://gov.md/ro/content/mai-multe-categorii-de-persoane-din-grupuri-social-vulnerabile-ar-putea-beneficia-de?fbclid=IwARoQPfSojxDgRcKkiHI6vrdWCKJspNt8E37ogWgXTOyUip5bnCmgX_JoAVg